

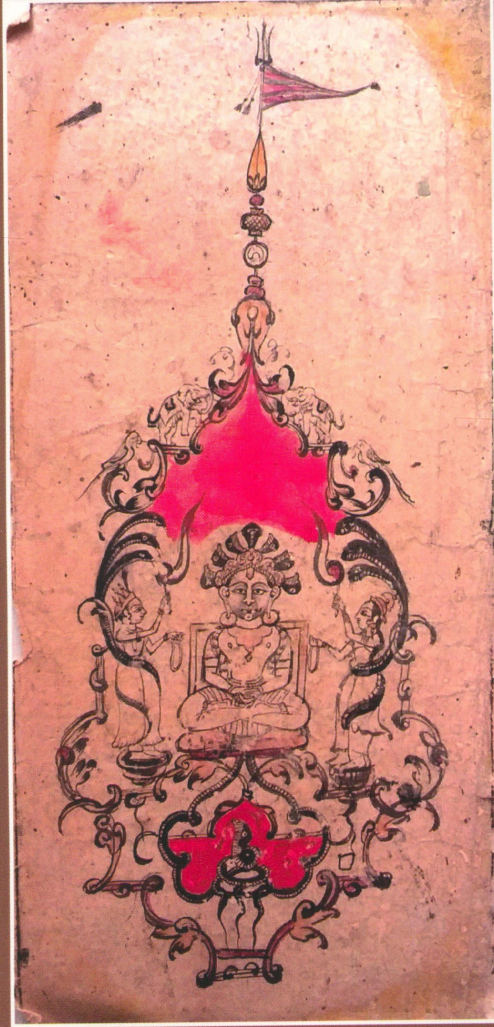

मोहरिते सच्चवयणस्स पलिमंथू (ठाणंगसुत्त, ५२९)

अनुसन्धान - ७७

प्राकृतभाषा अने जैनसाहित्य विषयक संपादन, संशोधन, माहिती वगैरेनी पत्रिका

संपादक : विजयशीलचन्द्रसूरि

कलिकालसर्वज्ञ श्री हेमचन्द्राचार्य
नवम जन्मशताब्दी स्मृति संस्कार शिक्षणनिधि - अमदावाद

JUNE - 2018

मोहरिते सच्चवयणस्स पलिमंथू (ठाणंगसुत्त, ५२९)
'मुखरता सत्यवचननी विघातक छे'

अनुसन्धान

प्राकृतभाषा अने जैनसाहित्य-विषयक
सम्पादन, संशोधन, माहिती वगैरेनी पत्रिका

सम्पादक :
विजयशीलचन्द्रसूरि

श्रीहेमचन्द्राचार्य

कलिकालसर्वज्ञ श्रीहेमचन्द्राचार्य नवम जन्मशताब्दी
स्मृति संस्कार शिक्षणनिधि
अहमदाबाद

जून - २०१९

अनुसन्धान ७७

आद्य सम्पादक : डॉ. हरिवल्लभ भायाणी

सम्पादक : विजयशीलचन्द्रसूरि

सम्पर्क : C/o. अतुल एच. कापडिया
A-9, जागृति फ्लेट्स, पालडी
महावीर टावर पाछळ, अमदावाद-३८०००७
फोन : ०७९-२६५७४९८१
E-mail : s.samrat2005@gmail.com

प्रकाशक : कलिकालसर्वज्ञ श्रीहेमचन्द्राचार्य नवम
जन्मशताब्दी स्मृति संस्कार शिक्षणनिधि,
अहमदाबाद

प्राप्तिस्थान : (१) आ. श्रीविजयनेमिसूरि जैन स्वाध्याय मन्दिर
१२, भगतबाग, जैननगर, नवा शारदामन्दिर रोड,
आणंदजी कल्याणजी पेढीनी बाजुमां,
अमदावाद-३८०००७
फोन : ०७९-२६६२२४६५

(२) सरस्वती पुस्तक भण्डार
११२, हाथीखाना, रतनपोल,
अमदावाद-३८०००१
फोन : ०७९-२५३५६६९२

प्रति : २५०

मूल्य : ₹ 150-00

मुद्रक : क्रिश्ना ग्राफिक्स, किरीट हरजीभाई पटेल
९६६, नारणपुरा जूना गाम, अमदावाद-३८००१३
(फोन: ०७९-२७४९४३९३)

निवेदन

विद्या-अध्ययनना क्षेत्रे गुजरातमां कारमो दुष्काळ प्रवर्ती रह्यो छे. प्राकृत भाषा, व्याकरण अने साहित्यनुं अध्ययन तथा अध्यापन करनारा विद्यार्थी, अध्यापको के जिज्ञासु केटला ? प्राकृत भाषानुं तुलनात्मक अथवा भाषाशास्त्रीय अध्ययन आजे आपणे त्यां रह्युं छे खरुं ? जेवुं प्राकृतनुं तेवुं अपभ्रंशनुं पण. आपणी गईकाल प्रा. चन्द्रा, डॉ. भायाणी, पं. मालवणिया समेत अनेक तज्ज्ञ विद्वानोथी भरी भरी हती. आजे तेनो एकादो अवशेष पण नथी जडतो !

हा, परम्परागत पद्धतिथी प्राकृत व्याकरणनुं अध्ययन तथा ग्रन्थोनुं वांचन करनारा-करावनारा साधुओ, साध्वीओ अने जैन अध्यापको अवश्य छे; परन्तु ते बधां पिशेलना प्राकृतव्याकरणथी तथा तेना उपयोग माटेनी सज्जताथी तदन वेगळा-विमुख-अजाण ! ध्वनिशास्त्र, भाषाशास्त्र, भाषाना विकास तथा परिवर्तनो इत्यादि साथे तेमने कोई ज लेवादेवा नहि होवानी. कोई नवो के अजाण्यो शब्द आवे अने कोशमां ते न जडे तो ते लोको लाचार बनी रहे.

आवी ज स्थिति संशोधनविद्यानी पण छे. आजे संशोधन क्या छे ? ऊंडुं अध्ययन, अन्वेषण अने मौलिक तारणो के अर्थघटनो के पाठशुद्धि - आ बहुं क्यां छे ? युनिवर्सिटीना सरकारी नियमो प्रयाणे प्राध्यापके अमुक संख्यामां लेखो, निबंधो, शोधलेखो लखवाना होय अने छपावीने तेनी नकलो संस्था समक्ष

रजू करवानी होय; तेना आधारे तेमने डिग्री, होदो, अधिकार, पगार वगैरे मळवाना होय; आ दृष्टिथी लखाता लेखोमां संशोधन केटलुं होय, मौलिक चिन्तन के ऊंडुं अध्ययन केटलुं होय, ते तो लेखक पोते, तेना परीक्षको तथा तेनी साथे संकळयेला बधा ज समजता होय छे.

घणीवार लागे के ना पाडवानी, अस्वीकार के नपास करवानी हिम्मत नथी होती तेथी आ बधुं चाली जाय छे; तेनाथी सम्बन्धित लोकोने थोडोक स्थूल लाभ थाय ए खरुं, पण हानि तो विद्याने अने संशोधनना क्षेत्रने ज थाय छे. जो आ रीते वर्तवाथी ज बधा भौतिक लाभो मळी जतां होय तो, बिनजरूरी वेदियावेडा करवानुं कोने पालवे ? आ मनोवलणनुं परिणाम छे के आजे आपणे त्यां विद्यानिष्ठ संशोधनकारोने प्रायः सर्वथा दुकाळ छे.

डॉ. हसुभाई याज्ञिके श्रीपुण्यविजयचन्द्रक-समारोहमां टकोर करी के 'जेने तेने एवोर्ड आपवा जेवो नथी; काळजी राखजो' त्यारे मनमां केटलांक वर्षोथी घूटातो सवाल होठ पर आवी गयेलो के 'तो हवे आ बधां चन्द्रक कोने आपवानां ?'

हेमचन्द्राचार्य चन्द्रक होय के पुण्यविजयचन्द्रक होय के अन्य एवोर्ड होय, ते शरु कर्या त्यारे एकमात्र भावना हती के आपणे त्यां अनेक सर्वोत्तम कक्षाना पण्डितो-विद्वानो छे, जेमनां विद्याकीय कार्यो अमूल्य-अजोड छे; तेमनुं तथा तेमनी विद्यानुं सन्मान करवुं.

ना, तेमने मददरूप थवानो के तेमना पर उपकार करवानो लेश पण आशय नहोतो. हतो मात्र बहुमाननो भाव.

थोडां वर्षो तो आ भावना ठाठमाठथी फळती रही, अने तेनो हरख पण खूब रह्या कर्यो. परन्तु एक दहाडो ओर्चितुं ज भान थयुं के जेमना माटे नयुं बहुमान ज जागे ए पेढी तो समाप्त थई गई ! हवे तो रह्यो शून्यावकाश ! आजे आ एवोर्ड कोने आपवा ए प्रश्न एक समस्या बनी रह्यो छे. आना पायामां विद्याध्ययननी बाबतमां आपणे त्यां प्रवर्तती शून्यता ज पडी छे तेम कहेवामां हवे खचकाट थतो नथी.

आ शून्यावकाश क्यारे दूर थशे ?

— शी.

अनुक्रमणिका

सम्पादन

वाचनाचार्य शीलशेखरगणिविरचिताः

सिद्धहेमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयाः स्तवाः ॥

— सं. उपा. विमलकीर्तिविजय गणि १

महोपाध्याय श्रीसोमविजयगणिविरचिता

संस्कृतगेयपञ्चस्तवी ॥

— सं. विजयशीलचन्द्रसूरि ४८

एक संस्कृत स्तुति

— सं. विजयशीलचन्द्रसूरि ५४

बे संस्कृत पत्रो

— सं. उपा. भुवनचन्द्र ५६

१२ बोल - पट्टक : बालावबोध

— सं. मुनि श्रुताङ्गचन्द्रविजय ६५

मंगलदीवो

— सं. विजयशीलचन्द्रसूरि ७८

कवि श्रीशुभवीर-कृत

राजनगरसत्क चिन्तामणिपार्श्वनाथ स्तवन

— सं. मुनि मुक्तिश्रमणविजय ७९

करमबत्रीशी तथा बे स्तवनो	— सं. सा. समयप्रज्ञाश्री	८१
बे स्तवनो	— सं. रसीला कडीआ	८७
पांच हरियाळी	— सं. उपा. भुवनचन्द्र	९४
वाचक पुण्यसागरकृत		
अंजनासुन्दरी-पवनञ्जयरास (खण्ड ३) — सं. प्रा. अनिला दलाल		९८
श्रीचरमतीर्थपति दीक्षामहोत्सवाधिकार स्तवन		
	-सं. मुनि शीलचन्द्र विजय	
	(डहेलावाळा)	११९
विहंगावलोकन	— उपा. भुवनचन्द्र	१२६
श्रीपुण्यविजय-स्मृति-चन्द्रक प्रदान समारोह		१२८
डो. भगवानदास पटेने		
पुण्यविजयजी संशोधन-चंद्रक अर्पण	- हसु याज्ञिक	१२९

વાચનાચાર્ય શીલશેખરગણિવિરચિતા:

સિદ્ધહેમવ્યાકરણકતિપયોદાહરણમયા: સ્તવા: ॥

— સં. ઉપા. વિમલકીર્તિવિજય ગણિ

સિદ્ધહેમ વ્યાકરણના અધ્યયન-અધ્યાપનનો પ્રચાર મધ્યકાળના જૈન સંઘમાં ખૂબ સ્થો હશે, તેમ તે વિષે લખાયેલી-રચાયેલી અનેક રચનાઓ જોતાં લાગે છે. પ્રસ્તુત સ્તવાત્મક કૃતિ પણ તે વ્યાકરણનાં ઉદાહરણોને કેન્દ્રમાં રાખીને જ રચાઈ છે, જે આ વ્યાકરણના અધ્યેતાઓ માટે અભ્યાસોત્તેજક શમ્બલ પૂરું પાડે છે. આ કૃતિમાં ૧૧ 'સ્તવ' છે. તેમાં વ્યાકરણના ૧ થી ૪ અધ્યાયના ૧૬ પાદોનાં ઉદાહરણોને આવરી લેવામાં આવ્યાં છે. આવી વ્યાકરણમય રચના, તે પણ પ્રભુની સ્તુતિરૂપ રચના બનાવવી એ કેટલું કઠિન કામ છે તે વિદ્વાનોને તરત સમજાશે. કાવ્યશાસ્ત્ર અને વ્યાકરણશાસ્ત્રમાં ઝંઙું પાણિડત્ય હોય, ઉપરાંત તે બન્નેને સાંકળીને કાવ્યસર્જન કરવા જેવી પ્રતિભા પણ હોય, ત્યારે જ આવું સર્જન થઈ શકે છે. આ સ્તવનોના રચયિતા આ પ્રકારના પ્રતિભાવંત વિદ્વાન હતા તેનો ધ્યાલ તો આ સ્તવનો જોતાં જ સમજાઈ જાય તેમ છે.

કર્તાનો મુખ્ય આશય વ્યાકરણના પ્રયોગોનો બોધ કરાવવાનો છે. કાવ્યમય ભક્તિ કરતાં જતાં આવો બોધ થઈ જાય તો અભ્યાસીઓને વધુ સુગમતા થાય તેવા કોઈ આશયથી આ રચના થઈ છે. જો કે કર્તા રચનાના છેડે અભ્યાસીઓ સમક્ષ આકરી શરત મૂકે છે : “આ સ્તવનો તેણે જ જોવા, જેને વ્યાકરણનાં સૂત્રો જીભના ટેરવે રમતાં હોય, અને તેના અર્થોનો વિશદ બોધ હોય.” અર્થાત્ નબળા વિદ્યાર્થી માટે આ રચના નથી.

રચનામાં કુલ ૧૧ સ્તવ છે. ૪૦૨ શ્લોકપ્રમાણ સમ્પૂર્ણ રચના છે. ૧ થી ૫ સ્તવ અનુક્રમે આદિનાથ, શાન્તિનાથ, પાર્શ્વનાથ, નેમિનાથ, મહાવીર — એ પાંચ જિનની સ્તવનારૂપ છે. ૬-૭-૮ માં મહાવીરસ્તુતિ, તથા ૯-૧૦-૧૧ માં સર્વ(સાધારણ) જિનસ્તવના છે.

આ રચનાના કર્તા વાચનાચાર્ય શીલશેખરગણિ છે; તેઓ શ્રીદેવસુન્દરસૂરિ મહારાજના શિષ્ય હતા; તેમનો સત્તાસમય ૧૪મા શતકનો ઉત્તરાર્ધ છે. તેમણે અનેક સ્તોત્રોની રચના કરી છે.

જયપુરસ્થિત મહો. સ્વ. વિનયસાગરજીએ એમના અભ્યાસકાલમાં કોઈક

ह.प्र. परथी आ स्तोत्रोनी नकल उतारी राखेली, ते तेमणे (जेरोक्स नकल) मोकलेली, ते परथी आ सम्पादन यथामति कर्तुं छे. क्षति रही होय तो शक्य छे. फूटनोटमां टिप्पनक तरीके मूल कर्ताए करेल टिप्पणो छे, तो बीजी नोटमां जे ते प्रयोगना सूत्रक्रमाङ्क सम्पादक द्वारा नोंधवामां आव्या छे.

*

वाचकशीलशेखरगणिविरचिताः

सिद्धहेमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयाः स्तवाः ।

॥ श्रीआदिदेवस्तवः ॥

॥ प्रथमाऽध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

परमात्मनमाद्यं त-मर्हकारस्थितं स्तुवे ।

सिद्धिः स्याद्वादतो येना-ऽसाधि लोकान्तसंस्थिता ॥१॥

महाव्रतानि(५) तत्त्वानि(९) जीवस्थानानि(१४) च प्रभुः ।

ह्रस्व(५)-दीर्घ(९)-स्वर(१४)मिता - न्युपकृत्यै सदस्यवक् ॥२॥

आत्थ सन्ध्यक्षराऽन्तस्था, सङ्ख्या(२३) धर्मभिदः प्रभो! ।

समान(१०)-नामि(१२) मानाश्च, साधुधर्म(१०)-तपो (१२)-भिदः(२२) ॥३॥

भो! गुरुर्व्यञ्जन(३३)मिता-शातनाः प्रोज्झ्य सेव्यताम् ।

वर्ग(५)प्रमान् प्रमादांश्च, सदाऽप्यादिजिनोऽर्च्यताम् ॥४॥

देवान् धुट्(२४)सङ्ख्ययाधीशो-पसर्गान्(२०) घोषवान्(२०) मितान् ।

त्वमघोष(१३)प्रमाणानि, क्रियास्थानानि(८) चोक्तवान् ॥५॥

चित्तं दिव्यंति नाऽऽप्तेषु, भवदीयवचस्सु नः ।

ब्रह्मीयति तमो(१२)भास्वन्, मरुत्वद्भिर्नमस्कृताः ॥६॥

टिप्पनकम् : १. दिवमिच्छति = दिव्यति । 'अमाव्यं' (३।४।२३) क्यन्प्र० । २.

प्राप्तेषु । ३. ब्रह्मणीवाऽऽचरति । 'आधाराच्चो' (३।४।२४) क्यन्प्र० ।

श्लोकः : १. सूत्राङ्कः १।१।१-३ । २. सू० ४, ५ । ३. सू० ६-८, १५ । ४. सू०

१०, १२ । ५. सू० ११, १३, १४, १७ । ६. सू० २१-२३ ।

॥ प्रथमाऽध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥

जिनाधीशं गुणाधारं, मुदाऽहं करुणाकरम् ।

बहूर्जं सुरभर्तृषि, सेव्यं सिद्धीह्यमाश्रये ॥७॥

महत्त्रुद्धिसुरोपास्यं, वन्दिते(तै)कजिनर्षभम् ।

सज्ञानादित्रिरूपः स्याद्, यवल्कार ऋता सह ॥८॥

तथेश --- रूपो, जायते देशनां सृजन् ।

ऋकारो हि ऋकारेण नृ(लृ)कारेण समं यथा ॥९॥ [क]

मोहेन परमर्त्तं मां, पापं प्राण्णं ऋणाण्णवत् ।

दोषार्त्तं पीडयेद् वीक्ष्य, त्वां तु प्राच्छाम्यहं सुखम् ॥ [ख]

प्राल्कारन्ति भवन्नत्या, क्षमया प्रार्थयन्ति ये ।

गुणौघैर्धौतचित्तास्ते, सदैवोद्धत्यवर्जिताः ॥१०॥

योऽपुष्यत् प्रैष्यतां प्रौढा, प्रौह प्रौढौ^५ त्वयि प्रभो ! ।

स्वैरिमोहनृपस्वैरा-ऽक्षौहिणीभयमस्यज ! ॥११॥

विद्रुमोष्ठा अवृद्धौ तु, क्रूरामर्त्या इहेव ते ।

ये दध्युस्त्वां मुदो रूपं, प्रेलिताः प्रोखितुं शिवम् ॥१२॥

त्वं भूत्या प्रैधसे चार्वा, दुःखे च प्रोषधीयसे ।

भात्रङ्गं मञ्जु आपन्नः, शिव एवोत्क ! नायक ! ॥१३॥

नाव्यसेऽत्र भवाम्भोधा-वार्जवे जर्वनोऽनिशम् ।

भव्यैश्च नन्व्यविस्तीर्ण-स्तवौयत यशः पयः ॥१४॥

टिप्पणकम् : १. प्रकृष्टं ऋणं = प्राणम् । २. ऋणस्य ऋणं = ऋणाणम् । ३. दासताम् ।

४. प्रकृष्टो हस्य प्रौढिर्यस्य । ५. 'इलण् प्रेरणे' । ६. 'उख गतौ' । ७.

भातीति भाता । 'णक-तृचौ' (५।१।४८) तृचप्र० । ८. जवनस्त्वरितः ।

९. नन्तुषु साधुर्नन्त्यः । 'तत्र साधौ' (७।१।१५) यप्र० ।

श्लोकः : ७. सू० १।२।१ । ८. सू० ६ । ९. [ख] सू० ७-९ । १०. सू० १०-

१३ । ११. सू० १४, १५ । १२. सू० १६, १७, १९ । १३. सू०

१९-२३ । १४. सू० २४-२७ ।

त्वां गवाक्षविमानेषूः, नीहा नेमुर्गवीश्वराः ।

गवेन्द्राश्च गवांभीष्ट !, गोअग्र्य इह गोऽवन ! ॥१५॥

प्रीणाते आशु रोदस्यौ, मृदू अंह्री इमे इन ! ।

तव तौ नाऽनमनेत्य, कुधियोऽमी अहो इह ॥१६॥

प्रभो ! इत्या इमे भेजुः, किम्वजं किमु ईश्वरम् ।

त्वामपास्य परैऽस्यन्तं, यशोवाग्भ्यां दधि मधुम् ॥१७॥

॥ प्रथमाऽध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

भक्तियुङ्ङुर्वते यस्ते, गुणान् सन्नपसद्य तौन् ।

शश्वच्च वक्रवाग्युक्तः, स षण्णां रक्षकोऽङ्गिनाम् ॥१८॥

रुग्धीनद्विदृतौ दक्ष !, विष्वग्हित ! विपैर्द्धर ! ।

वाक्छान्त ! सच्छमश्छान्तः, पुण्यैः खलु गुणैः प्रभो ! ॥१९॥

महश्शस्तः सहस्सार-षष्ट् द्रव्यप्रचनश्चितम् ।

विरतश्छद्यतस्तन्या-ष्टङ्कस्त्वं मे स्मराऽश्मनि ॥२०॥

स्वामिश्चन्द्रसमांश्चारु- गुणांश्छिन्नमितींस्ततान् ।

शंसेत् पुमांष्टणत्कार-करान् विश्वे प्रशान् तव ॥२१॥

पुंस्कान्तको न पुंस्प्रष्टो-ऽपुंस्वलोऽपुंश्चलो भवेत् ।

त्वां पुंख्यातोऽत्र पुंशूरः, पुंष्ठकः पुंस्तमो नमन् ॥२२॥

त्वं नून् प्रीणासि नूः पासि, यथा संस्कारयुग् वचाः ।

सस्कर्त्ता भूतलं नेत-र्वचि कांस्कान् परांस्तथा ॥२३॥

- टि० : १. गोरभीष्टो गवाभीष्टः । २. गवि अग्रयो गोअग्र्यः । ३. परतीर्थिकाः । ४. डुङ्ङु शब्दे । ५. जगत्प्रसिद्धान् । ६. विपद् हरतीति । ७. ज्ञानम् । ८. 'प्रष्टोऽग्रो' (२।३।३२) षत्वम् । ९. प्रकृष्टः पुमान् । ३. अन्यतीर्थिकान् ।
- श्लो० : १५. सू० २८-३१ । १६. सू० ३४, ३५ । १७. सू० ३४, ३७, ४१ । १८. सू० १।३।१, २ । १९. सू० ३, ४, ६ । २०. सू० ६, ७ । २१. सू० ८, ९ । २२. सू० ९ । २३. सू० १०, ११, १३ ।

भुवि चङ्क्रम्यते नाऽयं, सुखं जञ्जन्यतेऽस्य च ।
यस्त्वां वव्वंन्यते कंठं, यम्यम्येत प्रमोदतः ॥२४॥

सोऽवश्यंलह्लादते खेदं, हनुतेऽलं ह्यार्जवममहलेत् ।
सम्राड् भवेन्मुदा त्वां यो, युङ्क्ते सदा श्रुतैर्गुण्ट श्रयेत् ॥२५॥

द्विड् त्समूहं हरन् त्साधु, वहञ्च शान्तिं जिनोऽर्च्यताम् ।
धर्मो जेता भगो दैत्या, भो देवा भुव्यघो नराः ॥२६॥

त्वत्पादा अर्वति स्वच्छ-वभीत इह मार्दयः ।
तस्त्रोद्रतार्त्तयिद्धांश - वातन्याविभ इष्टशम् ॥२७॥

भो उत्तमायघोयिन्द्रा - येषयेव मद्भानिनः ।
संविदायुदुऽघं भिन्द-न्मृताध्वसुभणिर्गह ॥२८॥

त्वां नत्वा सत्तनूच्छयं, प्रभो ! छञ्चोज्झितं नरः ।
कर्म किं माच्छिदद् ब्रह्म, गच्छेदहर्गुणहृदः ॥२९॥

सद्धानगो ३ प्रिय ! श्रीमन्, प्रोण्णुनाव गुणैर्भवान् ।
दिशो वर्य ! सुधाजल्प्य, हृद्यशं ककलितः प्रभो ! ॥३०॥

पुंसां निष्कम्प ! रुक्शशान्त !, दर्शनेश ! वचांसि ते ।
बृंहयन्ति मुदं स्वाराड्, वन्द्याऽर्चीरानिविग्रह ! ॥३१॥

येन माढिः^९ कृता ते वाग्, लीढा^{१०} गूढं निजं^{११} मनः ।
सोढुं कष्टं च कायोत्थं, वोढा सैष^{१२} शिवश्रियम् ॥३२॥

- टि० : १. कं सौख्यं यस्यास्तीति कंठं । 'कं-शंभ्यां०' (७।२।१८) मत्वर्थे वप्र० ।
२. उपरमेत । ३. 'गुण्ण् आमन्त्रणे । श्रुतं गुणयतीति । ४. क्रियाविशेषणम् ।
५. मार्दवं करोतीति मार्दवयति । णिच्प्र० । मार्दवयतीति क्विप् । ६. ज्ञानेन ।
७. सुष्ठु भणतीति । ८. 'बृंह वृद्धौ' । ९. मद्धर्म ! (?) माढिः पूजा । १०.
स्वादिताः । ११. संवरितं । १२. 'तदः सेः स्वरे पादार्था' (१।३।४५) सेर्लुक् ।
श्लो० : २४. सू० १४, १५ । २५. सू० १५-१७ । २६. सू० १८-२२ । २७.
सू० २४, २६ । २८. सू० २४, २७ । २९. सू० २८, ३०, ३१ । ३०.
सू० ३१, ३२, ३५ । ३१. सू० ३६, ३७, ४० । ३२. सू० ४२-४५ ।

स त्वं पिण्ड भयं मेऽर्त्तिं, पिण्डं तर्प्तां सतां गुणैः ।

सको येन जितो मोहो-ऽनेषो भूभाग आरचि ॥३३॥

नयज्ञति भवे बुद्ध-तत्त्वो विट् त्वयि भक्तिभाक् ।

देव उत्तमधीः प्राज्ञः, सहः ख्यातः तपः क्षमः ॥३४॥

गीःपतिको यश स्फीतं, गीर्षु धूतपयःसु ते ।

गीर्पतिः स्तुत्य ! तेजोऽस्ता-ऽहर्पते ! निनताऽप्सरः ! ॥३५॥

ऊनस्तवाऽन्तिकस्थोऽन्य-स्वभावोऽपि सदृग् भवेत् ।

योगे यथा तवर्गो हि, स्याच्चवर्गटवर्गयोः ॥३६॥

लोके मूर्द्धन्यता टव-ठव-डव-ढवस्य वत् ।

त्वच् शासनस्य पिष्टाऽघ-तमः पूष्णोऽभवज्जिन ! ॥३७॥

जज्ञे यस्त्वत् पुमाञ् शान्त-श्चवर्गाक्षरवत्समम् ।

कुर्युः स्वेहि तवर्गं त-दक्षाण्येकत्र संस्थितेः ॥३८॥

यस्त्वामीष्टे तमस्तस्य, वृश्चाऽप्रश्नेऽपि सत्पथम् ।

बम्भणिं स्म च षट्कर्ता-गमा षट् स त्वरुण् ननु ॥३९॥

षण्णां विशेषं हृदि दर्शनानां, मत्वा जवात् षण्णवर्तिं च हित्वा ।

पाखण्डिनां त्वामिति नौति यस्तं, शिवं भवांल्लभयताज्जिनाय ॥४०॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः श्रीआदिदेवस्तवः ।

टि० : १. 'पिप्लुप् संचूर्णने । २. 'तृपौच् प्रीतौ' । ३. विट् पुरुषः । ४. सह-बलेन रम.. ।

श्लो० : ३३. सू० ४६, ४८ । ३४. सू० ४९, ५१, ५३, ५४ । ३५. सू० ५५-५९ । ३७. सू० ६० । ३८. सू० ६० । ३९. सू० ६०-६२ । ४०. सू० ६३, ६५ ।

॥ श्रीशान्तिनाथस्तवः ॥

॥ प्रथमाऽध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

शान्तिं शिवाय सर्वज्ञं, मुद्यत्ताभ्यां जनाः स्तुत ।

अमीभिरिमकैर्देवैः, सदाऽतिजरसैर्नतम् ॥१॥

को न वाक्काययोः शुद्ध्या, गुणैर्भ्यः स्पृहयेत्तव ।

शमेन जितरोषस्य, केषां वाक्येषु नादरः ॥२॥

यस्मै हिताय सर्वस्मै, शक्राः सर्वे नता रयात् ।

नेशुर्यस्माच्च लोकेऽस्मिन्, दोषास्तस्मान्मुदस्तु मे ॥३॥

नतिर्गुणत्वतं हेतुं, त्वादृशे क्रियते यदि ।

कतमस्मै तदा त्वस्मै, कतरस्मिंश्च विस्मयः ॥४॥

युष्मादृशे नमस्कार्ये-ऽन्यतरस्मिन्नतिर्मुधा ।

स्वस्मिन् निःस्वे हि कः स्वाये-तरस्मिन्नादरं सृजेत् ॥५॥

भावारयो रता नेमा, जिता नेमेऽर्जिता गुणाः ।

त्वयाऽनल्पे सुरास्तुष्टा, नेमुश्च त्वां चतुष्टये ॥६॥

स्वाऽन्ये दानात् त्वया स्वाऽन्या, गिरा च प्रीणिताः प्रभो ! ।

जने पूर्वाऽवरेऽचिन्ति, मासपूर्वे यथाहितम् ॥७॥

स्वे पूर्वस्मिन् भवे तप्तं, यैस्तेषां त्वं हि गोचरः ।

भुवनेऽत्र द्वितीयस्मिन्-स्तृतीये विश्रुतो गुणैः ॥८॥

पूर्वे जिना नृपा आस-न्नसमाः केऽपि वाऽपराः ।

राज्यलाभेऽप्यरज्यन्त, समस्मिन् भवादृशाः ॥९॥

टि० : १. अल्पा इमा इमकास्तैर्व्यन्तरादिभिः । २. महर्द्धिकैरिन्द्रादिभिः । ३. 'स्पृहेर्व्याप्यं वा' (२।२।२६) चतुर्थी । ४. गुणसमूहेहेतुम् । ५. अन्यस्मै । ६. चत्वारोऽपि भवनपत्यादयः ।

श्लो० : १. सू० १।४।१-३ । २. सू० ४, ५ । ३. सू० ६-८ । ४. सू० ७-९ । ५. सू० ८ । ६. सू० १० । ७. सू० ११-१३ । ८. सू० १४, १६ । ९. सू० १६ ।

प्रजायै हितसर्वस्यै, रमाया भाजनं भवान् ।
 सर्वस्या देव ! सर्वस्यां, कृपायामस्ति यत्नवान् ॥१०॥
 साधवो दधतः क्षान्ति-कूपे अस्ताधयस्तव ।
 अङ्घ्रीपद्ममृदू दध्युः, श्रद्धया क्षमयोः प्रिय ! ॥११॥
 यो विश्वबन्धवे तेऽति-स्त्रयेऽनंसीन् तस्य भीः ।
 पटोः स्फुटमतेर्दीप्त्या, रविणा मञ्जुना सम ! ॥१२॥
 त्वयि त्रिजगतः पत्यौ, प्राप्ते सख्यौ गुरौ च किम् ।
 सख्याऽन्येन क्षितौ पत्या, व्रते सख्युरकाङ्क्षक ! ॥१३॥
 बुद्धयै योऽश्लाघत तान् वै, तवाऽतन्वां नतौ रतः ।
 चार्वाः स गुरुबुद्धेः स्या-ज्जेता बुद्ध्याः शुचेर्गुरोः ॥१४॥
 रत्नस्त्रियै यथा पङ्कवै, मह्यामस्पृहयालुना ।
 सिद्धिवध्वां त्वयाऽसञ्जि, शुच्यास्तन्या जितार्जन ! (?) ॥१५॥
 शिवश्रियै श्रियास्त्यागं, स्वःश्रिये स्वश्रियोऽङ्गिवत् ।
 व्यधा विज्ञो हि रज्येन्न, श्रियां भुवि च सुभुवाः ॥१६॥
 अक्षोभ्यः सुभुवां भीनां, भेत्ताऽग्र्याणां श्रियां गृहम् ।
 सुराणां तद्वधूनां च, वन्द्यः षण्णां हितोऽङ्गिनाम् ॥१७॥
 चतुर्णां पदधर्माणां, पञ्चानां स्रोतसां जयी ।
 त्रयाणां जगता त्राता, गोः प्रियोऽसि मतेर्वरः ॥१८॥ युग्मम् ॥

टि० : १. क्षमा च क्षान्तिः, क्षमा च पृथ्वीक्षमे । समानानामेकशेषः तयोः । २.
 इन्द्रियाणाम् ।

श्लो० : १०. सू० १७, १८ । ११. सू० १९, २१, २२ । १२. सू० २३, २४ । १३. सू०
 २५-२७, ३६ । १४. सू० २३, २५, २८ । १५. सू० २४, २८, २९, ३० ।
 १६. सू० ३०, ३१ । १७. सू० ३१-३३ । १८. सू० ३२-३५ ।

पत्युः शिवश्रियः पत्यु-नेतुर्जातं नुतागमम् ।
पितरं नु प्रशास्तारं, भेत्तारं रतिभर्त्तरि ॥१९॥

सत्त्रातरचिरामातः !, शान्ते ! रक्ष गुणक्षमे ! ।
शमाम्बु न हि विश्वाम्ब !, मां श्रीगेहजिते^३ ! जिन ! ॥२०॥

त्वयोर्वी रक्षिता राज्ये, शक्तीनां^३ तिसृणां पदम् ।
भवान् षण्णां गुणानां^४ चा-ऽजनि सप्रेयसी भृशम् ॥२१॥

चतुर्णां कायुपायानां, जेता चतसृणां दिशाम् ।
अपनेताऽरिन्^५ च, नृणामृद्धीर्ददन् महान् ॥२२॥

सा या हन्याऽऽगमाधीति-र्व्यहि वर्या महात्मनाम् ।
त्वया न्यषेधि पथ्याय, नम्रोऽस्मि त्वयि मुनियाम्^६ ॥२३॥

सोऽष्टासु दिक्षु विख्यात-स्त्वं जयाऽष्टौ हरन् मदान् ।
अष्टानां कर्मणां भेत्ता, येनाऽष्टौ मातरः स्मृताः ॥२४॥

त्वया रक्ष्यन्ते षड्जीवा, विषयाः पञ्च दूरिताः ।
गुणा यति यथात्ताश्च, तथाऽन्ये तति कत्यधुः^६ ॥२५॥

शैत्यमाधुर्यव(च)र्याणि, पयसी द्वे वचांसि ते ।
विजिग्यिरे जिनाऽमूनि, मुनिवृन्दं साध्वपा(सा)त् ॥२६॥

अन्यत्तेऽन्यतरद् दूरे-ऽजर एकतरं वचः ।
ददेऽतिजरसं स्थानं, बहुवारे ! भवानले ॥२७॥

टि० : १. गमं शिवश्रियः पत्युस्तीर्थङ्करान् जातं कृतं, कथम्भूतान् नेतुः परिवृढस्य पत्युः स्वामिनः । २. जित इः-कामो येन स जिते, तस्य सम्बोधनम् । ३. प्रभुत्वोत्साहमन्त्रजास्तिस्रः शक्तयः । ४. सन्धिविग्रहयानासनद्वैधाश्रयाः षड्गुणाः । ५. मुदि नयतीति क्विप् । ६. तति गुणा अन्ये कति अधुः ।

श्लो० : १९. सू० ३०, ३६-३९ । २०. सू० ४०-४४ । २१. सू० ४५-४७ । २२. सू० ४७, ४८ । २३. सू० ५०, ५१ । २४. सू० ३३, ४९, ५२, ५३ । २५. सू० ५४ । २६. सू० ५५, ५६ । २७. सू० ५८-६१ ।

अक्ष्णोः श्रिया जिताम्भोज !, बहु नो यशसः शुचेः ।

दध्नः क्षीराब्धिवीराणां, समा द्विश्वान्यपूरयः ॥२८॥

वचांस्यमृतसध्यञ्चि, साधुषु प्राङ्^१ वदन् भवान् ।

बहूर्जिज्ज मोहमङ्गे युङ्क्षु बुद्ध्या श्रीयुग्मुदं व्यधात् ॥२९॥

गत्याऽनङ्वान् जय त्वं स, गौद्यौर्येन कृता महैः ।

गा यस्याऽनुपमाः पीत्वा, पुमान् द्यामपि नैहत ॥३०॥

शैवोऽदर्शि त्वया पन्था, धर्मोऽभाषि भवाम्बुधौ ।

मन्थास्त्वां साधवः पथ्य^२, ऋभुक्षाणश्च भेजिरे ॥३१॥

ऋभुक्षाऽर्च्य पदाब्जे ते, गीश्च दर्शितसत्पथी ।

न्यस्यतां पथि मुक्तेर्मां, शस्यबुद्ध्या जितोशनन् ! ॥३२॥

भेजुर्धर्मधुराऽनङ्गं-श्चत्वारस्त्वां नतोशन ! ।

अतिचत्वः ! कषायैर्गोः, सखायं सुरसञ्चयाः ॥३३॥

सोऽनेहाऽऽसीत्^३ परो नम्र-पुरुदंशानयोशना ।

यत्र राजा पितेवाऽभूः, प्रियकर्त्ता सखेव च ॥३४॥

तस्य भद्राणि भूयांसि, हारीणि स्युर्गुणैर्महान् ।

तमोहा येन पूषेव, त्वं यशस्वी नतः शमी ॥३५॥

नतवृत्रहणौ तेऽही, श्रितौ पङ्कजराजितौ ।

येन तेजोऽर्यमा कुर्या-स्त्वं तमाप इवाऽमलम् ॥३६॥

देव ! स्वाम्पि सरांसीव, तृष्णां त्वां हतवानिह ।

देहिनां सन्महाः श्रीमान्, नीरजः सर्वदोषजः ॥३७॥

टि० : १. प्रथमः । २. पन्थानमिच्छवः । ३. सोऽनेहाकालः प्रकृष्ट आसीत् । ४.
'जसूच् मोक्षणे' - सर्वदोषान् जस्यतीति क्विप् ।

श्लो० : २८. सू० ६२, ६३ । २९. सू० ६६, ६७, ६९-७१ । ३०. सू० ७२-७५ । ३१.
सू० ७६-७९ । ३२. सू० ७६-८० । ३३. सू० ८०-८३ । ३४. सू० ८०, ८४,
८५ । ३५. सू० ८५, ८६, ८७ । ३६. सू० ८७, ८८ । ३७. सू० ८९, ९० ।

हेलया त्वं हरन्मोहं, क्रोष्टारमिव केसरी ।

दुष्टक्रोष्टूनि तन्वम्पि, वनानाप्य तपोव्यधाः ॥३८॥

स्थीयते यत्र निःशङ्कं, हरेः क्रोष्टोरिवान्तिके ।

क्रोष्टा क्रोष्टूया च सा कस्य, देशनोर्वी मुदे न ते ॥३९॥

त्यक्त्वा कलत्राणि वराणि देव-

दाराणि वाऽऽदत्त चतुर्यमीं यः ।

तं स्तौति यः शान्तिजिनं सुशब्द-

ब्रह्माश्रितं तादृगिहापि स स्यात् ॥४०॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः श्रीशान्तिनाथस्तवो द्वितीयः ॥छा॥

•

॥ श्रीनेमिनाथस्तवः ॥

॥ द्वितीयाऽध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

यं श्रिता गुप्तयस्तिस्त्रः, श्रीनेमिं नौमि तं गतीः ।

चतस्त्रोऽपासितुं ज्ञाना-दिश्रियां तिसृणां गृहम् ॥१॥

राभिरद्विरिवाब्देन, तोषितं जरसोज्झिता ।

जगद् युष्माभिरस्माभि-स्तदर्थ्येताऽजरः पदम् ॥२॥

शङ्खे यत्पूरिते विष्णु-र्बलमाह मया त्वया ।

अजय्यस्त्वयि मय्येष, हितो भावी सखाऽऽवयोः ॥३॥

कषायाधीर्न युष्माकं, रागद्वेषौ युवां जडौ ।

याताऽस्मभ्यं युषभ्यं^३ य-द्वितो जेताऽस्ति वः प्रभुः ॥४॥

टि० : १. तन्व आपो येषु तानि तन्वम्पि । २. शुद्धज्ञानाश्रितम् । ३. पलायध्वं, यत् यस्मात् अस्मभ्यं जितः प्रभुः, वो युष्माकं च जेताऽस्ति । किंविशिष्टे-भ्योऽस्मभ्यं युष्मानाचक्ष्महे णिजि युष्मयामः । युष्मयाम इति क्विपि यूयं तेभ्यो युषभ्यम् ।

श्लो० : ३८. सू० ८९, ९१ । ३९. सू० ९१-९३ ।

१. सू० २।१।१, २ । २. सू० ३-६ । ३. सू० ७ । ४. सू० ८-१० । ५. सू० ११-१३ । ६. सू० १४-१७ ।

त्वां तद्वचोऽहकं तीर्थं, त्वदीयं नौमि रक्ष माम् ।
त्वं मददुःखं हर प्रीत्या, वयं यूयं यदीक्षिताः ॥५॥

मह्यं हित ! नमस्तुभ्यं, तव सेवा सदा मम ।
कामक्रोधौ युवां मां चो-ज्झतमस्मानवेत्प्रभुः ॥६॥

अस्मभ्यं नत युष्मभ्य-मिष्टं देह्यस्मदापदम् ।
दूरय त्वं मुदस्माकं, स्तुत्या युष्माकमस्तु च ॥७॥

हितो वो नो जनाः सोऽव्या-दीशो वीक्ष्य यमूचतुः ।
दम्भलोभौ मदक्रोधौ, क्रुद्धो वां नौ निहन्त्यसौ ॥८॥

मुदे हितं मतं ते मे, नौमि त्वा रक्षया भवान् ।
ऊना युष्मान् जिनः पातु, सन्तो मा वोऽस्तु स प्रभुः ॥९॥

नेमेऽर्हस्ते नमः स्वाम्यं, तव त्वां च न कोऽर्चति ।
समीक्ष्य त्वां जनोऽभ्येति, भाग्यात् त्वां पश्यतीह सः ॥१०॥

धन्योऽहं पासि यन्मा त्वं, जिनस्तत्त्वाऽभजन् सुराः ।
जना यूयं विनीतास्तत्, प्रभुर्वो भवतोऽवति ॥११॥

पश्यैतकं नतं लोक-मथो रक्षैनमीशते ।
मुख्येनैतेन जिग्येऽब्ज-मेनेनेन्दुः सदा श्रिया ॥१२॥

पदोरस्त्यनयोः श्रीस्ते, जनो दृष्टा(ट्वा) तदेनयोः ।
प्रज्ञेमि(म)केषु वाक्येषु, तदेष्टेषां सतां रतिः ॥१३॥

अयं मोह इयं माया, वचसाऽपास्यनेन ते ।
रागद्वेषौ हतौ चेमौ, कोऽस्मिन्नाऽतः कदा रतः ॥१४॥

टि० : १. स्तुत्या युष्मान् चक्ष्महे णिञ् क्विप् ।

श्लो० : ७. सू० १८-२० । ८. सू० २१, २२ । ९. सू० २३, २४ । १०. सू० २३, २४ । ११. सू० ३१ । १२. सू० ३१, ३३ । १३. सू० ३३-३६ । १४. सू० ३७-४० ।

गते यतोऽप्युभे ध्याने, द्वे येनाऽसि स्मरोऽसुकः ।
लोभोऽसुकौ मुदे सैष, देवः स्याऽसौ च तस्य गीः ॥१५॥

जज्ञेऽस्याऽदौमवन्नाद्रौ, विकल्पोऽमुमुयङ् न कः ।
अमुना भीहता दोषा, ज्ञा अमुष्यामुकेऽस्मरन् ॥१६॥

ये तेऽ[प्य]ध्यैत सिद्धान्तं, लुवं प्रीतेर्नियं पथि ।
युयुवुः स्वं दिवीयुस्ते, शिवं नायक ! शिश्रियुः ॥१७॥

राजीमती स्त्रियां वाञ्छन्^३, त्वां स्तुवन्नश्नुवीत ना ।
गोस्त्रियः सुभ्रुवः स्त्रीश्च, मुक्तिस्त्रीमपि तां क्रमात् ॥१८॥

ये निन्युः सुधियो वस्वः^४, पत्यस्त्वां चिच्युरार्जवम् ।
दोषत्वोऽग्राथ एषां स्यु-र्गुणाः प्रतिभुवः श्रियः ॥१९॥

कारभ्वमिव वर्षाभ्व-मिव चार्त्तं भवेऽत्र माम् ।
पान्तु वाक्यानि तेऽग्राणि, तमःपूष्णो विपज्जिहीः^५ ॥२०॥

भग्नरुग् दोषलून्युस्ते, वृक्णात्तेऽघं पिपिक्षतः ।
मते को मोक्षमारोक्षन्, भवोत्तीर्ण ! न दीव्यति ॥२१॥

टि० : १. आर्त्तरौद्रलक्षणे । २. अदसो मः = अदोमः । अद्रौ अद्रिप्रत्यये यथा विकल्पभाग् भवति तथाऽस्य न । अमुमञ्चतीति । २. विगता इच्छा यस्य । ३. वसु इच्छन्ति, क्यन् । वसूयतीति क्विप् । एवम्-पत्यः । ४. क(ह)र्तुमिच्छति जिहीर्षति, सन् । 'स्वर-हन-गम०' (४।१।१०४) दीर्घः । 'ऋतां किङ्तीर्' (४।४।११६) इर् । विपदं जिहीर्षतीति विपज्जिहीः, क्विप् । 'दीर्घड्याब्' (१।४।४५) सिलोपः । 'पदान्ते' (२।१।६४) दीर्घः । ५. लवनं = लूनिः । 'स्त्रियां क्तिः' (५।३।९१) क्तिप्र० । दोषाणां लूनिर्यस्मात् स, तस्य ।

श्लो० : १५. सू० ४१-४४ । १६. सू० ४६-४९ । १७. सू० ५०-५२ । १८. सू० ५३-५५ । १९. सू० ५६-५९ । २०. सू० ५९-६० । २१. सू० ६१-६३ ।

स नो दिव्यति गीर्येन्न, गुरोः कुर्यात् तपोरजः ।

छुर्यात्ते समता धुर्या, गीर्येनाऽघलुवः श्रुता ॥२२॥

जगन्वान् सिद्धिमतिध्वन्, नेमिवद्धिः सदा प्रशान् ।

श्रेयोरथेऽनडुद्धिस्त्वं, श्रितो विद्वद्धिरुक्तदिक् ॥२३॥

सुदृगुष्णिक् स्तुतो धीस्पृक्, स्रग्भिस्त्वं पूजितोऽमरैः ।

अजीवनक् नरेषु प्राङ् श्रीसजूर्युङ् गुणैर्दधृग् ॥२४॥

किं तैरहोभिरर्हन्न, यत्रार्हनिशमानतः ।

अहोरात्रं मनोवाग् घुट्, तत्त्वभुन्तकामधुक् ॥२५॥

भव्या यूयं न्यगूढं हत्, सदिगरोऽधुग्ध्वमाश्रिताः ।

जिन ! सम्यग् निघोक्ष्यध्वे, योगान् भोत्स्यध्व आश्रवान् ॥२६॥

बुधास्तत्त्वमबु(भु)द्ध्वं चे-न्नाघं धच्छशये शमम् ।

धद्ध्वे रुन्ध च दुर्बुद्धि, साम्यं धत्तः सदा तदा ॥२७॥

विश्वं यशोभिरस्तीद्वं-मवृढ्वं मुक्तिमुन्नतिम् ।

ववृढ्वे शर्म चेपीद्वं, स्तीर्षीद्वं दुःखमीश ! मे ॥२८॥

अग्रहीद्वं श्रियायिद्वं, श्रेयोऽग्राहिद्वमुत्सवैः ।

जगृहिद्वे शमासिध्वं, सिद्धौ मेहिध्वमुत्तमैः ॥२९॥

अलविद्वं तमोबाढं, पुपुविद्वे स्वमुच्चकैः ।

त्रातुमुत्सहिषीद्वमा-यिषीद्वं हृदि मे प्रभो ! ॥३०॥

टि० : १. दिवमिच्छति = दिव्यति । 'अमाव्ययात्' (३।४।२३) क्यन्प्र० । २. गिरिमिच्छेत् = गीर्येत् न । ३. 'णमं प्रहृत्वे' नेमुर्नेमिवांसः । 'तत्र क्वसु का०' (५।२।२) क्वसुप्र० । 'अनादेशादे०' (४।१।२४) ने०, तैः । ४. उक्तो दिग्मार्गो येन । ५. सुदृग्भिः सम्यग्दृष्टिभिरुष्णिग्भिः छन्दोभिः स्तुतः सुदृ० । प्रगल्भः । ६. 'गुहौग् संवरणे' । ७. मनोवाक्कायान् ।

श्लो० : २२. सू० ६३-६६ । २३. सू० ६७-६९ । २४. सू० ६९-७३ । २५. सू० ७४-७७ । २६. सू० ७७ । २७. सू० ७८ । २८. सू० ८० । २९. सू० ८१ । ३०. सू० ८१ ।

अनायिद्वं मनोयेना-ऽस्मारिषीद्वं स मोहधक् ।
 लेढि ते वाक्सुधां दग्ध-तापां हस्तजिताम्बुरुट् ॥३१॥
 अद्रोग्धा स्नुग्धंशं स्नेढा, स्नूढसंत्येष्वमूढधीः ।
 अमुग्धस्निग्धहृद् दैत्य-धुग् रुक्मिधुड् नतो जय ॥३२॥
 सत्यवाग् भक्तिभाग्भिस्त्वं, मुक्तोपानद्विरानतः ।
 निर्गन्थैरिष्टसिद्धान्तै-स्तीर्थस्त्रष्टाच्छसत्पथम् ॥३३॥
 नम्रसम्राट् तमोमार्ष्टा, श्रीविभ्राट् गुणराष्टिसृट् ।
 लाभव्रष्टा विभो ! नन्द, यशोभ्राष्टिकृदतिमृट् ॥३४॥
 पापभृट् तापवृट् कर्म-भ्रष्टा पुम्भिर्नतो भवान् ।
 दिष्टविट् सुख आब्रष्टा, पृष्टोऽपि श्रेय आधितट् ॥३५॥
 स्वामिन् ! मुक्तिचिकीर्मोह-सूर्कतमोहः सुधीरिमा ।
 शंवान् ! श्रीधाम ! धीसदमन् !, दयावान् शमवानव ॥३६॥
 मुग्धान् भास्वान् यशस्वांश्च, प्रजां राजन्वतीं सृजन् ।
 लक्ष्मीवांस्त्वां हरिर्भेजे, कक्षीवान् नु मुनीवतीम् ॥३७॥
 गुणोदन्वान् नताऽष्ठीवान्, मुन्योघो यवमत्करम् ।
 वीक्ष्य त्वां मोहनिश्चर्क, हृष्टः सिंहासनि स्थितम् ॥३८॥
 दतां पदोर्नसो दोष्णो-हृदोऽस्नश्चोपमा न ते ।
 सुधायूष्णा समा गीः स्या-दुद्नस्तुल्या तमोऽनले ॥३९॥

टि० : १. स्नुग्धमुक्तं शं येन सः । २. स्नेहवान् । ३. स्नूढ उक्तसत्येषु । ४. अमुग्धं स्निग्धं हृत् यस्य स चासौ दैत्यधुग् वासुदेवश्च रुक्मिधुड् वनदेवश्च ताभ्यां नतः । ५. नु यथा कक्षीवान् ऋषिर्मुनीवतीं नदीं भजति । ६. अस्थीनि सन्त्येषां तेऽस्थीवन्तः, नता अष्ठीवन्तो यस्य मुन्योघस्य ।

श्लो० : ३१. सू० ८१-८३ । ३२. सू० ८३, ८४ । ३३. सू० ८५-८७ । ३४. सू० ८७ । ३५. सू० ८७-८९ । ३६. सू० ९०-९४ । ३७. सू० ९४-९६, ९८ । ३८. सू० ९७, ९७, १०० । ३९. सू० १०१ ।

द्विपादस्त्वां यथा नेमु-स्तथा वन्द्यं चतुष्पदाम् ।
 त्वं बोधयन्नुदीच्यादीन्, प्राच्यादिप्रसरद् यशाः ॥४०॥
 मुनिभिस्त्वां विदुष्मन्तं, विदुष्यं^१ विदुषां चयः ।
 किं हित्वाऽन्यसुरान् सक्तान्, यूनः शून इव श्रयेत् ॥४१॥
 मघोनोऽर्च्यं मघोन्या च, सन्तोषामृतपा^२ त्वया ।
 राज्ञो राज्ञ्याः समुद्रस्य, शिवायाश्च कृतं सुखम् ॥४२॥
 निःसीमनि पदाब्जे स-द्भाम्नी निर्धूतकर्मणी ।
 तव हृद्वाग्नि वार्त्रघ्नः^३ सङ्घो न्यस्यानिशं स्मरेत् ॥४३॥
 वन्दे सुपर्वणां सेव्यं, त्वां प्राप्तं शिवधामनि ।
 तमोघ्नन्तं जिनाऽनन्तं, नमज्जन्तौ पितुः समम् ॥४४॥
 भान्ती तनु^४स्ते पुनती तुदन्ती, श्यन्ती हरन्ती च तमोऽशुभाती ।
 नेत्रे च नेमे द्युसदो द्युचक्रु-र्महैर्भुवं त्वां स्तुवतोऽप्रिया द्यौः ॥४५॥
 इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः श्रीनेमिस्तवः तृतीयः ॥छा॥

•

टि० : १. विदुषि साधुः - विदुष्यस्तम् । २. सन्तोषामृतं पिबतीति सन्तोषामृतपाः,
 तेन । 'लुगाऽऽतोऽनापः' (२।१।१०७) आलुक् । ३. वृत्रघ्नो देवेन्द्रस्याऽयं -
 वार्त्रघ्नः । ४. भान्ती तनुरस्तीति सम्बन्धः, एवं नेत्रे च । एवं सर्वत्र ।

श्लो० : ४०. सू० १०२-१०४ । ४१. सू० १०५, १०६ । ४२. सू० १०६-१०८ ।
 ४३. सू० १०९-१११ । ४४. सू० १०९, १११-११४ । ४५. सू० ११५-
 ११८ ।

॥ श्रीपार्श्वनाथस्तवः ॥

॥ द्वितीयाऽध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥

अर्हन्तं नौऽमि तं पार्श्वं, हेतुं कार[क]वज्जने ।
सत्क्रियाणां तपःकर्त्ता, स्वतन्त्रो योऽभवद् व्रते ॥१॥

त्वां नमन् को न दुष्कर्म, दहेदन्यांश्च मोचयेत् ।
मार्गं याति सतो हर्षं, गमयेद् भोजयेद् वरम् ॥२॥

त्वं बोधयन्नतो येना-ऽध्यापयन्नागमं मुनीन् ।
मोदयन् नाथयंस्तैश्च, व्रतं शं तेन वाहय ॥३॥

न वृषान् वाहयेद् भारं, भक्षयेन् न शुनो मृगान् ।
सत्क्रियां कारयेन् नान्यै-र्धर्मं यं त्वमचीकरः ॥४॥

देशं विहारयन् साधून्, भैक्षमाहरयंश्च तैः ।
भव्यान् दर्शयसे श्राद्धै-श्चाभिवादयसे तथा ॥५॥

दयमानं शिवं द्यौश्च, त्वं स्मरेन्नपरस्य ना ।
सर्पिषो नाथते नाथ !, न तैलं हि विशेषवित् ॥६॥

उपस्कृत्तुं गुणान् क्षान्तैः, सज्जं त्वां न रुजोऽरुजन् ।
गोश्च प्रभावतो नोज्जा-सयतः पिषनश्च ते ॥७॥

निर्हन्ति नाङ्गिनां दीव्येत्, पणायेद् व्यवहृत्य च ।
सहस्रस्य शतं वा न, प्रदीव्यति नतस्त्वयि ॥८॥

नाऽक्षैर्देवयतेऽन्येन, जनोऽक्षांश्च न दीव्यति ।
मतमध्यास्य मार्गं ते-ऽधितिष्ठन् साम्यमाऽऽवसन् ॥९॥

टि० : १. त्वयि नतोऽङ्गिनां न दीव्येत्, अङ्गिक्रयविक्रयक्रियां न कुर्यात्, तथाङ्गिनां पणायेन्नङ्गिनो द्यूतपणं न कुर्यात्, तथा सहस्रस्य व्यवहृत्य क्रयविक्रयं कृत्वा न सहस्रस्य शतं वा प्रदीव्यति, रिक्तसहस्रं शतं वा पणं न करोतीत्यर्थः ।

श्लो० : १. सू० २।२।१, २।२. सू० ५।३. सू० ५।४. सू० ६-८।५. सू० ८, ९।
६. सू० १०, ११।७. सू० १२-१४।८. सू० १५-१७।९. सू० १९-२१।

श्रेयोऽभिनिविशतेऽसौ, मासमास्ते च योगतः ।

गोदोहं यस्य हृद्यास्ते, मुदं वाचा ददद् गवे ॥१०॥

दिवे न स्पृहयेत् कुप्येत्, मोहाय द्रुह्यते भुवे ।

स लोभाद् विरमेद् यस्य, चित्तानान्यत्र गच्छसि ॥११॥

स त्वं जय प्रभो ! दोषाः, समयाऽस्थुर्न यं सुराः ।

निकषा यं स्थिता लोकं, हा धिक् च त्वयि दुर्धियम् ॥१२॥

अन्योऽन्तरा भुवं द्यां च, प्रभुस्त्वामन्तरेण न ।

तेन त्वां सन्त इत्यागुः(हुः), पद्मं येनाऽलयो यथा ॥१३॥

द्या उपर्युपरीयुस्त्वां, नता शक्राश्च सर्वतः ।

अभितोऽवीजयन् देवा-श्चामरैः परितो गुणाः ॥१४॥

अभ्यशोकं प्रभो!ऽनु त्वां, रत्नवप्रं परिस्थितम् ।

सन्तोऽहरहरत्येयु-र्न तुन्ध्यां प्रत्यनादराः ॥१५॥

त्वज्जन्मोत्सवमन्वायुः, सुरास्तच्चा(तत्त्वा?)मुपेतरे ।

देवा ग्रहा इवान्वर्कं, त्वं नतान् बहुरक्षसि ॥१६॥

सत्यथं पृच्छतः साधून्, मनस्त्वां नयतः सदा ।

भवानन्वशिषद्धर्मं, स्वामाह(?) नतिमग्रहीत् ॥१७॥

सर्वघस्त्रान् सुराऽऽनम्य, मुहूर्त्तेन व्यधुस्त्वया ।

गणेशा द्वादशाङ्गानि, ध्यानेन ज्ञानमापि च ॥१८॥

भामण्डलेन बुद्धस्त्वं, शक्रैः सह सुरैः समम् ।

दैत्यैः साकं नरैः सार्द्धं, देशनोर्व्यां स्थितो जनैः ॥१९॥

टि० :

श्लो० : १०. सू० २२-२५ । ११. सू० २६, २७, २९ । १२. सू० ३१-३३ । १३. सू० ३३ । १४. सू० ३४, ३५ । १५. सू० ३६, ३७ । १६. सू० ३८, ३९ । १७. सू० ३८-४१ । १८. सू० ४२-४४ । १९. सू० ४४, ४५ ।

प्रकृत्या दर्शनीयस्त्वं, शिवेनोत्सुक! चेन्नतः ।

राज्येनाऽलङ्कृतं स्त्रीभिर्-र्दिवा तत्किं सृतं श्रिया ॥२०॥

सज्जानानो गुणैः कामे-ऽवबद्धः संप्रयच्छते ।

द्विद्रोणेन जडो धान्यं, कुस्त्रिया ननु तेऽर्चने ॥२१॥

मह्यं देहि मुदे शं त्वं, यस्मै साम्यमरोचत ।

शक्रोऽश्लाघिष्ठ लोकायै-क्षथा ज्ञानाय षोऽवसन् (सोऽवसत्?) ॥२२॥

वाक् ते लाभाय मुक्ताभ्यः, स्वात्यम्बुवदकल्प्यत ।

पात्रेऽन्यत्र तु तापाय, सा मुक्तेव तडिद् भवेत् (?) ॥२३॥

सद्ध्यानाय वनेऽस्थास्त्वं, पुरे ग्रामं च नाऽऽगमः ।

नत्वा हितं सुखं चोर्व्यै, त्वां मन्ये द्वां तृणाय न ॥२४॥

जीवेभ्योऽस्तु शमायुष्यं, लोकानां क्षेममन्वहम् ।

अर्थश्च सिद्ध्यतु स्वस्ति, त्वन्मतस्थितवागिति ॥२५॥

भद्रं ते त्वन्मतायाऽस्तु, नमस्यंस्ते जनः प्रभुः ।

मोहच्छिदे निवृत्तोऽघा-दासिद्धेः शर्म चाश्नुते ॥२६॥

न्यस्तोर्वी पर्यभव्येभ्यः, केवलात् प्रभृति त्वया ।

धर्मे ततो बहिर्मोहात्, कोऽन्यस्त्वत् प्रति पश्चिमः ॥२७॥

दोषा(ः) स्तोकाज्जिता ज्ञानाद्, दूरे कृच्छ्रात् त्वदन्तिके ।

गुणास्ते स्युरदेवस्या-ऽज्ञासीत् त्वां कुधियां गणः ॥२८॥

उपर्यधः क्षतेः कीर्तिः, परस्तात् ते ययौ स्थितः ।

न मोहः पुरतः कामः, पुरस्ताज्जेतुरंहसाम् ॥२९॥

टि० : १. हेतुना ।

श्लो० : २०. सू० ४६-४९ । २१. सू० ४९-५२ । २२. सू० ५३-५५, ५८, ६० ।

२३. सू० ५५, ५९ । २४. सू० ६०, ६३-६५ । २५. सू० ६६, ६८ ।

२६. सू० ६६ । २७. सू० ७१, ७२, ७५ । २८. सू० ७७-८० । २९.

सू० ८२ ।

भेदकोऽर्त्तेर्द्विषन् भीते-नेता द्यां त्वां शिवस्य च ।
 पुंसां तवाऽऽसिका सिद्धौ, कृतिः क्षान्तेस्त्वया धृतेः ॥३०॥
 बिभित्सा भेदिकाऽघस्य, तव घात्यो मदस्त्वया ।
 लोभो जेयोऽसनीया भी-नेतव्यं च मुदं जगत् ॥३१॥
 दयामिच्छुर्जगत्प्रप्ता, विद्वांस्त्रातुं रतो गुणान् ।
 दधानः शर्म लेभान-स्तन्वन् ज्ञानञ्च वावहिः ॥३२॥
 त्वां योगिनां मतं सद्भिः, सुलभं कारकैर्व्रतम् ।
 श्रितवद्भिर्नतं देवै-स्तत्त्वं सुज्ञानमास्तिकैः ॥३३॥
 शिखिनो नृत्तवत्तप्तं, निराम्नायं युधाङ्गिभिः ।
 विधिज्ञाः कामुका मुक्तैस्तत् त्वदाज्ञां प्रपादुकाः ॥३४॥
 निर्वृतिं गमिनोऽप्यन्ये, यान्ति मासे द्विरम्बुपाः ।
 द्विर्भो ! जिनोऽपि मासो न, मोक्षे लक्षं नु दायिनः ॥३५॥
 व्रते कुशलमायुक्तं, तपसोऽधिपतिं श्रियाम् ।
 त्वां दिवि स्वामिनो भेजुः, स्वप्ने च भुव ईश्वराः ॥३६॥
 सिद्धान्तेऽधीतिनोऽतीत-पूर्विणोऽघं ततर्षयः ? ।
 साधवः पौरुषीमाने, छायायां त्रिपदान्यदुः (?) ॥३७॥
 दोषेष्वसाधवः साम्ये, निपुणास्त्वयि वीक्षिते ।
 अहृष्यन् भाष्यमाणे च, त्वया धर्मे सुनिर्मले ॥३८॥
 सर्वार्थसिद्धिर्यास्त्यून - सप्तरज्जुषु गोः सुरैः ।
 तस्या नाप्येत तेनाप्तेः, सिद्धिर्दादशयोजनी ॥३९॥

टि० :

श्लो० : ३०. सू० ८३-८६ । ३१. सू० ८७-८९ । ३२. सू० ९० । ३३. सू०
 ९०, ९१ । ३४. सू० ९२, ९३ । ३५. सू० ९४-९६ । ३६. सू० ९७;
 ९८ । ३७. सू० ९९, १०२ । ३८. सू० १०१, १०३ । ३९. सू० १०७ ।

लोकस्य रुदतोऽप्यात्त-दीक्षं नृषु च नाकिनाम् ।

प्रशस्यं त्वां जनः पश्यन्, पक्षात् भवेन्न मासि वा ॥४०॥

पृथक्कोपेन मानाच्च, नाना दम्भेन भो ! भृतः ।

न त्वं भाग्यादृते पुण्यं, चाप्यसे पापहज्जनैः ॥४१॥

विनाऽऽलस्यं प्रमादेन, मोहाच्च त्वां श्रये तपः ।

मेरुं पूर्वेण सोत्पद्य, सिद्धयेदिन्दोः समैर्गुणैः ॥४२॥

यो वित्तेन निमित्तेन, हेतोः स्वर्गाच्छिवस्य च ।

राज्यार्थाय च मुद्यर्थे, त्वां भजेत्तस्य तद् भवेत् ॥४३॥

यो हेतुः सत्यवाग् हेतुं, यं सत्पूज्योऽसि हेतुना ।

येनाऽदोषो यतो हेतो-र्ज्ञानी तस्य त्वमिष्यसे ॥४४॥

दूरेण ते कर्णं मदश्च दूराद्, दूरे स्मरोऽगात् त्वदधं च दूरम् ।

प्रापुर्गुणास्तेऽन्तिकमन्तिकेन, क्षमान्तिकात् त्वच्च दयान्तिके श्रीः ॥४५॥

यः फल्गुनीषु गतमर्कमफल्गुवल्ग-

धाम्नाऽजयस्तमिह पार्श्व ! नमाम्यहं त्वाम् ।

स्तुत्वा च वो वयमिति क्रमपङ्कजेषु

सद्भक्तिमेव सततं स्पृहयाम उच्चैः ॥४६॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः श्रीपार्श्वनाथस्तवश्चतुर्थः ।

•

टि० : १. तस्य हेतोस्त्वमिष्यसे इत्यर्थः ।

श्लो० : ४०. सू० १०८-११० । ४१. सू० ११३ । ४२. सू० ११५-११७ । ४३.

सू० ११८ । ४४. सू० ११९ । ४५. सू० १२० । ४६. सू० १२२, १२३ ।

॥ श्रीमहावीरस्तवः ॥

॥ द्वितीयाऽध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

वीरं स्तौमि तिरस्कृत-मानं भक्तिपुरस्कृतः ।

तिरःकृताऽघपुंस्कान्तं, नमस्कृत्य पुरस्य तत् ॥१॥

श्रेयस्कारि तपस्काम-महस्पात्रं शिरस्पदम् ।

तत्त्वां येन पयस्कल्पं, यशस्काम्यन्नरो नमेत् ॥२॥

सुरोचिष्काऽधनुष्काम्य-न्नाथ ! निष्कोप ! दुष्कृत ! ।

नाविष्कृतचतुष्पुण्यं, द्विष्कैः(ः) त्रिष्पूजितो दिने ॥३॥

वपुःखर्वितहेमार्चि-ष्पाप्तं चतुष्प्रियं प्रभो ! ।

भ्रातुष्पुत्रं सुपार्श्वस्य, कस्को न त्वां ननुषति ॥४॥

आयुःश्रेमविदो निष्णो, हवींषीव^३ लिलिक्षति ।

वाक्यानुत्कः प्रतिष्णातः, प्रतिस्नातेद्दगीर्षु^४ ते ॥५॥

मातुःष्वसृपितृष्वस्त्रो-भवान्नासिष्ट विष्टरे ।

गविष्ठिर इवाग्निष्टु^५-दग्निष्टोमाय पुंस्विन ! ॥६॥

श्रीषेणार्च्याभिनिष्ठान^६-वृत्ताङ्गुष्ठनखस्थितः ।

गोष्ठे रोहिणिषेणाऽर्च्यः, कुष्ठले परमेष्ठधीः ॥७॥

अदुःषेधोषितप्रष्ट !, त्वं सिषेवयिषुर्धृतिम् ।

अभीरुष्ठान ! निष्टप्त-रै सुषन्धिवपुष्टमः ॥८॥

टि० : १. ईषत्परिसमाप्तं पयः - पयस्कल्पम् । ईषत्परिसमाप्ते कल्पपप्र० । एवंविधं यशस्काम्यन् । २. वपुषा खर्विता हेमार्चिर्येन । ३. घृतानीव । ४. प्रतिष्णातं निर्मलं यत् प्रतिस्नातं सूत्रं तस्य या इद्धा गिरस्तासु । ५. अग्निहोतृद्विजो हि अग्निसमूहा यान्यकुलेषु न गच्छति । ६. अभिनिष्ठानो वर्णः विसर्गः इत्यर्थः ।

श्लो० : १. सू० २।३।१-३ । २. सू० ४-७ । ३. सू० ८-१० । ४. सू० ११, १३-१५ । ५. सू० १५, १७, २०, २१ । ६. सू० १६-१९, २३, २५ । ७. २४, २६-२८, ३० । ८. सू० ३१-३७ ।

त्वां सिसाहयिषुं कष्टं, सिषञ्जयिषुमार्जवम् ।

सुसूर्षुः कर्म तुष्टुषुरभिष्टुत्यं न्यघादघम् ॥९॥

मोहोऽभ्यषेण यत्त्वां ना-ऽभिषिषेणयिषुर्जगत् ।

भाऽधिष्ठितं निषिद्धांहो-ऽभिषिक्तं निषिषेध भीः ॥१०॥

बुद्ध्या योऽभ्यषजद् बाल्ये-ऽभ्यषिञ्चन् यं च वासवाः ।

वितष्टम्भ स विष्टब्ध-निस्तब्धारिजिनो भयम् ॥११॥

सावष्टम्भा अवाष्टम्भन्, धर्मोपष्टम्भकं सुराः ।

यं सदा व्यष्वणद् योऽन्न-मवाषिष्वणदक्षति ॥१२॥

यः साम्ये न्यषदन् मोक्षे, निषसाद विषादहत् ।

शं न्यषेवत लक्ष्म्या सा-भिष्टङ्गं परिषष्वजे ॥१३॥

विषयाऽनिषितो यस्तं, विषिषेवे गुणैर्दिशः ।

स लि(नि)षीव्यल्(त्) श्रिया नार्तिं, विषहेत परिष्कृतः ॥१४॥

विशेषकम् ॥

व्यष्टौद् यस्त्वां विसोढार्ते, न्यस्तौद् गान्ते न्यषीसहन् ।

नान्यं संन्यषहिष्ठाऽशं, पर्यष्वजत स श्रिया ॥१५॥

विष्यन्दिमदनिष्यन्दे, भविष्कन्तांशु विस्फुरन् ।

परिस्कन्ततमो नन्द, निष्कुलद् विस्फुरद् गुणः ॥१६॥

नत्वा निःषमसुस्वज्ज-विषूते विषमाऽरिजित् ।

त्वां सुषुपेतकल्याणे, नरैः प्रादुःषदिन्दरैः ॥१७॥

सेसिच्यते नर्ति यस्ते, संवरे सोऽभिसोष्यति ।

शं विष्यात् सुपिस्स्येत, शिवे तेनाऽभिसेधिना ॥१८॥

टि० : १. 'षूत् प्रेरणे' । 'णिस्तोरेवा०' (२।३।३७) षत्वाभावः ।

श्लो० : ९. सू० ३७-३९ । १०. सू० ४० । ११. सू० ४०, ४१ । १२. सू० ४२, ४३ ।
१३. सू० ४४-४६ । १४. सू० ४६-४८ । १५. सू० ४९ । १६. सू० ५०-
५४ । १७. सू० ५६-५८ । १८. सू० ५८-६२ ।

नृणां निस्तारणं पुष्पान्, दर्शनार्जववर्द्धन ! ।
व्रणानां क्षालनं कुर्वन्, द्रुणसाऽर्च्योऽस्य दुर्णसः ॥१९॥

प्रवणे गिरिनद्यन्त-वर्णे शिगुवणे स्थितः ।
क्षीरपाणमाषवन-सुरापाणाग्रणीनतः ॥२०॥

त्वं स त्रिहायणाश्वेक्षु-वाहणोर्वीशवन्दितः ।
अपराहणान्तचारित्र-भूरिभावेन सेव्यसे ॥२१॥

प्रपक्वानि शुभानीच्छन्, दोषहाणि प्रयाणिराम् ।
प्रणमन् वृक्षकामेण, त्वत्पदान्यस्तदुर्नयः ॥२२॥

प्रनष्टमर्मवा[क्]पाणि, वाक्पाण्यन्तर्णयामि ते ।
शरद्योत्तोष्णदीर्घाह्न्या-महं सद्धर्मभाविनः ॥२३॥

प्रहिणोषि शिवे भव्यान्, प्रमीणासि भयं जगत् ।
प्रणिमाय प्रणिदाया-ऽप्रणश्यत् प्रणिपातिनाम् ॥२४॥

प्रणिगद्याऽप्रणिदेह्य, तत्त्वं प्रनिकरोषि शम् ।
प्रणिपच्य तमोऽसीमा, प्रणिस्यत् प्रणिहंस्ययम् ॥२५॥

यः स्थावरः प्राणिणिषेद्, योऽङ्गी पर्यणिगति त्रसः ।
प्राणपर्यानिनयिष्येत, स त्वया न प्रहण्यते ॥२६॥

प्रहण्मोऽघं प्रहन्मोऽर्तिं, त्वां प्रहीण ! प्रनिन्दनम् ।
नत्वा प्रमङ्गनं पुण्य-प्रङ्खणैक ! प्रमेहणम् ॥२७॥

शिवप्रयाप्यमाणाय, निर्विण्णाङ्गी प्रपावनम् ।
प्रप्यानः पुण्यप्रख्यान !, प्रभानेक ! प्रकामन ! ॥२८॥

देशेऽन्तरयने सर्पि-ष्यानेऽन्तर्हण्यते रुचिः ।
त्वया मुत्प्रावनद्धेन्द्र-प्रणतास्तप्रवेपना ॥२९॥

श्लो० : १९. सू० ६३-६५ । २०. सू० ६६-७१ । २१. सू० ७२-७४ । २२. सू० ७५-७७ । २३. ७५-७८ । २४. सू० ७७-७९ । २५. सू० ७९, ८० । २६. सू० ८१, ८२ । २७. सू० ८३-८८ । २८. सू० ८८-९० । २९. सू० ९०-९३ ।

तेऽघं प्रघ्नन्ति लोभं च, प्रभो ! क्षुभ्नन्ति तद्यशः ।
 नरीनर्त्यभितो नम्रा, ये भवन्ति भवद्गुणान् ॥३०॥
 सहसे छीवनष्ट्यानं, क्लृप्तसङ्कल्पितोऽङ्गिनाम् ।
 कृपणाः सत्कृपीटत्वं, पलायन्ते स्म शत्रवः ॥३१॥
 जगन्निजेगित्यत आप्तयस्तं, मोहं लसद्दोः परिघो गिलंस्त्वम् ।
 जवोष्ठपर्यङ्कजितर्फलर्षे, पल्यङ्कनूतः पलियोगजीयाः ॥३२॥
 इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः श्रीमहावीरस्तवः पञ्चमः ।

•

॥ श्रीवीरस्तवः ॥

॥ द्वितीयाऽध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

यस्याब्धिदुहितुर्दात्री, भेहिन् ! मुत्कारिणी च वाक् ।
 रक्षन्ती विदुषां वीरं, तं प्राचीशार्चितं स्तुवे ॥१॥
 द्विपद्यादिवरायास्ते, गिरो धूताघधीवरी ।
 भावरीष्ट स्मरा वाचा, प्रजासीतत्वदृश्वरी ॥२॥
 कुण्डोन्नी पञ्चहायन्य-शिश्वी न स्याद् यथेश ! गौः ।
 तथा शर्मानमन् मूर्ध्नी, सुराज्ञी जनता त्वयि ॥३॥
 भारत्याश्रव्यसीम्ना ते, प्रीताजादिसुपर्वया ।
 श्रुतया गुणगौर्याकै-र्नास्यन्ते त्रिपदा ऋचः ॥४॥
 कुमारदिप्रिये रात्रीं, त्रयीं पर्षदि जल्पति ।
 त्रिलोकीशेन ! रिक्तोर्व्वी, त्रिकाण्डी द्विपुरुष्यपि ॥५॥
 नागीः कालीस्तरी गोणीः, प्रोज्झ्याश्वाः केवलीयुतम् ।
 नीलीस्त्रां(स्तां) रोहिणीशास्य, समान्या स्तुवते नृपाः ॥६॥

श्लो० : ३०. सू० ९४-९७ । ३१. सू० ९८-१०० । ३२. सू० १०१-१०५ ।

१. सू० २।४।१-३ । २. सू० ४-६ । ३. सू० ७-९, १२ । ४. सू० १३-१७ । ५.

सू० १८, २०, २२, २४, २५ । ६. सू० २६-३० ।

सत्कटी कबरीयुक्ता, यं कामुक्याऽपि नाक्षिपन् ।
 शोण्यो घुसृणधुल्यात्र, तत्र ध्यानावनौ गतिः ॥७॥
 शक्ती कुपद्धती हानि-मुक्तं शक्तिं गुरुं श्रितम् ।
 पट्वीं त्वां रोहिणी श्येनी, रुचा शक्ती सुराल्पनौत् (?) ॥८॥
 सुकेश्यो भासुरक्रोडाः, कम्बुकण्ठ्यकृशोदराः ।
 समुख्यः स्वङ्ग्य इद्धोष्ठ्यः, पलिक्नीव त्वयोज्जिताः ॥९॥
 दीर्घपुच्छ्या मणिपुच्छ्या, व्यन्तर्या क्षुभित ! प्रभो ! ।
 तव कीर्त्या गुणक्रीत्या, द्योरज्योत्स्ना विलिप्यभूत् ॥१०॥
 भालदीप्ती शालिजग्धी, देशपत्नी महापतिः ।
 असपत्नी सुपत्नी स्यात्, त्वया दन्तमिता प्रजा ॥११॥
 अन्तर्वलीं जहौ पाणि-गृहीतीं कुक्कुटीमिव ।
 क्षत्रियां मुद्गपर्णीं च, शङ्खपुष्पीं तव स्मरन् ॥१२॥
 वासीफली दर्भमूली, प्रष्टी वृषाकपाप्यपि ।
 मनावी स्यान्न शर्वाणी-न्द्राणी त्वां नमतो मुदे ॥१३॥
 त्वां मातुलान्युपाध्यायी, सूर्याणी निर्ममोऽनमत् ।
 तमोहिमान्यर्कभवाऽ-रण्यानीं लङ्घते जनः ॥१४॥
 आवट्या क्षत्रियाण्यार्या, लौहित्यायन्यपासन ! ।
 ध्यानं गाग्यायणी दाक्षी, कौरवी(कौरव्या)यण्यधीशते ॥१५॥
 मद्रबाहूः कदूलाकृः(?) कद्रू रज्ज्वदुज्जिता ।
 करभोरुः कुरुः सुरु-नारी पङ्गुरिव त्वया ॥१६॥
 बालाक्याहतकारीष-गन्ध्या नौपगवीव ते ।
 क्रौड्या भोज्या च पौणिक्वा-ऽऽहिच्छत्री युवतिर्मनः ॥१७॥

श्लो० : ७. सू० ३०, ३१ । ८. सू० ३२-३६ । ९. सू० ३७-४० । १०. सू० ४१, ४२,
 ४४, ४५ । ११. सू० ४६-५० । १२. सू० ५२-५६ । १३. सू० ५७-६२ । १४.
 सू० ६३-६५ । १५. सू० ६६-७२ । १६. सू० ७३-७६ । १७. सू० ७७-८१ ।

दैवयज्ञ्या शौचिवृक्ष्योः, सौगन्धीपतिरीशता ।
सौगन्धीबन्धूरीत्वत्वा(?), मौद्गन्धीमात आनमन् ॥१८॥

मा(म)नुषीषु तथा तेऽम्बा-मुख्या मत्सी चलाक्षिजित् ।
सौरीप्रभासु भा यद्व-दहः पौषं दिनेषु वा ॥१९॥

न गार्गकमिव स्वामिन्, गार्गीयति ततं त्वयि ।
अष्टरामहयं राज-न्यकं बैल्वकवैणुकम् ॥२०॥

निःशस्त्रिरतिरम्भोरु-र्भावरीनुष्णागु प्रभो ! ।
सक्तयसि श्रियेशोऽर्द्ध-पिप्पलीवदखण्डयन् ॥२१॥

धीर्न स्थिरीकृताऽधिस्त्रि, भीरुलक्षिमसुता स कः(ः) ।
त्वया रेवतिमित्रः श्री-गङ्गाव(म)ह ! सुरीनत ! ॥२२॥

नाजत्वं रोहिणित्वं सो-ऽश्नुते त्वां गोणिशालिना ।
भ्रुकुंशा भ्रुकुटी भीमो, मालभारी यशोमहेत् ॥२३॥

लक्ष्मिका वधुका प्रीत्यै, पट्विका खट्विका न ते ।
सुवधूकाः सलक्ष्मीकाः, सुराः सुरमका नमन् ॥२४॥

त्वद्गीः सुधा पीकां नौती(ति), द्विकां शुद्धानजीवकाम् ।
धीस्वकां मुनिमालाकां, सदयाऽस्विकां [ज्ञकां] ज्ञिकाम् ॥२५॥

भाषा स्यान्नित्येका(यका) हन्त्ये-षिका ते दुर्गती द्वेके ।
मामिका वर्त्तिका श्येनी, रुषावल्ल्यसिपुत्रिका ॥२६॥

गीर्मामिका सुनयिका ध्रुवका सका ति, वृन्दारिकां भवरिपुक्षिपकां गुणालिम् ।
श्रीवीर! ससतियका तव तारकेश !, रुग्वर्णकां जयति सज्जनतारिका श्रीः ॥२७॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः श्रीवीरस्तवः षष्ठः ॥छ॥

श्लो० : १८. सू० ८२-८५ । १९. सू० ८७-९० । २०. सू० ९१-९५ । २१. सू० ९६, ९७ । २२. सू० ९७-९९ । २३. सू० १००-१०३ । २४. सू० १०४-१०७ । २५. सू० १०८, १०९, १११ । २६. सू० १०८-११० । २७. सू० १०८, १०९, १११-११३ ।

॥ श्रीवीरस्तवः ॥

॥ तृतीयाऽध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

स्तोष्ये सुरासुरैः सेव्यं, परमेशं समासतः ।

जितमोहं महावीरं, त्रिलोकीहतमन्वहम् ॥१॥

तं साम्यसुस्थितं वीरं, प्रणतोऽभिष्टुवेऽभवत् ।

विंशतेरुपसर्गाणां, योगो यद्देहधातुभिः ॥२॥

ऊरीकृत्यादरं चित्तं, स्थिरीकृत्यावगत्य ये ।

सत्कारार्हं नमन्ति त्वां, क्षमामलङ्कुर्युरीशते ॥३॥

त्वद्गिरं ये मनोहत्य, पुरस्कृत्य मुदं पपुः ।

ते तिरस्कृत्य रागादीन्, पाणौकुर्वन्ति निर्वृतिम् ॥४॥

द्विनवान् ब्रह्मणो भेदा-नदिशोऽदूरषोडशान् ।

संयमस्याऽर्द्धविंशानि, मोहस्थानान्यहन् प्रभो ! ॥५॥

त्वमासन्नदशा ब्रह्म- गुप्तिरुपदशानिव ।

तत्त्वान्यवोच इद्धाङ्गः(ः), सिंहमध्य स केवलः ॥६॥

दण्डादण्डि न कुर्युस्ते, तर्जनं वा कचाकचि ।

यान्ति पारेभवं मध्ये, चित्तं ये त्वद्गिरं दधुः ॥७॥

यावद् भव्यं पर्यभव्यं, तवेशा योजनं गिरा ।

अभ्यशोकं स्थितस्याधि-रत्नसालं सुधर्मधीः ॥८॥

पुष्पन् सब्रह्म साधूना-मुपयुष्मद् यथाविधि ।

तपः सोत्सर्गमातन्वन्, प्रत्यहं गौतमोऽवसन् ॥९॥

कुतीर्थिनस्त्वया साक्षात्, कृतमर्थं सुनिश्चितम् ।

अत्यदोषं रुषा रक्ता, न भेजुर्दुर्मतिश्रिताः ॥१०॥

श्लो० : २. सू० ३११। ३. सू० २, ४। ४. सू० ६, ७, १०, १५। ५. सू० १९, २०।

६. सू० २०, २१। ७. सू० २६, ३०। ८. सू० ३१-३३। ९. सू० ३९-४१।

१०. सू० ४२-४५।

प्रमुग्धे ह्यतिमर्यादे, पर्यध्ययन उत्क्रमे ।
 गोशाले निर्दयेऽनार्येऽनुभूतस्ते न मत्सरः ॥११॥
 मध्याह्नेऽप्यातपः सेहे, पूर्वकायाऽधराङ्गयोः ।
 त्वयाऽर्द्धोक्तमपि त्यक्त्वा-ऽग्रहस्तस्पृष्टजानुना ॥१२॥
 क्षणजातः स्वयम्बुद्धा-ऽकम्पयः स्वर्गिरिं [तदा] ।
 व्रतश्रितो द्व्यहाभुक्तः, क्षणं त्वं प्राप्तचेतनान्(त्) ॥१३॥
 ईषत्ताम्रान् रुषा दुःख-गता मदपटून् स्थितान् ।
 द्विरर्द्धचतसृष्ववी-र्योनानृभूषु नारकान् ॥१४॥ युग्मम् ॥
 सैकान्त्रिंशती षष्ठी-शते अप्यन्यदुष्करे ।
 त्वत्कृते भूहिताऽभूतां, शिवार्ये भवतारकः ॥१५॥
 परःशतायतं तेऽत्र, त्वन्मतावगता जनाः ।
 सत्पूजका विजेतारो, मोहस्याऽघस्य भेदकाः ॥१६॥
 चतुर्विंशेन सार्वणां, त्वयाऽरीणाहतिः कृता ।
 तृप्तार्थस्य सतां साक्षात्, परमार्थस्य तत्त्वता ॥१७॥
 त्वां ज्ञातं योगिनामिष्टं, दानशौण्डं नयोऽभजत् ।
 मर्त्यसिंहं मतिसूत्र - गता भस्मनिहुत्यभूत् ॥१८॥
 न वेशो जात्यहेमाङ्ग, एकदेवस्त्वमत्यजः ।
 दृष्टनष्टां पुराणौक-जरत्तृणमिव श्रियम् ॥१९॥
 द्वैमातुर ! त्रिलोक्यावि ! त्वयाधिकदयाधन ! ।
 नृसिहेन हतो मोहो-ऽरिव्याघ्रः पूर्वसार्ववत् ॥२०॥

श्लो० : ११. सू० ४५, ४७ । १२. सू० ५२, ५३, ५५, ५६ । १३. सू० ५७, ५८, ६२,
 ६३ । १४. सू० ६४-६७ । १५. सू० ६९-७१ । १६. सू० ७५, ७८, ८१ । १७.
 सू० ८५, ८६ । १८. सू० ८६, ८८, ८९, ९२ । १९. सू० ९६, ९७ । २०. सू०
 ९९, १०२, १०३ ।

नासमानगुणान् श्रेणि-कृतांस्ते चरमाप्तकः ।

हताहतेन्द्रियो वक्ति, सद्भावोत्तमबुद्धिभाक् ॥२१॥

पुन्नाङ्गैस्त्वं श्रितो देव-वृन्दारक ! महामुने ! ।

सर्पिःकतिपयाक्ताग्नि-स्तोकवर्धिष्णुरोषभित् ॥२२॥

कठश्रोत्रियकालापा-ध्यायकाद्यानये नमन् ।

जडामुनिप्रकाण्डं त्वां, तज्जनिर्गोवशा फला ॥२३॥

नासीस्त्वं युवखलति-र्न वा युवपलसभूः (युवपलितभूः) ।

स्वामिन् ! युववलिनोऽन्य-पुंवद् युवजरन् च ॥२४॥

कुमारश्रमणा तुल्य- विनीताखिल साधुषु ।

वन्दनाजनि ते सर्व-श्चेतकीर्तिः प्रवर्त्तिनी ॥२५॥

रागद्वेषौ त्वया ध्वस्तौ, देवासुरनरास्ततः ।

दधत वाक्त्वचं स्निग्ध-मधीश ! त्वामुपासत ॥२६॥

अक्षा मुदे यथा नाथ !, क्रीडानस्त्रिफलार्थिनाम् ।

त्वद्देहागमसिद्धीनां, तथाङ्गानि सतामिह ॥२७॥

गृहवासे मुदं पित्रो-व्रते ब्राह्मणयोर्व्यधाः ।

प्रापो वेत्ति जनो माता-पितरौ श्वशुरौ समौ ॥२८॥

गा अश्ववडवौ प्रोज्झ्य, समोऽभूः सुखदुःखयोः ।

लाभालाभे खरेभे च, रसालामलके प्रभो ! ॥२९॥

अश्वेभं तद्गृहे गर्जे, भेरीशङ्खस्य चारवैः ।

स बोध्यते शुभं तस्या, हस्तां हित्वा श्रयेत यः ॥३०॥

कुशकाशं भृशं यत्र, जज्ञे प्लक्षधवं वने ।

ऋश्यैणं हंसचक्रं च, ध्यानं तत्राऽपि तेऽधिकम् ॥३१॥

श्लो० : २१. सू० १०३-१०५, १०७ । २२. सू० १०८, १११ । २३. सू० १११ । २४. सू० ११३ । २५. सू० ११४-११६ । २६. सू० ११७, ११८, । २७. सू० ११९ । २८. सू० १२२, १२३ । २९. सू० १३०-१३२, १३६ । ३०. सू० १३४, १३७ । ३१. सू० १३३ ।

असाहि सङ्गमोच्छाहि - नकुलस्य व्यथा त्वया ।
कौशाम्बी भद्रिले स्थायि, मोदकापूपमुज्जता ॥३२॥

त्वयासि मदकर्मोप-वनं सर्वमहोत्सव ! ।.
कीर्त्यास्ते दधिपयसी, राजदन्तास्तमौक्तिक! ॥३३॥

वर्षजातजडारोषा-स्युद्यता आहिताग्नयः ।
मुधा त्वां जिन ! हित्वेन्दु-मौलिं शूलकरं श्रिताः ॥३४॥

क्षमाप्रियं प्रियश्रेयान्, ना त्वां धर्मार्थदं श्रेयेत् ।
श्रद्धाधीयुक् शिवस्वर्ग-हेतुं सद्दमसंयमम् ॥३५॥

शीतं त्वयाऽसाहि सहस्य माययोः, स्थितं रवौ पुष्यपुनर्वसू गते ।
त्वां चेति यो द्वादशमासिकं स्तुते, वीरप्रभो ! द्वित्रभवैः स सिध्यति ॥३६॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः श्रीवीरस्तवः समाप्तः ॥छा॥

•

॥ श्रीवीरस्तवः ॥

॥ तृतीयाऽध्यायस्य द्वितीयः पादः ॥

श्रीवीरं स्तौमि तं शक्ति-क्षमे उच्छिद्य मत्सरम् ।
परस्परश्रिते ये श्राक्, द्योतिके इतरेतराम् ॥१॥

यथा प्रीणात्युपाभ्भोजं, प्राप्तानुपवनादलीन् ।
मोदस्तेऽनुपदद्वन्द्वं, तथाधिक्षिति देहिनाम् ॥२॥

त्वया विनोपलोकेना- जल्पताग्रेजने पुरा ।
इच्छां सुमगधं हित्वा, बद्रशोऽध्यटवि स्थितम् ॥३॥

त्वां स्वामीयति रम्याङ्गं, यस्तस्मिन् स्यान्ननु स्मरः ।
स्त्रियमन्यो विशेषं सो-ऽदर्शय ओजसाकृतम् ॥४॥

श्लो० : ३२. सू० १४१, १४२ । ३३. सू० १४५, १४९ । ३४. सू० १५२-
१५५ । ३५. सू० १५७, १५९, १६० । ३६. सू० १६२, १६३ ।
१. सू० ३।२।१ । २. सू० २ । ३. सू० ३-६ । ४. सू० ७, ९, १२ ।

तपसाकृतं सद्बोध - त्वामाराध्य नरो भवेत् ।

जनुषान्धोऽपि सद्दृष्टि-स्तमसाकृतं दोषजित् ॥५॥

प्रतिरूपात्मनातुर्या-ऽध्यायः साध्वात्मनेपदम् ।

प्राक् परस्मैपदमथ, लक्षणे त्वन्यथाऽरमथाः ॥६॥

स्तम्बेरमगतेऽरण्ये - तिला मध्येगुरुश्रियम् ।

कण्ठेकालयशोमुञ्च - स्त्वं पूर्वाहणेतनार्कमः ॥७॥

कुशेशयकरास्यान्ते - वासीन्द्रो गौतमः सदा ।

भेजेऽमनसिजस्तेऽह्नी, भृङ्गः सरसिजं यथा ॥८॥

निःपश्यतोहरः प्राप, मनोजदिविजार्चित ! ।

वाचोयुक्तिरदेवानां - प्रियस्यापि न ते स्तुतौ ॥९॥

मातापितृहितो वाच-स्पतिवास्तोष्पतिस्तुतः ।

सूर्याचन्द्रमसैर्द्यावा-भूमी व्याप गुणैर्भवान् ॥१०॥

कीर्तिर्दिवस्पृथिव्यौ चा-दृश्यावस्करतेऽश्नुते ।

दर्शनीयतनोः शेता-यितेश ! पटयेन् मुदम् ॥११॥

कल्याणीभक्तयो ये स्तो, यशोदाभार्य ! तेऽस्मरन् ।

सद्बुद्धिः पटुजातीया, तेषां वाक्पटुताद्भुता ॥१२॥

न जह्वस्ते मनोराज-द्रूपाः सर्वसुराङ्गनाः ।

हंसी व्रजत्तरा विद्वत्-कल्पाः सौभाग्यसत्तमाः ॥१३॥

जल्पन्मता चलच्चेली, भाद्गोत्रा विदुषिब्रुवा ।

स्त्री पश्यन्तीहतापि स्यात्, त्वदुक्ता विदुषां मुदे ॥१४॥

महाविशिष्टमाहात्म्य !, तस्य पटिवतरा मतिः ।

महाजातीय ! वाग् येन, महेश ! त्वं हृदि स्मृतः ॥१५॥

श्लो० : ५. सू० १२, १३ । ६. सू० १४, १७ । ७. सू० १८, २०-२२, २४ ।

८. सू० २५, २६ । ९. सू० २६, २७, ३२ । १०. सू० ३६, ३७, ४१,

४४, ४७ । ११. सू० ४५, ४८, ४९ । १२. सू० ५३, ५४, ५८, ५९ ।

१३. सू० ६१, ६३ । १४. सू० ६३ । १५. सू० ६४, ६८, ७० ।

त्वां नत्वा महतीभक्ति-र्महद्भूतमहं नरः ।
 न महत्तरधीः कुर्यान्, मुष्टामुष्टि शराशरि ॥१६॥
 भिनत्त्यष्टागवमनोऽ-ष्टापदः कोटरावणे ।
 यथा तथा स्मरो विश्वा-मित्रादींस्त्वन्मतोज्झितान् ॥१७॥
 दन्तावलक्षमशरा-वत्याद्यानी वृतोऽपुना ।
 नीत्तमुनिष्प्रतीकारो, मर्माविद्धि हरन् विभो ! ॥१८॥
 निःषोडशकषाय ! त्वत्त्रिपद्या गौतमादयः ।
 व्यधुरेकादशाङ्गानि, षोढा षड्ढा तपः पराः ॥१९॥
 द्व्यशीतिः प्रभृतीः पापा, दोषानष्टादशाक्षिपः ।
 त्रयोदश द्वादश वा-ऽयोगान्त्यसमये जिनाः ॥२०॥
 द्वाचत्वारिंशतं नाम-भिदोऽर्हस्त्रिंशतं जगौ ।
 तथा त्रिनवतिं जित्वो-पसर्गान् द्विदशान्निशि ॥२१॥
 भवत्पदातितां भूरि-हल्लेखो हृद्य ! हार्दधीः ।
 न सत्पद्धतिभागिच्छे-नस्तोऽस्ततिलपुष्पकः ॥२२॥
 नस्यश्वासवपुर्गन्धो-दपेषं पिष्टदर्पक ! ।
 केशानुत्पाट्य शीर्षण्यान्, प्राब्राजीः पञ्चमुष्टिना ॥२३॥
 त्वमुदध्यदविन्दाभ (दध्यरविन्दाभ)-गुणो मेरौ जनुः क्षणे ।
 क्षीरोदाद्यम्भ आनीयो-दकुम्भैः स्नपितः सुरैः ॥२४॥
 व्युदगाहाश्चले शब्द - पूर्वोत्तरपदे इव ।
 कामाद्यास्त्वद्गिराऽजान-नैहिकामुष्मिके सुखे ॥२५॥

श्लो० : १६. सू० ७०-७२ । १७. सू० ७४-७६, ७९ । १८. सू० ७८, ८२, ८५,
 ८६, ८८ । १९. सू० ९१ । २०. सू० ९२ । २१. सू० ९२, ९३ । २२.
 सू० ९४-९६, ९९ । २३. सू० १००, १०२, १०४ । २४. सू० १०४,
 १०५, १०७ । २५. सू० १०६ ।

धन्यम्मन्यः समीपे ते, भवाब्धौ द्वीपमाप्यना ।

धर्मं रुजागदङ्कारं, सत्यङ्कारं शिवाप्तये ॥२६॥

दिवामन्या निशा पापं, त्वयि गच्छत्यभूत् सुरैः ।

अग्निभिन्द्यांशुभिलोकं - पृणमध्यन्दिनार्कभ ! ॥२७॥

अन्यदर्थादनानङ्ग-तिमिङ्गिलवधेऽभवः ।

भद्रङ्करणं जातं त्वं, मोहरात्रिञ्चरा हतः ॥२८॥

तिर्यञ्चोऽपि सुधासध्यक्, सम्यक् तेऽपुर्वचोऽसमम् ।

त्वां विष्वद्रथगुणं वाऽऽप्य, कोऽन्यदीयं मतं श्रेयेत् ॥२९॥

नगधीराङ्गिकल्पाग !, पद्मरागनखानघ ! ।

त्वां कापथहरं प्राप्य, कद्वदो न कदर्यधीः ॥३०॥

न सो कापुरुषोऽकाच्छ-बुद्धिः कोष्णमनाः क्रुधा ।

कवोष्णागीश्च तेऽवश्य-कार्यदेश(शे)न यः स्मरेत् ॥३१॥

सततं हन्तुकामोऽघं, यस्त्वां श्रीसहितं श्रेयेत् ।

मुक्तिगन्तुमनाः साम्य-समनाः(ः) सन्ततं स ना ॥३२॥

सगुणं सहकारुण्यं, सतां सब्रह्म कारणम् ।

नत्वा सब्रह्मचारी त्वां, सधर्मा च महात्मनाम् ॥३३॥

वीरं तमोऽर्कसदृशं विनयासदृक्षो-ऽनन्यादृशातिशयशस्तमिति स्तुते यः ।

द्यौः कीदृगस्य पिहितार्तिरनीदृशश्रीः, सोऽतादृशं शिवमवाप्य जगद्धतंसः ॥३४॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः श्रीवीरस्तवोऽष्टमः ॥ छ ॥

•

श्लो० : २६. सू० १०९, १११, ११२ । २७. सू० १११, ११३ । २८. सू० ११५-११७, ११९ । २९. सू० १२१-१२४ । ३०. सू० १२७, १२८, १३१, १३४ । ३१. सू० १३५-१३८ । ३२. सू० १३९, १४० । ३३. सू० १४३, १४६, १४९, १५० । ३४. सू० १५१-१५४, १५६ ।

॥ श्रीसर्वजिनस्तवः ॥

॥ तृतीयाऽध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

स्याद्वादरावी गुणवृद्धिकारी, श्रीनायको यः प्रणिधीयतेऽत्र ।

दत्ताभयः सद्भिरिमं जिनं नौ-त्सुकायत स्तोतुमुपासरत्कः ॥१॥

अष्टादशब्रह्मणि स द्विभेदे^१, भवान् भिदश्चित्तकृतादियोगात् ।

विभक्तिषु व्याकृत वर्त्तमाना-दिकासु विश्वेश ! दशस्वपीव ॥२॥

सौख्यं क्रियेताऽसि शिवे त्वयाऽऽर्या, जितोऽसुदानो दुरसश्च कामः ।

सत्पर्वमानाय उपासत त्वां, तेऽसंशयानां न्यविशन्त कृत्ये ॥३॥

व्यक्रेष्ट काचा अति अग्ररत्नं, निरस्यतेऽभ्यूहति नात्मपथ्यम् ।

व्यजेष्ट मोहं न शमे न्ययुङ्क्त, यः स्वं न नत्या तव संक्षणुते स्म ॥४॥

वृषो यथाऽपस्किरते रजस्त्वं, तथाम्बुजैः सञ्चरसे कृपायाम् ।

संक्रीडसे तेऽशपतोऽवनन्ता, भुङ्क्ते सुखं नानुहरेत्^३ साधोः ॥५॥

त्वमीश ! तत्त्वे नयसे व्यनेष्टा-स्तमोऽमृताऽघं तव शीयते स्म ।

म्रियेत मोहो नखभूरिभासा, भूलोहितायेत महोऽद्युतच्च ॥६॥

त्वां वत्स्यतीहाऽस्य विवृत्सतीश !, धर्मे रवावाक्रममाण उच्चैः ।

क्रमेत ते प्राक्रमत स्तुतिं य, आदत्त नाऽऽपृच्छत सत्पथं च ॥७॥

आह्लास्त मोहं शमुपायताऽसौ, यस्त्वामुपातिष्ठत शिष्टमार्गे ।

उत्तिष्ठतेऽवास्थित कर्म जिज्ञा-सते स्म सत्यं जिन ! सङ्गिरेत ॥८॥

टि० : १. सह द्वाभ्यां दिव्यौदारिकभेदाभ्यां वर्त्तते यत् तत् । २. तवावनन्ता ना पुरुषः
अशपत स्वरूपं प्रकाशितवान् । ३. साधुसमानशीलो भवेत् । ४. यो ना पुमान्
सत्पथं प्रादत्त पृच्छत च तस्य शं वत्स्यति भविष्यतीति सम्बन्धः ।

श्लो० : १. सू० ३।३।१, २, ४, ५ । २. सू० ६-१६ । ३. सू० २१, २२,
२४ । ४. सू० २५-२९ । ५. सू० ३०, ३२, ३३, ३५, ३७, ३८ ।
६. सू० ३९-४४ । ७. सू० ४५, ४७, ५२, ५३, ५४ । ८. सू० ५६,
५९, ६०, ६२, ६३, ६६, ७० ।

शुश्रूषते नाथ ! दिदृक्षते यः, सुस्मृषते त्वां च विवन्दिषेत ।
शिक्षेत धर्मं स विवेकमीहा-ञ्चक्रे स्मरान्नो बिभयाञ्चकार ॥९॥

तमोऽधिचक्रे शमुपस्कृतोच्चै-र्भवान् गुणौघेऽवदतोपदेशे ।
संप्रावदन्तेश ! चतुर्मुखानि, तव स्मरान्ना समगंस्त सिद्ध्या ॥१०॥

संपृच्छते संशृणुते स्म तत्त्वे, तवाङ्किते यः समवित्त सोऽत्र ।
विष्वक् तवाऽऽयच्छत^१ भाविते ये, मां नामयस्व स्मरयानिशं त्वम् ॥११॥

त्वं वञ्चयेथा जिन ! भीषयेथा, मोहं सदा भापयसे गुणैश्च ।
विस्मापयेथाः स्मर भापनाऽरी, नायासयेथाः परिमोहयेथाः ॥१२॥

जाने तुदेथा हरसे च राग-मुद्यच्छसे ब्रह्मणि वेत्ति विश्वम् ।
रुच्या रवि चानुकरोषि दीपं, प्रत्यक्षिपोऽहं परिमृष्यसीह ॥१३॥

शिवं प्रभो ! पर्यवहो व्यरंसीः, प्रमादतश्चोपरमस्यवद्यात् ।
गव्यांसयश्चेतयसे च भव्या-नबोधयः कारयसे स्म धर्मम् ॥१४॥

अकम्पयः क्रोधमयोधयोऽध्या-पयो भयं प्रावयसीह लोभम् ।
तमश्च मे द्रावय नाशयाऽघं, शं भोजय त्वं जनयाऽपवर्गम् ॥१५॥

॥ एकादशः पादः ॥

॥ तृतीयाऽध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

यस्त्वां पणायेत्तव गां पनायेद्, गोपायिता क्ष्मा च ऋतीयते तम् ।
श्रीः कामयेतैष तितिक्षतेऽलं, जुगुप्सते नो विचिकित्सतीह ॥१६॥

मीमांसते तत्त्वमिहाऽनसूयन्, दीदांसति त्वां भृशमीक्षते यः ।
वावन्द्यतेऽभीक्ष्णमसौ चकास्ति, नारार्यते दुःखमशाश्रयते शम् ॥१७॥

टि० : १. प्रससार ।

श्लो० : ९. सू० ७१-७५, ७७ । १०. सू० ७६-७९, ८४ । ११. सू० ८४, ८६ । १२. सू० ८९-९२, ९४ । १३. सू० ९५, ९८, १०१, १०२, १०४ । १४. सू० १०४-१०७ । १५. सू० १०८ । १६. सू० ३।४।१-६ । १७. सू० ७-१० ।

जङ्गम्यते नेह स दन्दहीति, लोलुप्यतेऽघं न गृणाति निन्दम् ।
 मुच्चेच्य ! शं भावयते च कष्टं, यः साहयेत्ते कथयेद् गुणौघम् ॥१८॥

चिकीर्षतस्तारयसीह भक्तिं, भव्यांस्तपःकाम्यत आर्जवीयन् ।
 मणिं तृणीयन् भवने वनीयन्, पोतन् भवे नीरनिधीयमाने ॥१९॥

देशनासदसि ते पयायितौ- जायिते रजसि मुद् भृशायते ।
 लोहितायति मणी महोभरै-रम्बरे पटपटायते ध्वजः ॥२०॥

वैरायते कोऽपि न गौश्च रोम-न्थायते कष्टायत उत्करो न ।
 त्वदेशनोर्व्यां न भयाज्जिनेश !, बाष्पायते किन्तु सुखायतेऽङ्गी ॥२१॥

त्वयीश ! सत्यापयता नमस्यां, न शब्दयेद्धस्तयते विरुद्धम् ।
 लोभान्न सम्भाण्डयतेऽणयेच्चा-ऽऽरम्भं सच्चित्तं व्रतयेत्तपस्येत् ॥२२॥

शिवं दयामास भवांश्चकासा-ञ्चकार कायेन धिया समीधे ।
 ईक्षाम्बभूवाऽमृतमर्त्तिमोषा-मास स्मरन्तो बिभयाञ्चकार ॥२३॥

त्वज्जिह्वयामास बिभाय मोहो, रागोऽपि नोर्ज बिभराम्बभूव ।
 गुरुर्विदामास न ते विवेदो-शना बलं कोऽत्र विदाङ्करोतु ॥२४॥

ये त्वां नरोऽद्राक्षुरिहाऽतृपंस्ते-ऽस्म्राक्षुर्व्यमृक्षन् वृषमध्यरुक्षन् ।
 गिरोऽदधंस्तेऽचकमन्त ये च, तेऽशिश्चियन्नेतरऽपूपुजंस्त्वाम् ॥२५॥

सतोऽशिषद्धर्ममवोचदारन्, मुक्तिं रणे योऽसितुमाह्वताऽरीन् ।
 कीर्त्याऽलिपद्विध्वमसिक्त शर्मा-ऽगमन्मुदं सोऽपुषदद्युतच्च ॥२६॥

तमोऽभिदत्तेनं जिनोऽजरन्, शमऽश्वदिष्टं समपादि तस्य ।
 धर्मस्ततोऽजन्मुददीप्यबोधि, जनोऽवधीर्ष्याशिव आसि तेन ॥२७॥

टि० : १. कारणेन ।

श्लो० : १८. सू० ११-१३, १५, १७-१९ । १९. सू० २०-२४, २६ । २०.
 सू० २७-३० । २१. सू० ३१-३५ । २२. सू० ३५-३८, ४०, ४२-
 ४४ । २३. सू० ४६-५० । २४. सू० ५०-५२ । २५. सू० ५३-५५,
 ५८, ५९ । २६. सू० ६०-६४ । २७. सू० ६५-६८ ।

अदर्शिषातां तव येन पादा-वश्रायिषातां जिन ! घानितोऽघम् ।
 घानिष्यते तेन तमः शमश्च, ग्राहिष्यते कर्म विजायितो च ॥२८॥

त्वामर्चतो धीरिन ! वारिषीष्ट, हारिष्यते कर्म च दर्शितेष्टम् ।
 भीर्या(र्घा)निषीष्ट क्रियते च साम्यं, दिव्यास्यते तस्य शिवं भवेच्च ॥२९॥

व्रुट्येत्तमोऽस्य त्रसति स्मरोऽस्मात्, क्रामत्यघं नो स भवे भ्रमेन ।
 खिद्येत यो भ्रास्यत आर्जवात्ते, धर्मे यसनीश ! गिरोऽभिलष्येत् ॥३०॥

रज्येन्मते यस्तव सोऽऽनुते शं, तक्ष्णोत्यघं सन्मतिमक्ष्णुयाच्च ।
 स्तभ्नाति लोभं कुधियं धुनाति, हिनस्ति मोहं तुदते मदं च ॥३१॥

पुषाण शं तस्य तनु श्रियं च, व्यभेदि मोहो मृदुगीरदोहि ।
 क्षीयेत दुःखं तव सृज्यते गां, योऽसर्जि तप्येत तपांसि भक्तिम् ॥३२॥

पालं द्रवोऽपक्षत भीरुर्बुद्ध, तवान्तिके तीर्थपतेऽहूतेति ।
 पुष्पोत्करोऽकीर्णं तमोऽन्वतप्ता, स्तोता जनोऽतप्त तपः शमाप ॥३३॥

॥ द्वादशः पादः ॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः सर्वजिनस्तवो नवमः ॥

•

टि० : १. तेन अघं घानिष्यते इत्यर्थः । २. श्वस्तनी ता - विजेष्यते इत्यर्थः । ३.
 त्वमर्चता पुंसा धीर्वारिषीष्ट । इदं दर्शितेत्यादि ।

श्लो० : २८. सू० ६९ । २९. सू० ६९-७२ । ३०. सू० ७३ । ३१. सू० ७४,
 ७९, ८१, ८२ । ३२. सू० ८०, ८३-८५, ८७ । ३३. सू० ८८-९१,
 ९३ ।

॥ श्रीसर्वजिनस्तवः ॥

॥ चतुर्थाऽध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

यस्ततान सुकृतान्यशिश्रियत्, पथ्यजीगमदधं जिगीषति ।
 साम्यमार्जिजिषदापिपत् परं, नाप्यसूयिषति स्तुवे^१ जिनम् ॥१॥

योऽचलाचलमलं ददाति शं, दाश्वदङ्गिमुदमङ्गचक्नसः^३ ।
 ज्ञीप्सुरीप्सितपदं न धीप्सति, ब्रह्म धिप्सति स मित्सतु^४ कुधम् ॥२॥

लिप्सते^५ शमुरु यस्तवं तवा-रिप्सतां स नव रेधुरङ्गिनः ।
 त्वां विनेमुरिन ! ये च भेजिरे, ते न जेरुरिह वेमुगश्रवम् ॥३॥

चेरिथ व्रतमयं च तेरिथ, भ्रेमिथेह न मदे न रेजिथ ।
 ग्रेथिथाऽमलगुणान्न देभिथ, त्वं भयं शशरिथेश ! देहि शम् ॥४॥

दिग्यिरेऽङ्गिन इन ! प्रजिध्यिरे^६, निर्वृतौ गिरमपीप्यदुत्तमाम् ।
 शं चिकाय भुवनं जिघांसतो-ऽरीन् जिगाय च भवान् जिगीषितान् ॥५॥

गुर्वियेष शमघं जहौ मद-द्रुनवोष भुवि दिद्युते भवान् ।
 तस्थिवानिन ! शिवे चकार गां, जागदत् पथमरीश्च बेभिदत् ॥६॥

सम्पनीपदति सम्पदश्चनी-कस्यतेऽस्य भयमीश ! यः क्रमौ ।
 ननमीति तव चञ्चुरत्तमा, बम्भजीति स च दन्दहीत्यघम् ॥७॥

संवरे स वरिवर्त्यघं चरी-कृत्य ते तप इयर्त्ति नेनिजन्^८ ।
 यो विवक्षति बिभर्त्ति ते गिरं, स्वं पिपावयिषते पिपर्त्ति च ॥८॥

टि० : १. तं जिनं स्तुवे इति सम्बन्धः । २. दत्ताङ्गिनां मुत् येन एवंविधं शं यो ददाति । ३. अङ्गेन चक्नसो निर्मलः । ४. अन्तर्भूतण्यर्थतया वर्द्धयितुमिच्छुः । ५. 'मींग्श् मीङ्च् वा हिंसायाम्' । ६. प्राप्तुमिच्छति यः । ७. 'हिद्व गतिवृद्धयोः' । 'योऽनेको' (२।१।५६) य० । ८. चञ्चूर्यमाणं तमो यस्य स । ९. निर्मलीकुर्वन् ।

श्लो० : १. सू० ४।१।१, ३, ४, ६, ९ । २. सू० १२-१६, १८, २० । ३. सू० २१, २३-२६ । ४. सू० २४-२७, २९-३१ । ५. सू० ३२-३६ । ६. सू० ३७-४२, ४४-४६ । ७. सू० ५०-५४ । ८. सू० ५५-६० ।

क्षमां जिजावयिषसीह सिद्धये-ऽघं लिलावयिषसि प्रियं वचः ।
 त्वं रिरावयिषसि त्वया च शि-श्रावयिष्यत इनागमं जनः ॥९॥
 त्वं व्यलीभव इनाऽशुभानि सु-ष्वापयिष्यत इह त्वया शिवे ।
 भुव्यजीहरदघं भवान् शमे-ऽतत्त्वरज्जनमजीगणत् समम् ॥१०॥
 नैवं सुष्वपिथ योगतः क्रमा, मादिथानशिष आनृधुर्गुणाः ।
 त्वां नतस्य परिवीय गां तवो-वाह यो न हि स विव्यथे स्मरात् ॥११॥
 सत्यमूचुरिन ! ते य ईजिरे, त्वां प्रविद्धरुडसूषुपन्नघम् ।
 जीनरुक् शम ! मुषन्ति भृष्टभी-र्गृह्णते च भुवि सेसिमीत्यमुम् ॥१२॥
 त्वां हि वे--ति(?) बुधा अजूहवन्, सत्यमार्जवमशूशवन् भवान् ।
 शं जुहूषति शुशाव धीश्च शो-शूयते तव शुशावयिष्यते ॥१३॥
 स्फीतभाग्य ! दमपीन ! ते गुणाः, पिप्यिरे भुवि कृपां चिकीर्षसि ।
 शीतवाणिरभिशीनभीः प्रशान्, शान्तपृष्ठवृष शं तितांससि ॥१४॥
 द्यूतजीनजगदूतिर्नूमद-श्रूतिचूर्णगुणयूतितूर्मणा ।
 प्रश्नपूर्त्तिकुशल ! त्वया तमो मूर्तिरासिजनजूर्त्ति तोर्मणा ॥१५॥
 शोकमेघपवना(नौ)घपाककृद्, योग्यभोगविरसोऽस्तभोज्यधीः ।
 प्राज्ययाज्यपटुवाच्यसद्भुजा-ऽन्युब्ज ! नाऽऽगसि जिनार्तिवीरुधि ॥१६॥
 ॥ त्रयोदशः पादः ॥

॥ चतुर्थाऽध्यायस्य प्रथमः पादः ॥

वर्ष्म विव्ययिथ हृद्गिरौ व्ययं-स्त्रातविश्व ! भवतोऽदिदासत ।
 स्फारभीरविलय प्रमाय शं, काम आमय इतो विलाय च ॥१७॥

टि० : १. स्यमू शब्दे । २. याज्यः सत्कारः ।

श्लो० : ९. सू० ६०, ६१ । १०. सू० ६२-६५, ६७ । ११. सू० ६८-७१, ७८ ।
 १२. सू० ७९-८१, ८४, ८५ । १३. सू० ८७-९० । १४. सू० ९१,
 ९२, ९४, ९७, १०५, १०७, १०८ । १५. सू० १०३, १०८-११० ।
 १६. सू० १११, ११२, ११७-१२१ । १७. सू० ४/२/१-४, ६, ८, ९ ।

स्फारयन् धनुरिषून्निचापयन्, भूभृतं मनसिजो विलीनयत् ।
 रोपयन्नघमजापि देहिनाऽ-ध्यापितेन समयं त्वया जिन ! ॥१८॥

धूनयाऽघमरतिं विलापय, ग्रीणयाग्रबलपालयेश ! माम् ।
 मोह उत्बणबलेन शायये, छाययन् व्याययतीह नो यथा ॥१९॥

पाययामृततयं च शातया-ऽऽनन्दमर्पय विधापय क्षमाम् ।
 स्फावय श्रियमघं घटंघटं, शर्म मे घटय धीरघाटि च ॥२०॥

दुःखमाश्वऽजरिशं जनंजनं, हत् त्वया दमितयामितं तमः ।
 नाथ ! विज्ञपकवामिताऽरते, श्रीरजान्यशमि भीरचाहि न ॥२१॥

छद्मनाऽग्लपितशं स्त्रपं स्त्रपं, त्वां सुरा नमितमस्तका ययुः ।
 ज्वालितक्षमजनुः क्षणे सित-च्छत्रयुक्तसमपीपदन् मुदम् ॥२२॥

नाशशासदवनीमबिभ्रजन्, किं भवान् कृतमलीलपत् प्रभो ! ।
 पथ्यतिष्ठिपद् दूषयंस्तमो-ऽचीकृतद् वृषमजिघ्रिपज्जनैः ॥२३॥

मुद् बभूव भवभीरभाजि शं, जज्ञ इद्ध ! दशन ! त्वयाऽङ्गिनाम् ।
 सत्पदेऽघदहनास्पदाद्यत !, त्वं शिवे रत ! सजस्यरागिभिः ॥२४॥

जातसातधन ! तायते त्वया, मुद्विरत्य रजसो वितत्य शम् ।
 तूर्णजावचिदघं चाखायते हलन्नलूनमदकर्म! तीर्णवत् ॥२५॥

भग्नरोष ! रुगदून ! पूनभीः !, स्त्यानपुण्य ! जिन ! नुन्नवित्तधीः ।
 क्षीण(ब)राग ! कृशमोह ! भिन्दुध्यघं, क्षाम काम ! हर कर्म शाधि माम् ॥२६॥

टि० : १. 'तुर्वै हिंसायाम्' । २. चमू छमू जमू अदने । मन्-वन्-क्वनिप् ततो हिंसाविनाशि काचित् यस्य सः ।

श्लो० : १८. सू० १०, १२, १४, १५ । १९. सू० १६-१८, २० । २०. सू० २०-२४ । २१. सू० २५, २६, २८-३२ । २२. सू० ३२, ३३, ३५ । २३. सू० ३५-४० । २४. सू० ४३, ४४, ४८-५०, ५४, ५५ । २५. सू० ५६, ५७, ६०, ६२, ६३, ६७-६९ । २६. सू० ६९-७१, ७६-७८, ८०, ८२-८५ ।

एधि शं तनु मुदं गिरश्च ते, सन्तु कुर्युरनयं च भिन्दताम् ।
 कुर्महे मनसि तन्म ईशता, येऽदि(द्वि)षुः शिवययुर्न ते व्यमान् ॥२७॥
 येऽविदुस्तव वचांस्यऽवारिषुः, संदधति मुदमीश ! शासति ।
 ते चकासुरजक्षुस्तमो लुन-न्त्यद्भुतं ददति जाग्रतो वृषे ॥२८॥
 धत्त ईश ! हृदि यो भवद्गिरं, निर्मिमीत इह चाऽपुनीत सः ।
 स्वं ततो हि बिभितो मदस्मरौ, विक्रमं च जहितो दरिद्रितः ॥२९॥
 मा विभो ! जहिहि मां जनन् पुनन्, येन जह्युररयो न भीः श्यति ।
 जायते च मम साम्यमिच्छतो, गच्छतः शमिह जानतः शमम् ॥३०॥
 ब्रह्म पश्य पथि तिष्ठ सद्ब्रह्म, धिन्वदाशृणु जिनागमं पिबन् ।
 क्लाम मा मन शमृच्छ शाम्य भोः, क्राम दाम्य युजि यच्छ सीदताम् ॥३१॥
 त्वां नमामि जिन ! तं वितन्वते, यद्गुणाः प्रमदमत्यशेरत ।
 क्षमाप वेद विदतुर्विदुर्नयान्, वासवो गुरुकवी सुरा बहून् ॥३२॥
 संविद्व्रते ये तव गां तयाहु-र्नेच्छेत् कुधीर्नाह दधौ भजेयम् ।
 ये त्वां नुवेयुर्जिन ! रक्षतात्तान्, यदि श्रयेत् द्युशिवे त्वरेताम् ॥३३॥

॥ चतुर्दशः पादः ॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः सर्वजिनस्तवो दशमः ॥

टि० : १. सौख्याय भवः । अव्ययत्वाच्चतुर्थी लोपः । सौख्याय मुद् । २. तस् तस्
 तस् । ३. कारणेन ।

श्लो० : २७. सू० ८४, ८६, -९१ । २८. सू० ९२-९६ । २९. सू० ९७-१०० ।
 ३०. सू० १०१-१०६ । ३१. सू० १०८-१११ । ३२. सू० ११३-११५,
 ११७ । ३३. सू० ११६, ११८-१२१, १२३ ।

॥ श्रीसर्वजिनसाधारणस्तवः ॥

॥ चतुर्थाऽध्यायस्य तृतीयः पादः ॥

सिद्धिं करोति स्म वृणोति वेत्ति, साम्येऽसरज्जागरितः शमे यः ।
तत्त्वान्यदर्शत् प्रणुता जिनं तं, सञ्चस्करुः क्षमां नर ऐयरुः शम् ॥१॥

तेरुर्भवं ते तव सस्मरुर्ये, सास्मर्यतेऽभूद्विरतो य इष्टम् ।
तेनाऽर्यते सन्नय चेच्यतेऽहं, स्मर्यासमऽर्यासमृतं सुवै च ॥२॥

स्वं नेनिजानिं त्वयि नाथ ! जुह्व-दयानि शं मे दुरितानि यन्तु ।
स्तुवन्ति ये त्वा कुटितार ईशा-ऽधियन्ति भोगोद्विजिताऽवतांस्त्वम् ॥३॥

कीर्त्या दिशः प्रोण्णुविता भवान् यै-र्नित्ये मनः सस्वजिरे गुणैस्ते ।
भङ्क्त्वा मदं सत्तपसा कृशित्वा, सदा मृषित्वा च शिरोलुचित्वा ॥४॥

नुतिं ग्रथित्वा तव गां लिखित्वा, चिचेतिषन्तः सुतरां मुदित्वा ।
प्रद्योतिता येन च शोचितं यै-स्तेऽधर्षिताः स्युः पविता गुणैश्च ॥५॥

प्रस्वेदितं ते न वपुर्मदं चो-षित्वा भृशं मर्षितवान् क्षुधित्वा ।
स्कन्त्वा^३ समत्वं शठतां मुदित्वो-षित्वा शमे तत्त्वमभा विदित्वा ॥६॥

तमो मुषित्वा विविदिष्यते यैः, पृष्ट्वा जिघृक्ष्येत विभो ! वचस्ते ।
तेऽघं जिगीषन्ति शमं गृहीत्वा, मोहं बिभित्सन्ति सुषुप्सितोऽहम् ॥७॥

भित्सीष्ट कष्टं स भवान् कृषीष्ट, सुखं सदा मे हृदि सङ्गसीष्ट ।
यः सर्वतोऽबुद्ध तमोऽहतोऽह-मुपायतेष्टं व्यधितादित द्याम् ॥८॥

मार्ष्टां मदं दोषभरं न्यकार्षीः, कर्माण्यभि(भै)त्सीः सुकृतान्यभाणीः ।
अजागरीर्ध्यानकृतेऽशसीस्त्वं, तमांस्यवादीः शिवमग्रहीच्च ॥९॥

टि० : १. स्वं त्वयि जुह्वत् ददत् नेनिजानि निर्मलं करौ वे । २. गत्वा । ३. शायितुमिष्टं अहो येन मोहेन स तम् ।

श्लो० : १. ४।३।१-४, ६-८ । २. सू० ८-१३ । ३. सू० १४-१८ । ४. सू० १९, २१-२४ । ५. सू० २४-२७ । ६. सू० २७, २८, ३०-३२ । ७. सू० ३२-३४ । ८. सू० ३५-३७, ४०, ४१ । ९. सू० ४२, ४४, ४५, ४८, ४९ ।

सद्वाद शं दायक ! द्वारकार्ते- ब्रह्मण्यजागारि जिन ! त्वयारम् ।
अदायि मुद्गीरवधीतजन्ये-नाञ्जन्यरोषाऽशमि कामदायिन् ॥१०॥

अगामि धीकामुक ! शं शमाढ्या-विश्रामयामोद्यमसाधुनाम ।
त्वया गिरं ते निनयेश ! नौमि, ब्रवीमि पापेमि तृणेहिम-- ॥११॥

स्तवीमि तं त्वां जिन ! यस्य भाऽऽसी-द्वीप्रा विलासीच्च जनो वचोऽपात् ।
अधात् सुरौघोऽतत हृद्यसाथाः, शं यो रजोऽशाश्च भयान्यभित्याः ॥१२॥

तमोऽलविध्वं सदयोऽसि कर्मा-ऽभिनोऽचकाद्यस्तव गामलीढ ।
न्यगूढ योगान्न हि सोऽदरिद्रीत्, सुचेतनः सङ्कथितामृताध्वन् ॥१३॥

क्ष्मां तारयामास भवानवात्सीत्, मुक्तावजय्यं प्रशमय्य कर्म ।
अक्षय्यशर्मस्पृहयालुरंहः, प्रक्षीय तेऽयात् स्तनयितुनाद ! ॥१४॥

मोहो दिदीये त्वदगुस्तमांसि, ग्लेयादघं ये च गिरोऽदधस्ते ।
शिवं ययुस्ते ददित्ते हितं मे, स्थेया हृदि त्वं समतां च देयाः ॥१५॥

जेगीयसे तत्त्वमलिब्रजस्ते, जेघीयतेऽङ्गं जिन ! पीयते वाक् ।
सुरै रजोघातक ! घातहीन !, जेघ्नीयतेऽघं च जघान नन्ता ॥१६॥

तत्त्वान्यवोचस्त्वमपास्थ एन-स्त्वद्भीरनेशद् दिवि चैष शेते ।
शाशय्यते श्रेयसि येन ते वाक्, समुह्यते धीरुदियात् प्रसादात् ॥१७॥

त्वं नूयसे रुग्भिरिनायसे च, चेचीयसे पुण्यमिहानसूयन् ।
जीयाः शुचीभूतचरित्रनेत्री-यसे च पित्रीभवसि त्रिलोक्याम् ॥१८॥

टि० : १. गतसंग्रामेन ।

श्लो० : १०. सू० ५०, ५२-५५ । ११. सू० ५५-५९, ६२-६४ । १२. सू० ६४-७० । १३. सू० ७२-७४, ७६, ७८, ७९, ८२, ८३ । १४. सू० ८५, ८६, ८९, ९०, ९२ । १५. सू० ९३-९६ । १६. सू० ९७-१०१ । १७. सू० १०२-१०७ । १८. सू० १०८, १०९ ।

चेक्रीयसे मोहवधं ह्रिया मे, दुःखं दया मा द्वियसे क्षमीयन् ।
त्वया धृतिः स्वीक्रियतेऽदधिस्यन् व्युदन्यचित्तेष्वरसाशनाय ॥१९॥

॥ पञ्चदशः पादः ॥

॥ चतुर्थाऽध्यायस्य चतुर्थः पादः ॥

तत्त्वानि भव्येषु भवानवोचद्, भक्तिप्रवेये नृसमाजपूज्य ! ।
प्रत्ताऽङ्गिमुद्धर्मरथे प्रवेता-ऽऽचख्ये शिवं संसृतिमाख्यते सः ॥२०॥

नीत्तेष्टवीत्तामृत आत्तसाम्य !, सुदत्तधर्माऽदितशं स्थितोऽसि ।
हित्वा ममत्वं विहितामृतश्री-शिखताऽघजगधक्रुधशुद्धयास ॥२१॥

ये त्वद्गुणानूयुरघं विदद्-मदं विशश्रुः पपरुः क्षमां ते ।
वध्या भयं निर्वृतिमध्यगास्त्वं, कर्मावधीश्चारु जिगांस्यते शम् ॥२२॥

तवागमं योऽधिजिगांसतेऽधि-जगेऽन्यमध्यापिपदध्यगीष्ट ।
नार्हन् कुशास्त्रं भवहेतुमात्रा-ऽध्यजीगपच्चाभवदुत्तमोऽयम् ॥२३॥

आसन्नता ये त्वयि ते शमाय-नैच्छन् गुणान्नारिषुरापदं च ।
अवारिषुः शान्तिमशस्त्र हस्ते-हाऽऽस्से वरीतुं निगृहीतिमर्त्तः ॥२४॥

भवं तरीताऽवरिषीष्ट शंसो-ऽवरिष्ट यस्ते गिरमास्तरिष्ट ।
स्वं गोपिता साधुगुणैरधोता, तेनाजरित्वा स्मरिषीष्ट तत्रम् ॥२५॥

मनोदमित्वाऽञ्चितवान् पवित्वा, यस्त्वां क्लिशित्वा क्षुधितोऽर्त्तिसोढा ।
शिशीषतेऽघं तितरीषतीह, शिवैषिता शं विवरीषते तम् ॥२६॥

टि० : १. विगता उदन्या तृष्णा यस्य स वि० । चित्तेषु । न विद्यते रसेषु अशनाया
क्षुधा यस्य । २. 'शास्त्यसू-वक्ति-ख्यातेरङ्' (३।४।६०) अङ्प्र० ।

श्लो० : १९. सू० १०९-१११, ११३, ११५ । २०. सू० ४।४।१-३, ५, ७ ।
२१. सू० ८, १०-१२, १५-१७ । २२. सू० १९-२३ । २३. सू० २५-
२९ । २४. सू० ३०-३५ । २५. सू० ३५-३८, ४१ । २६. सू० ४२-
४७ ॥

भवे न पित्सेद् धियविष्यते स, श्रिया रिरिष्येत धिया च दोषान् ।
 हनिष्यतीर्ष्या च हरिष्यते यः, पिपृच्छिषेत् त्वाऽशिशिषेत मार्गम् ॥२७॥
 विष्वग्यशो नत्स्यति तस्य सोऽर्त्ति, कर्त्तिष्यतीहाशु गमिष्यतीष्टम् ।
 निवत्स्यति प्रक्रमितुं शिवेऽघात्, कर्ता शमं धीवृत ! यः श्रितस्त्वाम् ॥२८॥
 दयायुतस्वान्तं नूनूषति त्वां, तितिक्षते यो निजुघुक्षतेऽङ्गम् ।
 अभ्यर्णमोक्षो दृढकष्टदान्त ! सोऽत्रस्त ! गुप्तेन्द्रिय ! वान्तदोष ! ॥२९॥
 अमूर्त्त ! लम्भार्जव ! बाढशान्ता-ऽघध्वान्त ! पूर्णेहित ! जप्त तत्त्वा(त्त्व?) ।
 अरुष्ट ह्येश ! ददर्शित्य क्ष्मां, पपाथ शं भेजित्य वा चकर्त्त ॥३०॥
 दुःत्रोथ(दुद्रोथ) धामाऽऽरिथ शं नतास्त्वां, शीर्षं च सञ्चस्करिमाऽदिवांसः ।
 मुदं वृषं चिच्छिमहे गिरं ते-ऽनंसिष्य भाग्यादवजग्मिवांसः ॥३१॥

य इह विविदिवांसस्तत्त्वमस्ताविषुस्त्वां,
 स्वमिन ! ददृशिवांसस्ते जघन्वांस एनः ।
 गिरमभिदधिवांसस्ते ध्यानतो नाऽस्वपीद् यः,
 स्वपिति दिवि शमादत्सोऽवितुं चेशिषे तम् ॥३२॥

क्ष्मां संस्करोषि स्वमुपस्करोषि, वृत्तेन धीलम्भक ! शुम्भ नन्द ।
 मोहाऽप्रतिस्कीर्णं विमुञ्चमानो-ऽनारम्भ रन्धोरगविष्किरेश ! ॥३३॥
 लम्भं लम्भं त्वद्गिरः क्षमोपलम्भ्या, श्रेयोपलम्भ्याऽऽनन्दथुः सूपलम्भः ।
 स त्वै स्मृष्टा ते नमः सङ्गनंष्टा, द्रष्टा तत्त्वं मा भवाब्धौ न मङ्क्ता ॥३४॥
 त्रप्ता जनस्तीर्थकरं नमस्त्वां, स्मृता शमं स्मृष्टा कृषीष्ट मार्गम् ।
 श्रीशोभमानं भवमीश ! तीर्त्वा-ऽऽसीनः समाधौ किरतीह कर्म ॥३५॥

श्लो० : २७. सू० ४७-४९ । २८. सू० ५०, ५१, ५३, ५५, ५७ । २९. सू० ५८-६१, ६४, ६७, ६९, ७०, ७४, ७५ । ३०. सू० ७०, ७४-७६, ७८, ७९ । ३१. सू० ८०, ८१, ८३, ८६ । ३२. सू० ८२, ८३, ८५, ८७-८९ । ३३. सू० ९१, ९२, ९४, ९६, ९८, ९९, १०१-१०३ । ३४. सू० ९८, १०५, १०६, १०८, ११०, १११ । ३५. सू० ११२, ११४-११६ ।

यस्ते गुणान् कीर्तयतीति सिद्धिं, वुवूर्षतेऽसावशिषच्च मोहम् ।
न तेन शिष्येत जिन ! द्युकान्ता-स्तं वनोपयन्ति प्रथिताऽऽशिषोऽथ ॥३६॥

॥ षोडशः पादः ॥

इति हैमव्याकरणकतिपयोदाहरणमयः सर्वजिनसाधारणस्तव एकादशः ।

यस्य लक्षणसूत्राणि, जिह्वाग्रे सन्ति जाग्रति ।
स्फुरदरूपस्तदर्थश्च, स्तवानेतान् स पश्यतु ॥१॥
कृतिरियं वाचनाचार्यशीलशेखरगणिपादानाम् ॥ छ ॥
भद्रमस्तु श्रीसङ्घायेति ॥

મહોપાધ્યાય શ્રીસોમવિજયગણિવિરચિતા સંસ્કૃતગેયપદ્મસ્તવી ॥

— સં. વિજયશીલચન્દ્રસૂરિ

ઉપાધ્યાય સોમવિજયગણિ એ ૧૭મા સૈકાના મહાન જૈનાચાર્ય જગદ્ગુરુ હીરવિજયસૂરિ મહારાજના અત્યંત પ્રીતિ-વિશ્વાસભાજન શિષ્ય હતા, તેવા ઉલ્લેખો અનેક રીતે જોવા મળે છે, પરંતુ તેમની વિદ્વતા વિષે ખાસ કાંઈ જાણવા નથી મળતું. ઉપાધ્યાયની પદવી અમસ્તી તો ન જ મળી હોય, એટલે તેઓ પણ, તેમના સમકાલીન અન્ય ઉપાધ્યાયોની જેમ જ, વિદ્વતા અને પાણ્ડિત્યના સ્વામી હશે જ. તેનો એક આછો અંદાજ, અહીં પ્રગટ થઈ રહેલી, તેમની પાંચ સંસ્કૃત ગેય ભક્તિ-રચનાઓ દ્વારા મળે છે.

શુદ્ધ દેશી ઢાલોમાં ગવાતી ગુર્જર રચનાઓ જેવી જ ગેય રચનાઓ, તે પણ સંસ્કૃત ભાષાના બધાં નિયમ-નિયંત્રણો જાળવીને, અક્ષર તથા માત્રાનો સુમેળ સાચવીને રચવાનું કામ સરલ નથી. વ્યાકરણ-કાવ્ય-કોશ આદિ હસ્તગત હોય, રજૂઆતમાં સહજ માધુર્ય તથા પ્રસાદ આપવાની સક્ષમ પ્રતિભા હોય, ત્યારે જ આવી સરસ રચનાઓ શક્ય બને છે. આ સ્તવનો જોઈશું તો ધ્યાન આવશે કે ક્યાંય શબ્દો કે માત્રાઓ કે ભાવો મેળવવા જતાં ઁંચતાણ નથી કરવી પડી; ક્યાંય કોઈ પંક્તિ કષ્ટથી કે શ્રમથી સાધ્ય નહિ જણાય; બધું ભીતરથી અનાયાસે જ, સહજતાથી જ, ફૂટી આવતું અનુભવાય.

આ ઉપાધ્યાયજીની અન્ય કોઈ રચના હોવાનું કે પ્રગટ થઈ હોવાનું પ્રાયઃ જાણમાં નથી. તે જોતાં તેમની આ રચનાઓ પ્રથમ વખત પ્રાપ્ત થઈ છે. આ રચનાઓ શોધીને પ્રકાશમાં લાવવાનો યશ મિત્ર અને કવિવર્ય મુનિરાજ શ્રીધુરન્ધરવિજયજીને ઘટે છે. તેમના નિજી સંગ્રહગત, ૨ પાનાંની, સમ્ભવતઃ કર્તાના હસ્તે લખાયેલી પ્રતિના આધારે આ પાંચ ગેય કૃતિઓ અહીં મુદ્રિત થઈ રહી છે, આ માટે આપણે તેઓના ઋણી રહીશું.

કર્તાનો સમય ૧૭મો સૈકો છે તે સ્પષ્ટ છે.

महोपाध्याय-श्रीसोमविजयगणिविरचिता
संस्कृत-गेय-पञ्चस्तवी

(१)

श्रीगुरुपदकमलं निजे, मानससरसि निधाय रे
श्रीजिनवीरमहं नुवे, भविजनसङ्घशिवाय रे ॥
शिवशान्तिकारकचलननलिनं कमलकोमलकरतलं
केवलालोकविलोकिताखिलनाकमर्त्यरसातलम् ।
संसारसागरपारगामी त्वमसि वीरविभो ! यथा
तदपारपारावारतरणे स्यामलं मम कुरु तथा ॥१॥
देहि विभो ! मम शिवपदं, त्वं करुणारससिन्धो ! ।
भवभयनीतिमतो यते(तेः), समजगतीजनबन्धो ! ॥
बन्धुवदमरशूलपाणे रोषदोषनिवारको
विकटदृष्टिविषोऽपि भोगी कौशिकोऽमरनायको(कः) ।
भवता कृतो जिनराज ! पीडाऽतीव सोढा सुरकृता
अपराधवत्यपि सङ्गमे जिन ! कृपादृष्टिरुदीरिता ॥२॥
मोहमहीधरकरगतं मामुद्धर जिन ! वीर ! रे
हेतुमृते हितकारको मेरुमहीधरधीर ! रे ॥
धीरिमादिगुणौघबन्धुर-गतिजितामरसिन्धुरो
विकटसंकटकोटिकारकवामकाममुधाकरो(रः) ।
मयि किङ्करे कुरु भूरिकरुणामिह भवेऽपि भवान्तरे
त्वमकारि जगदुपकारविधये वेधसा भुवनोदरे ॥३॥
यदि मम मानसमन्दिरे वस सलवं जिन वीर ! रे
अहमतरं भवसागरे लब्धभवोदधितीर ! रे ॥
भवतीरदायक ! योगिनायक ! जन्तुतायक ! शुभविधे !
समभीतिवारक ! भुवनतारक ! शान्तिकारक ! शमनिधे ! ।
हरिहरसुरासुरवशीकारककामकुञ्जरकेसरी(रिन् !)
करवाणि तावकवाणिमनिशं कुरु तथा भवतरुकरी(रिन् !) ॥४॥

यदि मम मानसमानसे क्षणमपि हंससि देव ! रे
 किं बहुना तपसा तदा सुरनरपतिसकृतसेव ! रे ॥
 सेवासु हेवाकिनो जीवा लभन्ते शिवसम्पदं
 किमु भविकलोका ! विगतशोका ! भजत नो गुणसम्पदम् ?।
 मम भवतु देव ! सदैव सेवकपावनं तव शासनं
 तथा श्रीगुरुहीरसूरेरपरमिह किमु याचनम् ! ॥५॥
 इति श्रीमहावीरस्तवनम् ॥

(२)

त्रिशलासुत! रे वाञ्छितफलमन्दार! रे
 हरिपूजित! रे करुणामृतभृङ्गार! रे
 जनजीवन! रे त्रिभुवनजनताधार! रे
 नतसुरनर! रे गतभवपारावार! रे ॥
 भववारपारावारतरणे देव ! शरणं देहि मे
 श्रीवीरजिनवर ! भुवनहितकर ! रुचिरसूरो हि स हि मे (?) ।
 संसारकारागारपतितं मोहराजवशीकृतं
 मां मोचयाऽऽशु जिनेश ! तावकसेवकं शरणागतम् ॥१॥
 गतदूषण! रे त्रिभुवनभूषण! वीर! रे
 सुखसागर! रे मेरुमहीधरधीर! रे
 समताकर! रे मारदवानलनीर! रे
 ममताहर! रे आसादितभवतीर! रे ॥
 भवतीरयायी भुवनपायी पाहि पाहि कृपानिधे !
 भवरूपकूपादतिविरूपादीश ! साधितशुभविधे ! ।
 भविकामितामितसिद्धिदाने त्वमसि दैवततरुनिभो
 निजचलननलिने लीनमनिशं मानसं मम कुरु विभो ! ॥२॥
 विकराले रे कलिकाले तव शासनं
 जिन ! लेभे रे कथमपि भवभयनाशनम् ।
 मम कुरु कुरु रे सौवगिरा मतिवासनं
 मा पुनरपि रे भवतु मनोभवपाशनम् ॥

मनोभवभवपाशनं मेऽनन्तशोऽजनि जिनपते !
तदभावकरणे देव ! शरणे समेतोऽहं शुभमते ! ।
अथ यथोचितकरणचतुरे नाथ ! किं कथनेन मे ?
तथा कुरु न भवन्ति रोषादयो दोषा मयि समे ॥३॥

करुणापर! रे नागरवन्दितपाद! रे
भविराशे रे नाशितसकलविषाद! रे ।
जिनपुङ्गव! रे विदलितवादिविवाद! रे
निजवचसा रे विफलितवीणानाद! रे ॥

तव नादलीना देवदानवमानवा विकचानना
आयान्ति पातुं भावपीना दोषहीना देशनाम् ।
तथा छागमृगारिवारणवाजिराजिमुखा घना
बहुजातिवैरविनाशकरणे समवसरणे ते सना ॥४॥

त्वयि गतवति रेऽमितसुखसंगतशिवपुरे
दीपाले रे दिवसे देव ! शिवङ्क्रे ।
संजाते रे भारतनरि विरहातुरे

कथमेवं रे समता गुणमणिसागरे ॥
गुणसागरे जिन ! कथं समता शिवे नाथ ! तथा भवे ?
समताधरो जिनराजवीरो भवन्तं इति किमु नुवे ? ।
अथ विरहवारणकृते सौवं सेवनं दिश यतिपते !
श्रीहीरविजयमुनीशशिशुना नुतो वीरो हितकृते ॥५॥

इति श्रीवीरस्तवनम् ॥

(३)

चेतन ! कुरु सीमन्धरशरणं, भवसागरतरणे वरकरणम् ।
यदि तव भाति भयङ्करमरणं, किं बहु विलपसि मूढ ! सकरुणम्? ॥१॥ चेतन०
संप्रति काले यानसमानो, राजति सीमन्धरभगवानो ।
मनुजभवो नहि पुनरपि सुलभो, निजहितसाधनमिति कुरु भो भोः ! ॥२॥ चेतन०
शरणागतमङ्गे निजबालं, मामव भवतो भूगतभालम् ।
त्वमसि विभो ! करुणारससिन्धो !, समजनसुखदोऽकारणबन्धो ! ॥३॥ चेतन०

संयमयोगाकरणविगानो, भवसागरपतितो जिनभानो ! ।
 संप्रति तव पदसेवनलीनो, मां किमु पारग ! तारयसे नो ? ॥४॥ चेतन०
 तव पदपङ्कजभजनविहीना, भवमटन्ति मनुजा अतिदीनाः ।
 ये पुनरनिशं सेवनलीनाः, ते भवन्ति सुखसागरमीनाः ॥५॥ चेतन०
 मां विधेहि निजसेवालीनं, सीमन्धर ! भवसङ्गतिदीनम् ।
 नैव समीहे सुरनरभोगं, किन्तु विभो ! तव सेवनयोगम् ॥६॥ चेतन०
 चेतन ! कुरु सीमन्धरशरणम् ॥

इति सीमन्धरजिनवरशरणं ये सततं विरचन्ति
 जातिजरामृतिसन्ततिभीतिं ते भविका न करन्ति ।
 मुनिजनचरिताराधनविषये निजचेतसि विकसन्ति
 श्रीहीरविजयसूरीशविनेयो वदति शिवे निवसन्ति ॥७॥

इति श्री सीमन्धरस्वामिस्तवनम् ॥

(४)

श्रीगुरुचरणमुदारं, स्मारं स्मारं स्वमानसे भक्त्या ।
 मेरुमहीधरधीरं, वीरं नुतिगोचरीकुर्वे ॥१॥
 केवलकमलालीलागारं, शमदमगुणमणिपारावारम् ।
 भविजनवाञ्छितफलमन्दारं, वन्दे श्रीजिनवीरमुदारम् ॥२॥
 भववनगहने निशितकुठारं, भरतभूमिललनागलहारम् ।
 मुनिमरालकोटीकासारं, वन्दे० ॥ ॥३॥
 मदनदवानलविपुलासारं, त्रिभुवनजनतावरशृङ्गारम् ।
 उपशमरसभरभृतभृङ्गारं, वन्दे० ॥ ॥४॥
 हेलालालितमारविकारं, भवकूपे पततामाधारम् ।
 रूपाकम्पितकमनाकारं, वन्दे० ॥ ॥५॥
 भविककोटिकृतभवनिस्तारं, त्रिजगति विकसितगुणविस्तारम् ।
 कृतिततिमानसशुकसहकारं, वन्दे० ॥ ॥६॥
 काञ्चनकजकृतपादविहारं, सुरनरशंसितगुणसम्भारम् ।
 समजनलोचनसुखदातारं, वन्दे० ॥ ॥७॥

भविजनवारं तारं तारं, सिद्धिमितो(तं?) दितपुनरवतारम् ।
 हृदि निधाय तं वारंवारं, वन्दे० ॥ ॥८॥
 एवं जिनकोटीरो, विनुतो रागादिजित्वरो वीरः ।
 श्रीहीरविजयसूरेः शिष्येण शिवप्रदो भूयात् ॥ ॥९॥
 इति श्रीवीरस्तोत्रम् ॥

(५)

स्वस्ति श्रीदातारं, ज्ञातारं विश्ववस्तुनः सारम् ।
 नतसुरनरनेतारं, नवीमि वीरं शमागारम् ॥१॥
 जयति सदा जिननायकवीरो, जिनमतभासनभानु रे ।
 केवलकमलालीलावासो, धीरतया गिरिसानु रे ॥१॥ जयति सदा० ॥
 त्वमसि विभो ! भवपारावारे, भविजनतारणसेतु रे ।
 ज्ञातकुलावासेऽमलभूषा-करणे बन्धुरकेतु रे ॥२॥ ज० ॥
 देहि विधेराराधनमनघं, संयमविषये देव ! रे ।
 शिवगतिसङ्गतिसाधनमनिशं, सुरनरपतिकृतसेव ! रे ॥३॥ ज० ॥
 त्वमसि पिता माता मम नेता, कामितदाता वीर ! रे ।
 वितर विभो ! निजचरणे वासं, काञ्चनगौरशरीर ! रे ॥४॥ ज० ॥
 अशोकतरुतलमणिसिंहासन-आसीने जिनराजि रे ।
 आतपवारण-चामर-दुन्दुभि-भासुरभूतिविराजि रे ॥५॥ ज० ॥
 कुसुमनिकर-भामण्डलभासति, भविकजना विकसन्ति रे ।
 वीणानादविनादितलोके, के समुदो न भवन्ति ? रे ॥६॥ ज० ॥
 जिन ! तव सेवालीनं लोकं, समकमला विलसन्ति रे ।
 जगदुपकारे जिनपविहारे, ईतिगणा न भवन्ति रे ॥७॥ ज० ॥
 चिदानन्दरूपे त्वयि नाथे किमु मयि ननु भवभीति ? रे ।
 करुणारत ! शरणागतवत्सल !, नैवं भवतो रीति रे ॥८॥ ज० ॥
 नो विफला विमला जिन सेवा, मा भव विधुरो धीर ! रे ।
 एवं सातकृते मम वचनं, देहि कृपापर ! वीर ! रे ॥९॥ ज० ॥
 एवं त्रिभुवनजनता-नेता विनुतो जिनाधिपो वीरः ।
 श्रीहीरविजयसूरेः शिशुना सङ्घस्य भद्रकृते ॥१०॥
 इति श्रीमहावीरस्तोत्रं, कृतं महोपाध्याय श्रीसोमविजयगणिभिः ॥

एक संस्कृत स्तुति

— સં. વિજયશીલચન્દ્રસૂરિ

આ શઙ્કેશ્વરપાર્શ્વનાથની સ્તુતિ છે. ગુજરાતીમાં ‘થોય’ તરીકે ઓઢાખાતી તથા ધર્મક્રિયામાં બોલાતી તે રચના છે. જૈનોમાં પ્રસિદ્ધ ‘વરસ દિવસમાં અષાઢ ચોમાસ, તેમાં વઢી ભાદરવો માસ, આઠ દિવસ અતિ ઝાસ’ આ તથા આવી થોયોના ઢાઢમાં રચાયેલી આ સંસ્કૃત થોય છે. આવી રચના પ્રાયઃ પ્રથમવાર જોવા મઢી છે. થોયનાં વધાં લક્ષણો આમાં જોવા મઢે છે.

સમાસપ્રચુર, પ્રાસમધુર અને પાણ્ડિત્યદર્શક આ રચના કવિ કાન્તિવિજયજી નામના કવિ-સાધુએ કરી છે. તેમના ગુરુનું નામ પ્રેમવિજયજી છે. ૧૮મા શતકના તે કવિ છે. તેમની ગુજરાતી ગેય ભક્તિ-રચનાઓ જૈનો ઢૂબ ગાય છે. તેમની રચનાઓ અત્યન્ત ભાવવાહી અને ભક્તિમય હોય છે. તેઓ સંસ્કૃતમાં પળ આવી વલ્લક્ષણ અને પ્રગલ્ભ રચના કરી શકતા હશે તે તો આ થોય જોઈ ત્યારે જ ઢ્યાલ આવ્યો.

આ રચનાના પ્રકીર્ણ પત્રની જેરોક્સ મુનિશ્રીધુરન્ધરવિજયજીએ આપી છે. તેમનો આભારી હું.

‘થોય’ ના પત્રમાં છેવટે વ્યાકરણને તથા ન્યાયને લગતી અધ્યાસનોંધ હતી. તે પળ યથાતથ, થોયની સાથે જ - પાછઢ પ્રગટ કરવામાં આવે છે. જો થોયનું પાનું કર્તાએ પોતે જ લખ્યું હોય તો, આ અધ્યાસનોંધ તેમના વિશદ બોધની સાહેદી આપી જાય છે.

•

સ્વસ્તિ શ્રીકુલગૃહમભિરામ -- પ્રકટોદ્ધુરગુણમણિગણધામ સ્વવશહષીકગ્રામઃ,
યોઽગમદવ્યયપદમતિવામ-પ્રકૃતિમદાદ્રિભિદાત્યાધામસ્તર્જિતદુર્જયકામઃ ।
નિશ્ચિતમોહમહાસંગ્રામઃ કૃતસમુદચ્છત્પ્રતિઘાચામઃ કલ્પિતશોકવિરામઃ,
ભક્ત્યુલ્લસદાશયસૂત્રામ-પ્રમુખસ્તુતસિતકીર્ત્યુદ્ધામસ્તં પાર્શ્વં પ્રણમામઃ ॥૧॥

અવિનશ્વરસુખભૂત્તાલા-યતદુરિતાગવિ દરજલબાલા પરમમહોદયશાલા-
ઽવિઘ્નવતી નવદહનજ્વાલા-શોષિતકલુષવિષયજમ્બાલા રચિતાઽજન્યોચ્ચાલા ।
પ્રત્યાદિષ્ટભવભ્રમિફાલા જ્ઞાનાદર્શફલત્સમકાલા શમિતકષાયાઙ્ગાલા,
ચરણપ્રણમદમરનરપાલા ત્રિજગજ્ઞાગ્રદ્વચનરસાલા વન્ધ્યાઽસૌ જિનમાલા ॥૨॥

नवरसपूरसुधासन्धान-प्रसरन्नवतत्त्वीविज्ञान-व्यतिकरनूतनप्रतानः,
 सुकृतविटपरचनाद्यसमानः कोविदमधुकररचितोद्गानः कृतसुमनःसम्मानः ।
 दारिद्र्योद्धरणाद्यवदान-प्रस्तुतचित्रपवित्रविधानः स्थितिमुच्चैर्लभमानः,
 चारित्रामोदं विदधानः स जयति सिद्धिफलं चिन्वानः श्रीप्रवचनसन्तानः ॥३॥
 कोमलतनुभासा विकचानि च्छलयन्ती श्यामलकमलानि प्रथितारिष्टज्यानिः,
 धरणीधरदयिता सकलानि व्यथयन्ती प्रतिपक्षकुलानि क्षपितागाधम्लानिः ।
 श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वपदानि ध्यायन्ती विदलितपापानि प्रेमविजयसुखदानि,
 पद्मावत्यभिधा विपुलानि प्रदिशतु सा देवी सुखखानिः कान्तिविजयकुशलानि ॥४॥

इति शङ्खेश्वरपार्श्वनाथस्तुतिः समाप्तेति ॥

•

सोपसर्गोऽन्यार्थवृत्ति-रन्तर्भूतक्रियान्तरः ।

णिगर्थोऽन्तर्णिगर्थो वा, पञ्चोपायैः सकर्मकः ॥१॥

फल-व्यापारयोरेक-निष्ठतायामकर्मकः ।

धातुस्तयोर्द्धर्मिभेदे, सकर्मक उदाहृतः ॥२॥

‘देवदत्तः पचती’त्यत्रौदनविक्लित्यादिकं फलं फूत्कृत्यग्निमिच्छालना-
 दिना व्यापारेणैकनिष्ठं विवक्ष्यते इत्यकर्मता ।

विवक्षातः कारकविभक्तयो नाना भवन्तीति शाब्दिकाः । अत एव
 ‘आत्मानमात्मना वेत्ती’त्यादौ तृतीया ।

साध्यतावच्छेदकसम्बन्धेन यादृशप्रतियोगितावच्छेदकावच्छिन्नप्रतियोग्य-
 नधिकरणभूतं यत्प्रतियोगिताश्रयं सद् हेतुतावच्छेदकसम्बन्धेन हेतुत्वावच्छेदकाव-
 च्छिन्नहेत्वधिकरणवृत्त्यभावप्रतियोगितावच्छेदकतानवच्छेदकसाध्यसामानधिकरण्यं
 हेतोर्व्याप्तिः ॥

બે સંસ્કૃત પત્રો

— સં. ઉપા. ભુવનચન્દ્ર

જૈન શ્વે૦ શ્રમણસંઘ તથા શ્રાવકસંઘની છેલ્લા ૩૦૦-૪૦૦ વર્ષની ગતિવિધિ-સ્થિતિની જ્ઞાંત્રી કરાવતા બે સંસ્કૃત પત્ર સંકલિત કરીને અહીં રજૂ કર્યા છે. પ્રથમ પત્ર નાગોરી વડતપગચ્છના (પાર્શ્વચંદ્રગચ્છના) શ્રીપૂજ્ય ભટ્ટારક શ્રીવિવેકચન્દ્રસૂરિ (વિ.સં. ૧૮૩૭માં આચાર્ય પદ) ઉપર લખાયેલો છે. લાંબા વિજ્ઞપ્તિપત્રના પ્રારમ્ભના શ્લોકો જ છે. ઊતારો અપૂર્ણ રહ્યો છે. પત્રમાં લખનાર સાધુની પ્રૌઢ પ્રતિભા તરવરી રહે છે.

બીજો પત્ર ખમ્ભાતથી ભટ્ટારક વિદ્યાસાગરસૂરિ તરફથી મુન્દ્રાનગરમાં ચાતુર્માસ રહેલ શ્રીવૃદ્ધિસાગર ગણિ ઊપર લખાયેલો છે. સાધુઓ ગચ્છધિપતિને ક્ષમાપનાપત્ર / વિજ્ઞપ્તિપત્ર લખતા, તેમાં પર્યુષણ, ચાતુર્માસ સમ્બન્ધી વૃત્તાન્તનિવેદન કરતા. શ્રીપૂજ્ય ભટ્ટારક વલ્લભ પત્રમાં પોતાને ત્યાંનો વૃત્તાન્ત લખતા. પત્ર અને તેના ઉત્તર ઉત્કૃષ્ટ સંસ્કૃત ભાષામાં, કાવ્યમય આલંકારિક ભાષામાં લખાતા. પ્રસ્તુત પત્ર આવો જ એક પ્રત્યુત્તર પત્ર છે. પત્રમાં સંવત્નો ઉલ્લેખ નથી, પરંતુ પત્ર પૂરો થયા બાદ, ખાલી જગામાં, અન્ય હસ્તાક્ષરમાં બીજો પત્ર છે અને તેમાં ૧૭૮૧નો ઉલ્લેખ છે, તેથી આ પત્ર એનાથી પૂર્વનો (સંભવતઃ ૧૭૮૦નો) છે એવું તારવી શકાય છે.

શ્રમણોની ગુરુભક્તિ, સંસ્કૃતભાષા પરનું પ્રભુત્વ, શ્રાવકોની શ્રદ્ધા, ચાતુર્માસ / પર્યુષણની તત્કાલીન પરિપાટી, શ્રમણોની આન્તરિક વ્યવસ્થા વગેરે તથ્યો આવા પત્રોમાંથી સાંપડે છે. પર્યુષણના વૃત્તાન્તમાં સ્વપ્નદર્શનની કે અન્ય ઉછામણીઓનો ઉલ્લેખ નથી. બંને પત્રો અમારા નિજી સંગ્રહમાં છે.

•

(૧)

નમઃ શ્રી સરસ્વત્યૈ ॥

સ્વસ્તિશ્રીશ્રેણિયુક્તો વૃષભજિનપતેઽગણ્યનૈપુણ્યપુણ્ય-
લાવણ્યાનલ્પજલ્પપ્રવરગુણગૈર્ગીયમાનઃ સદાનઃ ।
જ્ઞાનધ્યાનપ્રતાનઃ કુમદધરણિભૃદ્ભ્રિવજ્રાગ્રજાગ્રત્-
સામગ્ર્યોદગ્રકાગ્રસ્તબહુલવિલસત્સત્રભાવપ્રભાવ ॥૧॥

કર્તૃ-કર્મ-ક્રિયાગુપ્તમ્ । સ્ત્રધરાહન્દઃ ।

इन्द्रद्वैवेन्द्रचन्द्रप्रकरहिमभरक्षीरधिक्षीरहीर-

डिण्डीरक्षीरनीरप्रभवशुचिलसत्कान्तिशुक्लीकृताशः ।

नित्याननैकवासो जगति परिसरद्ध्वान्तविध्वंसदक्षः,

श्रीमन्नर्हन्मृगाङ्ग प्रथितपृथुयशः कौमुदं वर्द्धय त्वम् ॥२॥

[श्लेषालङ्कारः] स्रग्धराछन्दः ।

वीरं हेमाद्रिधीरं नमदमरभरं यादवश्रेणिवर्ण्यं

सामोदं मेदिनीनं विहितविहितकृद्विश्वविश्वप्रकाशम् ।

शशत्कृष्णश्ववंती द्विपपतिविलसत्सत्प्रभावैजयन्ती-

रुद्यद्दीप्तीर्दधानं प्रवरजिनपतिं नीरजाङ्गं नमामः ॥३॥

प्रसिद्धनाममालानामर्गाभितम् ।

वर्ण्यो वर्ण्यै(र्ण्यै)कवर्ण्यो विमलकमलभट्टर्णवर्णैकवर्ण्यः

निर्हंसो हंसहंसो दुरिततमतमोहंसहंसैकहंसः ।

श्रीपार्श्वः पार्श्वपार्श्वः कुमदविटपभृत्पार्श्वपार्श्वः सुपाश्वो

राज्याद्राजाधिराजः शठकमठहठाभ्राजिराजैकराजः ॥४॥

[वर्णालङ्कारः]

सिद्धार्थोऽद्भ्यर्थवेत्ता प्रवरनृपतिसिद्धार्थसिद्धार्थपुत्रः

तीर्थाधीशः सुधीशप्रणतपदयुगः साधुतीर्थोपदेष्टा ।

प्रोद्यत्प्रोद्दामधामद्युमणिपरिसरत्स्वर्णवर्णप्रवर्णं

श्रीमच्छ्रीवर्धमानो भवतु भवभिदे श्रेयसे वर्धमानः ॥५॥

[वर्णालङ्कारः] स्रग्धरावृत्तम् ।

अथाग्रतो नगरप्रवरवर्णनं प्रारभ्यते -

यस्मिन् संलिह्यतेऽहर्निशममि(म)लरुचामभ्रमभ्रंकाशभि-

र्येषां सत्केतनानां ततिभिरथ चलद्वस्त्रजिह्वाछलेन ।

गंगारंगत्तरंगस्फुरदमलचलत्काशसंकाशभासः

प्रासादास्ते विभान्ति प्रचुररणरणद्धण्टिकान्तःप्रदेशाः ॥६॥

अखर्वगर्वहर्वैश्च दुर्दान्तोद्दान्तदन्तिभिः ।

रथैः पादातिकैर्यत्र, प्राज्यं राज्यं विराजते ॥७॥

क्रीणन्ति क्रयिणः क्रयाय किरणव्रातावृतान् सुन्दरान् ।
 सर्वोत्कृष्टतरान् मयूखनिकरध्वस्तान्धकारव्रजान् ।
 रत्नांश्चारुविचित्रचित्रनिचयैश्चारूणि वस्त्राणि च
 यत्रानल्पसुकल्पतल्पकलितः शृङ्गाटकः शोभते ॥८॥
 अतिलसत्कनकाभरणस्फुरन्मणिगणद्युतिदीपितदिग्गणाः ।
 गुणगणप्रथिताः पृथुपौरुषा अपरुषाः पुरुषा प्य(अ)रुषान्विताः ॥९॥
 विमलकमलनेत्रं प्रस्फुरच्चन्द्रवक्त्रं
 मृदुतरतलहस्तं रूपसम्पत्प्रशस्तम् ।
 कलितललितगात्रं स्फीतिमत्प्रीतिपात्रं
 अविरतमभिरामं स्त्रीकुलं यत्र कामम् ॥१०॥
 तदुपकण्ठमहीकमलाकरा गतसनत्कमलाः कमलाकराः ।
 ददति यत्र मुदं कमलाकराः विमलचारुलसत्कमलाकराः ॥११॥
 सदकदम्बकदम्बकदम्बकं मतिविशालविशालविशालकम् ।
 विमलपुष्करपुष्करपुष्करं भवति यत्र च काननकाननम् ॥१२॥
 कलहंसकृतारावा वाप्यः पीनपयोधराः ।
 विटपीताः सदा भान्ति यत्र वारांगना इव ॥१३॥ [श्लेषालङ्कारः]
 ये तं जगति विख्यात-मुत्तममुत्तमप्रदम् ।
 प्रकामं वीरमग्रामं सुप्रतिष्ठमधिष्ठिताः ॥१४॥

अथ श्रीपूज्यानां प्रशस्तिः —

पवित्रं यद्गात्रं रुचिररुचिपात्रं प्रकृतितः
 कलाभिः संयुक्तं विमलधवलांशुकवृतम्(?) ।
 बभौ रत्नश्रेणीयुतकनकसिंहासनवरे,
 यथा चान्द्रं बिम्बं प्रवरमुदयाख्ये शिखरिणी ॥१५॥
 शिखरिणीवृत्तमेतत् ।
 रजतपरिसरद्रोचिःस्तोमप्रकाशितदिङ्मुखे,
 नयनसुखदे दृष्टे दोषाभिराजियदानने ।
 क इह मनुजः सम्पूर्णं (मि?)न कौमुदवर्द्धिणि
 प्रदधति भृशं प्रीतिं स्फीतां मनोहरिणीप्सिते ॥१६॥ हरिणीवृत्तम् ॥

येषां वै प्रवलदशुक्रतारकान्त-
 नेत्रे द्वे दधत इह प्रभूतशोभाम् ।
 भ्राम्यत्कभ्रमरसुकेतकट्यस्य
 अत्यर्थं सुजनमनः प्रहर्षिणीष्टे ॥१७॥ प्रहर्षिणीछन्दः ।
 प्रवररससमेता प्रोल्लसद्वर्णवर्ण्या,
 बहुतरसुमनोभिर्निर्भरं स्तूयमाना ।
 विलसति खलु येषां वाक्सनत्सूत्रसंगा
 वरतरगुणमालामालिनी मालिकेव ॥१८॥ मालिनीछन्दः ।
 सद्यो हृद्यानवद्यप्रबहुलविलसद्गद्यपद्यादिविद्या
 सामस्त्यध्वस्तगर्वा कृतजितबहुलोन्नादिवादिव्रजानाम् ।
 येषां येषां हि तेषां पदकमलयुगं वन्द्यतेऽहर्निशं वा
 क्षामक्षेमक्षमाभृत्ततिभिरथ लसन्मौक्तिकस्त्रग्धराभिः ॥१९॥ स्त्रग्धरावृत्तम् ।
 सिद्धान्तसिद्धान्तविचारसारान् कूपारसंप्राप्तसमस्तपारान् ।
 उद्यद्बहूदाममदाद्रिवृन्द-भेदेन्द्रवज्रामितसत्प्रभावान् ॥२०॥ इन्द्रवज्रावृत्तम् ।
 अथातिमात्रं चरणोज्झितांश्च सदा स्फुरत्कोकनदांहियुग्मान् ।
 कोपक्रमान्वीतसुमानसानपि(सांश्च) समस्तविध्वस्तकुकोपजातीन् ॥२१॥
 उपजातिवृत्तम् ।
 प्रवरपञ्चमहाव्रतधारकान् सकलमानवमानवपूजितान् ।
 विहगराजिविराजिविराजितान् द्रुतविलम्बितसद्गतिसुन्दरान् ॥२२॥
 द्रुतविलम्बितवृत्तम् ।
 सद्गच्छमानससरोवरराजहंसान्
 अज्ञानतानतिमिरैकविधातहंसान् ।
 कार्यघ्नविघ्नबलवत्तरदन्तिर्हिंसा-
 सिंहोद्धतान् परिसरत्क्षितिसत्प्रशंसान् ॥२३॥ सिंहोद्धताछन्दः ।
 षट्त्रिंशद्गुणभूरिसम्भृतयशःशुक्लीकृताशामुखान्
 सिद्धिव्योमनिशाकरप्रमितिभृच्छ्रीभिः सदा संयुतान् ।
 श्रीमत्पूज्यविवेकचन्द्रमुनिभृन्मुख्यानमानोपमान्
 तान् सन्देहमृगौघघातनविधौ शार्दूलविक्रीडितान् ॥२४॥
 शार्दूलविक्रीडितवृत्तम् ।

(२)

मुन्द्रानगरे श्रीवृद्धिसागरगणिवरान् प्रति पत्रम्

स्वस्तिश्रियां धाम महाविराम-श्रीकामसुत्राम---- धामा ।

श्रीगौडिकाख्यः प्रभुपार्श्वनाथः सदा श्रिये स्तात् प्रभुतासनाथः ॥१॥

इन्दुं कैरविणीव कोकपटलीवाम्भोजिनीबान्धवं

मेघं चातकमण्डलीव मधुपश्रेणीव पुष्पाकरम् ।

भव्यानां नयनालिकामृतधिया द्रष्टुं यमुत्कण्ठते

स श्रीमानमराब्धिसूरिसुगुरुः कल्याणमाकल्पताम् ॥२॥

श्रीस्तम्भतीर्थादलकासतीर्थ्यात् सूरीश्वरा वार्षिकपर्वलेखम् ।

लिखन्ति विद्यादिमसागराः श्रीसमस्तभट्टारकचक्रचक्रिणः ॥३॥

श्रीमुनराबंदिरे वा.श्रीवृद्धिसागरगणिवरेषु-

सुखसंयमयात्रात्र सत्रा कल्याणमालया ।

श्रीगुरुणां कृपादृष्टेः सत्प्रभावात् प्रवर्तते ॥४॥

अथ प्रस्तुतम् ।

विहर्तुमुत्कमानसो(सा) सदा बभूविमो वयं,

सुदाक्षिणात्यजालनापुरस्थसुस्थभाविनाम् ।

त्रिवार्षिकीं निमन्त्रणां चिकीर्षवः फलोन्मुखीं

तदैहिकार्घ्यगेहिनामिति प्रवृत्तिरागमत् ॥५॥

श्रीपूज्या यद्यस्मान् सौवान् सुश्रावकान् विजानीथ ।

तदवश्यं वन्दाप्यः संघोऽयं किं बहूक्तैः स्यात् ॥६॥

तेषामत्यादरतः सुदिने प्रस्थाय तरणिपुरनगरात् ।

वैशाखमासि कृष्णेऽप्येकादश्यां भृगोवरि ॥७॥

उपतीर्थमिता यावत्तावत् सङ्घेन पूःप्रवेशार्थम् ।

आनीतोऽहमहमिकोत्कलिकाकलितः सुपौरजनः ॥८॥ युग्मम्

गलद्दानोद्रेकभ्रमदलिकदम्बाः करटिनः,

हया वेला(लो)द्वेलज्जनप्रगुणवेलावलगिताः ।

नृवाहिन्योऽनन्योपमघनरुचो (चः) स्रस्तकवचा,

रथा सच्चवीत्काराः प्रबलबलपादातिकगणाः ॥९॥

नीताः सङ्घैरभिमुख-मातोद्याल्यस्तथा मगधजाल्यः ।
जातो जयजयशब्दः पूरितदिङ्मण्डलोऽविकलः ॥१०॥
तलस्तनि[त]गाननिःस्वानसकर्णीकृतशचीपतिजाहं,
सौवर्णराजतमुद्रिकामानदानखर्वितवारिवाहं;
नृत्यत्सुगात्रपात्रानेकवाद्यातोद्यध्वनिबधिरितदिगन्तं;
लोकलोचनचकोरास्तोका(क) बिम्बोककारित[त]न्महोत्पन्तम् ॥
चित्रदण्डकपद्यं ।

एवं महोत्सवं कृत्वा नीत्वा महदुपाश्रयम् ।
श्रीफलपूगादीन्दत्वा संघो लेभे महाकीर्तिम् ॥१२॥ पञ्चभिः कुलकम् ।
श्रीश्रीस्तम्भनमण्डन-जीरापल्लीशपार्श्वनाथौ च ।
अन्या अपि तीर्थाल्यो नमस्कृताः कीर्तिताश्च ततः ॥१३॥
अथ प्रभाते प्रारब्धं व्याख्यातुं संघसंसदि ।
नन्दीसूत्रं वृत्तियुक्त-मस्माभिर्बहुभेदतः ॥१४॥
देशनया पेशलया पुष्करवरमेघसारधारिकया ।
इव गृहभृत्कल्याण-माणिक-सचवीरसंज्ञानाम् ॥१५॥
सश्रीकानां हृदयेऽप्यभिलाषाबीजमङ्कुरितमित्थम् ।
तत्किंचिदाचरामो येन स्यान्नु जनुः सफलम् ॥१६॥ युग्मम् ।
चन्द्रप्रभतीर्थेश्वर-श्रीमच्छ्रीशान्तिनाथमूर्तेश्च ।
जैनागमगुरुवचनैः प्रारब्धा तैः प्रतिष्ठा वै ॥१७॥
सधवनववधूनां किङ्किणीक्वाणरम्या,
प्रबलधवललूलूध्वानसन्मानगम्या ।
नवनवरजाग्रद्गात्रसत्पात्रनृत्य-
प्रकरणकरणैर्द्राग् धूनिताचार्यशीर्षा ॥१८॥
गणपतिस्थितिजुष्टा देवताध्वानश्रेष्ठा,
कृतशुभजलयात्रा शुद्धनिर्माणमात्रा ।
श्रितनयनशलाका स्वीयवंशे पताका
भविकमिलनशिष्टास्तैः कृता श्रीप्रतिष्ठा ॥१९॥
आषाढमासे विमले नवम्यां शुक्रवासरे ।

कृत्वा प्रतिष्ठां ते प्रापुः प्रतिष्ठां भुवि भूयसीम् ॥२०॥

चतुर्भिः कलापकम् ।

तस्यां प्रतिष्ठिकायामस्माभिः सच्च यद्यदुपदिष्टम् ।

वाचामगोचरतरं तत्कियल्लिख्यते यत्र (पत्रे) ॥२१॥

अथ च —

कुर्वत्सु च क्रियाकाण्डं विनेयान् पाठयत्सु च ।

कारयत्सु जिनेन्द्रार्चा जिनेन्द्रभुवनेऽनघे ॥२२॥ त्रिभिर्विशेषकम् ।

भाणयत्सु च श्राद्धार्थान् षडावश्यकमुत्तमम् ।

श्राविकाणां जिनेन्द्राणां गीताद्युपदिशत्सु च ॥२३॥

एवमनारतमाविःकृतसस्नेहं सरणरणकं च ।

प्रचलत्सु धर्मकर्मसु समागमत् पर्वणां नेता ॥२४॥ त्रिभिर्विशेष्यकम् ।

तदागमेऽथ श्रीसङ्घः सर्वत्रामारिघोषणाम् ।

अवादयज्जगज्जन्तु-जीवातृकसहोदरीम् ॥२५॥

तदा दोसी गुलालाख्यः कल्पसूत्रं निजे गृहे ।

नीत्वा तस्य महो जाग-र्यादि सर्वमचीकरत् ॥२६॥

प्रातर्गजारूढकुमारहस्त-संन्यस्तपुस्तः ससमस्तसंघः

अनस्तभावः स च कल्पसूत्र-मस्मत्करेऽदाद्विशदागमं तत् ॥२७॥

अस्माभिस्तत्सदाख्यातं व्याख्यातं संघसंसदि ।

व्याख्यानदशकैः पूजा-प्रभावनाप्रभावितैः ॥२८॥

सांवत्सरिकपर्वाहे सूत्रितं ज्ञानसिन्धुना ।

सूत्रतः श्रीकल्पसूत्रं गच्छसूत्रविदा हृदा ॥२९॥

चैत्यप्रपाटिकामथ बंधुद्वानं गुरोश्च गुणगानम् ।

क्षामणदानपुरस्सर-सांवत्सरिकप्रतिक्रमणम् ॥३०॥

मोदकपेटकपूगैः सांवत्सरिकप्रदानमुत्तानम् ।

सविवेकी श्रीसङ्घः सदा सुरङ्गः प्रकुरुते स्म ॥३१॥ युग्मं

पारणाधिकारः ।

राधामायाः पारणकं गान्धिको वीरपालोऽपि ।

लोपितकर्मवितानः सत्पक्वान्नैर्ददाति स्म ॥३२॥

दत्ते स्म सबजीया पारणकं ज्येष्ठशुद्धराकायाः ।
 ज्येष्ठवदिपाक्षिकस्य च सा.सचवीरो महाभक्त्या ॥३३॥
 आषाढचतुर्मास्याः पारणकं सप्तभेदपक्वानैः ।
 अददात् सा.वेलजीको रत्नं सा.रत्नजिद्वंशे ॥३४॥
 आषाढवदिकपाक्षिक-पारणकं सा.अभा प्रददौ ।
 श्रावणराकाभुक्तिं सा.पनजी हेमजित् प्रददे ॥३५॥
 असितश्रावणपाक्षिक-पारणकं सत्सुखी सखीगोडी ।
 त्रेलाधरपारणकं प्रत्तं माणिक्यसंज्ञेन ॥३६॥
 अदित श्रेष्ठी(ष्ठि) कल्याणो दीपचन्द्रः सुबान्धवः ।
 श्रीवार्षिकपारणकं मनोमोदकमोदकैः ॥३७॥
 सबलीकर्तुं पारणगर्वं स्वधर्मचन्द्रसच्छ्रेष्ठी ।
 पनजीपुत्रः प्रादात् पारणकं दुर्बलाष्टम्याः ॥३८॥
 तप्तं तपः सुजप्तं द्वाभ्यां विधिना च विंशदुपवासं ।
 श्राद्धीपञ्चकमर्घ्यं पक्षक्षपणं तपस्तेपे ॥३९॥
 तद्वद्दशोपवासं श्राद्धीदशकं तपः प्रतपते स्म ।
 सप्तदशाष्टाहिकका दशभक्तं पञ्चदशसंख्यम् ॥४०॥
 संख्यातीतानि जातानि षष्ठाष्टमतपांस्यपि ।
 जज्ञे विविधपक्वानैर्भक्तिरष्टमकारिणाम् ॥४१॥
 संशीलयन्ति शीलं सत्यं धनाः(न्याः) श्रावकाः
 श्राद्धयोऽपि च महासत्यः सत्यं शीलं न भिन्दन्ति ॥४२॥
 दातव्यं लातव्यं परिहर्तव्यं तथा च कर्तव्यम् ।
 दानं ज्ञानं मानं ध्यानं स्याद् भावना भविनाम् ॥४३॥
 एवमत्रत्यं सत्कृत्यं पार्वणं नु निवेदितं ।
 भवद्भिस्तच्च, तत्रत्यं कर्तव्यं पत्रगोचरम् ॥४४॥

अत्रत्यानां मुनिश्रीसुन्दरसागरगणि-मुनिश्रीललितसागरगणि-मु.
 गुलालसागरगणि - मुनिश्री कपूरसागरगणि - मु. वलभसागरजी - मु.
 ज्ञानसागरगणि - मु. हितसागरगणि - मु. विमलसागरगणि - चिरं.
 कृपाचंद-कस्तूरचंदप्रभृतीनां वन्दना ज्ञेया । संघस्य धर्मलाभो लाभ्यः ।

મુનિશ્રી લલિતસાગરગણિલિખિતં । મુ. કપૂરસાગરગણિની વંદના ।

[અહીં પત્ર પૂરો થાય છે. તે પછી સં. ૧૭૮૧ની પર્વતિથિની ટીપ લખી છે. તેની નીચે અન્ય હસ્તાક્ષરમાં એક પત્ર લખાયેલો છે :]

તથા તુમે યોગ્ય, ગીતારથ, ગરદા, ડાહા, ચતુર પાટભક્ત છો. તુમનૈ શ્રી માંડવીનૌ આદેશ છે તે પ્રીછજો. તથા તમારું પત્ર ૧. હીરસાગર હસ્તે આવ્યું તેહથી સમાચાર સર્વ જાણ્યા, પણ તુમે ડાહા હતા અને એહનૈ ઇહાં મોકલ્યૌ એ નહતું ઘટતું । ક્ષેત્રનું સમાધાન કરીને મૂક્યો હોતૈ તો જિમ તુમે લિખત તિમ કરત, પણ ક્ષેત્રનું સમારવૈ તુમે સર્વ વાતૈ સમર્થ હતા અને પડતું મેલ્યું તે તુમનૈ ન ઘટૈ. માટે એહનૌ ઉદ્યમ કરવો સહી ૨. મુ. પ્રેમસાગર - મુ. સહજસાગરનૈ સાતા પૂછવી । વલતા પત્ર સંભારી લિખવા । પોસ વદિ ૧૩ ગુરૌ. ઠા. વીરાનૈ ઉપગાર કરાવજૌ ।

જૈન દેરાસર

નાની ખાખર-૩૭૦૪૩૫

કચ્છ, ગુજરાત

૧૨ બોલ - પટ્ટક : બાલાવબોધ

- સં. મુનિ શ્રુતાન્ગચન્દ્રવિજય (સોમશિશુઃ)

પ્રસ્તુત કૃતિ 'બાર બોલનો પટ્ટક'ના બાલાવબોધરૂપ છે. જગદ્ગુરુ શ્રીહીર-વિજયસૂરીશ્વરજીએ સં. ૧૬૪૬ના પોષ શુદિ ૧ને દિવસે શુક્રવારે પાટણમાં તપગચ્છનો ચતુર્વિધ સંઘ એકઠો કરી જૈન સંઘની એકતા માટે બાર બોલનો પટ્ટક બનાવ્યો હતો.

આ પટ્ટક પર પંડિત શ્રીશુભવિજયજીએ સં. ૧૬૮૦માં બાલાવબોધ રચ્યો છે. પંડિત શ્રીશુભવિજયજી જગદ્ગુરુ શ્રીહીરવિજયસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય છે. (જૈન પરમ્પરાનો ઇતિહાસ, ભાગ-૩ પુસ્તકમાં પૃષ્ઠ ૩૬૪ પર પંડિત શ્રીશુભવિજયજીને મહો. શ્રીકલ્યાણવિજયજીના શિષ્ય બતાવ્યા છે પરન્તુ શ્રીશુભવિજયજી રચિત 'સેનપ્રશ્ન'ની અને પ્રસ્તુત કૃતિની પ્રશસ્તિમાં ગ્રન્થકાર શ્રીશુભવિજયજી પોતાને શ્રીહીરવિજયસૂરીશ્વરજીના શિષ્ય જ દર્શાવે છે, મહો. શ્રીકલ્યાણવિજયજીનો નામોલ્લેખ પણ નથી કરતા.) 'સેનપ્રશ્ન'ની પ્રશસ્તિ અનુસાર શ્રીશુભવિજયજીએ તર્કભાષાવાર્તિક, કાવ્યકલ્પલતા-મકરન્દ, સ્યાદ્વાદભાષાસૂત્ર તથા તેની વૃત્તિ, કાવ્યકલ્પલતાવૃત્તિ ઇત્યાદિ ગ્રન્થોની રચના કરી છે.

પ્રસ્તુત કૃતિની રચનાશૈલી આ પ્રમાણે છે : પહેલાં જે-તે બોલની જરૂર શા માટે છે તે જણાવી, ત્યારબાદ બોલનું સમર્થન કરનારા શાસ્ત્રપાઠો આપી, તે શાસ્ત્રપાઠોનું યથાયોગ્ય વિવેચન કરી, અન્તે બોલનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. શાસ્ત્રપાઠોને જોતા ગ્રન્થકારશ્રીની વિદ્વત્તાનો સહજતાથી ધ્યાન આવી જાય છે.

આચાર્ય શ્રીવિજયશીલચન્દ્રસૂરિજી મહારાજે પ્રસ્તુત કૃતિના સમ્પાદન માટે પોતાના અંગત સંગ્રહમાંથી પ્રત આપી છે. પૂજ્ય આચાર્ય મહારાજે તથા મુનિ-શ્રીત્રૈલોક્યમણ્ડનવિજયજી મહારાજે પ્રસ્તુત કૃતિનું સમ્પાદન કરવામાં ઘણી મદદ કરી છે. તે માટે હું તેઓશ્રીનો ખૂબ ઋણી છું.

અન્તે, હસ્તપ્રત-સમ્પાદનનો આ મારો પહેલો જ અનુભવ છે. તેથી આમાં ઘણી બધી ક્ષતિઓ રહી ગઈ હશે. તે માટે ક્ષમા કરવા અને ધ્યાન દોરવા વિદ્વજ્જનોને નમ્ર વિનંતિ.

भट्टारकपुरन्दरभट्टारकश्रीहीरविजयसूरीश्वरपट्टालङ्कारहारभट्टारकभट्टारकश्री-
विजयसेनसूरीन्द्रतत्पट्टपूर्वाचलसहस्रांशुसमानसम्प्रतिविजयमानभट्टारकश्रीविजय-
देवसूरिगुरुभ्यो नमः ।

बार बोलनुं अर्थ लिखीय छइ ।

यथा —

“फरुसवयणेण दिणतवं अहिक्खिवंतो हणइ मासतवं ।

वरिसतवं सवमाणो हणइ हणंतो अ सामन्नं ॥३४॥”

इत्युपदेशमालाद्वितीयशतके ।

एहनुं अर्थ लिखीय छइ । कठिन वचन बोलइ तेहुं आखा दिवसनुं
तप कीधु हुइ, ते फोक थाइ । तिरस्कारनुं वचन बोलइ तेहुं मसवाडानुं^१ तप
फोक थाइ । शापनुं वचन बोलइ तेनु वरस दिवसनुं तप फोक थाइ । जे क्रोधि
करीनइ रचरस्ति पर प्रति हणइ-मारइ तेहुं चारित्र फोक थाइ ॥१॥

तथा — “कुंभित्तिशकलेन किल्बिषं बालकस्य जननी व्यपोहति ।

ओष्ठतालुरसनाभिरुष्टता दुर्जनेन जननी तिरोहिता ॥”

इति सूक्तावलीग्रन्थे () ।

एहनु अर्थ — माता बालकनी विष्टा बि ठीकरानइ पटंतरइ करीनइ
ऊसारइ छइ पणि जे परन्नु अपवाद बोलइ छइ ते पोतानइ बेहु होठे तालुइं
जिह्वाइं करीनइ परना अवगुणरूप विष्टा ऊसारइ छइ । ते माटि विष्टानी ऊसारनार
माताथी अधिकु अपवादनु बोलनार ज्ञानवंति कहउ ॥२॥

तथा — “तहेव काणं काणित्ति पिं(पं)डगं पिं(पं)डगत्ति वा ।

वाहिओ(अं) वा वि रोगित्ति तेणं चोरित्ति नो वए ॥”

इति दशवैकालिके (सप्तमाध्ययनम्-१२)

एहनु अर्थ लिखीय छइ । काणानइं काणो न कहीइ । नपुंसकनइं
नपुंसक न कहीइ । रोगिआनइं रोगिओ न कहीइ । चोरनइ चोर न कहीइ ॥३॥

तथा — “देवे(वा) णं भंतं(ते) ! संजय त्ति वत्तव्वं सिया ? गोयमा ! णो
यम(तिण)ट्ठे समट्ठे, अब्भक्खाणमेयं । [देवा णं भंते !] असंजय त्ति वत्तव्वं
सिया ? गोयमा ! णो यम(तिण)ट्ठे समट्ठे, निट्ठुरवयणमेयं । [देवा णं भंते !

१. मासक्षमणुं ।

संजयाऽसंजया(य) त्ति वत्तव्वं सिया ? गोयमा ! णो तिण्ठे समट्ठे, असब्भूयमेयं ।] देवा णं भंते ! किं खाइ णं देवा वत्तव्वं सिया ? (से किं खाइ णं भंते ! देवा इति वत्तव्वं सिया ?) गोयमा ! देवा णं नोसंजया इति (इ) वत्तव्वं सिया ।” इति श्रीभगवतीसूत्रपञ्चमशतकचतुर्थोद्देशके ।

एहनु अर्थ — श्रीमहावीर प्रति गौतम पूछइ छइ - “जे देवता संयति कहीइ?” भगवंत कहइ छइ - “ए अभ्याख्यान कुडुं आल वचन थाइ ते माटइ संयति न कहीइ” । तिवारइ गौतमइ पूछिउं - “असंयति कहीइ ?” भगवंत कहइ - “निठुरवचन-कठिनवचन ते माटइ असंयति न कहीइ ।” “खाइ कहतां वली देवतानइ स्युं कही बोलावीइ ?” एहवुं गौतमइ पूछिउं । तिवारि भगवंति कहउं - “देवतानइ नोसंयति कहीइ” । इत्यादिक सिद्धांतप्रकरणनइ विषइ कठिन वचन बोलवुं निषेध्युं छइ । अनइं कुणि किं “परपक्षीनी प्रतिमा होलीना राजानइ सरखी” एहवां घणां कठिन वचन पोतानां कीधां शास्त्रनइ विषइ लिख्या छइ । ते माटइं श्रीहीरविजयसूरीश्वरइं प्रथम बोलनइ विषइ लिख्यउं छइ - “परपक्षीनइं कुणि कठिन वचन कहिवुं नही ।” ॥ ए प्रथम बोल ॥

तथा आपणां पिआरां धर्मकार्यं अनुमोदवाना अक्षर लिखीयइ छइ ।

यथा - “जिणजम्माइ[सु] ऊसव-करणं तह महरिसीण पारणए ।

जिणसासणंमि भत्तीए(भत्ती)-पमुहं देवाण अणुमन्ने ॥३०८॥

तिरिआण देसविरइं पज्जंताराहणं च अणुमोए ।

सम्मदंसणलंभं अणुमन्ने नारयाणं पि ॥३०९॥

सेसाणं जीवाणं दाणरुइत्तं सहावविणिअत्तं ।

तह पयणुकसायत्तं परोवगारित्तभव्वत्तं ॥३१०॥

दक्खिन्नदयालुत्तं पियभासित्ताइ विविहगुणनिवहं ।

सिवमग्गकारणं जं तं सव्वं अणुमयं मज्झ ॥३११॥

इय परकयसुकयाणं बहूणमणुमोअणा कया एवं ।

अह नियसुचरियनियरं सरेमि संवेगरंगेण ॥३१२॥

एमाइ(ई) अण्णं पि अ जिणवरवयणानुसारि जं सुकडं ।

कय कारिअ अणुमोइअ महयं तं सव्वमणुमोए ॥३१३ (३६९)॥

इत्याराधनापताकायाम् ।

एहनु अर्थ - जिणशासननइ विषइ भक्ति करीनइ तीर्थकरना जन्ममहोत्सव, महाऋषीश्वरना पारणाना महोत्सव प्रमुख देवता करइ छइ, ते अनुमोदउं छुं । तिर्यचनी देशविरतिपर्यताराधन तथा नारकीनइ सम्यक्त्वनु लाभ अनुमोदउं छुं । बीजा जीवना दानरुचिपणुं, स्वभावि विनीतपणुं, अल्पकषायिपणुं, परोपकारीपणुं, भव्यपणुं, दाखिणालुपणुं, दयालुपणुं, प्रियभाषीपणुं इत्यादिक विविध गुणना समूह मोक्षमार्गनुं कारण ते सघलुं मुझनइ अनुमोदवुं होइ । [इ]णि मेलिं परनां कीधां घणां जे सुकृत, तेहनी अनुमोदना कीधी । अथ पोताना कीधा सुकृतनो समूह, ते संवेगरंगि करीनइ संभारं छुं इत्यादिक । अन्यइ पणि जिनवचननइ अनुसारि जे पुण्यकरणी कर्युं, कराव्युं, अनइ अनुमोदिउं हुइ; ते सघलुं अनुमोदउं छउं ॥

तथा - “अहवा सव्वं वि चिय वीयरायवयणाणुसारि जं सुकडं ।

कालत्तए वि तिविहं अणुमोएमि तयं सव्वं ॥४७॥”

इति चतुःशरणप्रकीर्णके ।

एहनु अर्थ - सघलुं वीतरागवचननइ अनुसारि जे सुकृत जिनभवन-बिंब कराववां, तेहनी प्रतिष्ठा, पुस्तक लखाववां, तीर्थयात्रा, संघवात्सल्य, जिनशासनप्रभावना, ज्ञानादिकनु उपबुंभ धर्मसांनिध्य क्षमा-मार्दव-संवेगादिरूप, मिथ्यादृष्टिसंबंधि पणि मार्गानुसारि धर्मकार्य, त्रण्य कालनइ विषइ मनवचन कायाइं करीनइ कर्युं, कराव्युं, अनुमोदिउं हुइ, ते सघलुं अनुमोदउं छुं ॥२॥

तथा - “अणुमोएमि सव्वेसिं अरहंताणं अणुठा(ट्ठा)णं, सव्वेसिं सिद्धाणं सिद्धभावं, *एवं सव्वेसिं इंदाणं, सव्वेसिं जीवाणं मग्गसाहणजोगे होउ मे एसा अणुमोअणा सम्मं विहिपुव्वी(व्वि)आ ।” इति पञ्चसूत्रके प्रथमसूत्रे ।

एहनु अर्थ - सघलाइ अरिहंतनुं अनुष्ठान धर्मकथादि, सघलाइ सिद्धनु सिद्धपणुं अव्याबाधादिरूप इत्यादि, तथा सघलाइ जीवना मार्गसाधन योगसातत्यइ कुशल व्यापार ते अनुमोदउं । मिथ्यादृष्टिना पणि गुणस्थानकनी अनुमोदना सम्यग् विधिपूर्वक शास्त्रनि अनुसारि हो ॥३॥

* ‘एवं सव्वेसिं इंदाणं’ इति पाठः सम्प्रति पञ्चसूत्रे न दृश्यते । तथा चाऽस्य पाठस्याऽर्थोऽपि अत्र न कृतः ।

तथा - “पञ्चमतिशावधिकतरोद्योतक(?)श्चरकपरिव्राजकादिधर्मस्तस्य मिथ्यात्वतमोभृत्त्वेऽपि तादृक् क्षमाशमेन्द्रियदमसर्वजीवानुकम्पापरिणामभवनिवेदादिरूपाधिक्योद्योतकत्वात् । एतद्धर्माराधकास्तामलिऋष्यादयो बहुशु[द्ध]परिणामाः प्रतिपादिताः स्वागमेऽपि ।” इत्युपदेशरत्नाकरे ।

एहनुं अर्थ श्वेत पंचन नीरादिनी (?) परि अधिकतर उद्योतक चर[क]-परिव्राजकादिकनु धर्म छइ जे माटि ते धर्मतइं मिथ्यात्वरूप अंधकारिं व्यापवापणुं थकइ पणि तथाविध क्षमा, उपशम, इन्द्रियदमन, सर्वजीवदयापरिणाम, भवनिवेदादिरूप अधिक उद्योतकपणा थकी ए धर्मा आराधक तामलि ऋषीश्वर प्रमुख घणुं शुद्धपरिणामवंत कह्या छइ सिद्धांतनइ विषइ ॥४॥

तथा- “पावन्ति जसं असमंजसा वि वयणेहिं जेहिं परसमया ।

तुह समयमहोअहिणो ते मंदा बिंदुनिस्संदा ॥”

इति धनपालपञ्चाशिकायाम् ।

एहनु अर्थ - विसंस्थ(स्थु)लपणि परना सिद्धांत चंद्रसूर्यग्रहणादिकरूप जिणि वचनि करीनइ यश पामइ, पछइ ते वचन मंद स्तोक प्रकाशक ताहरा सिद्धांतरूप महासमुद्रना बिंदुआनो रस ॥५॥

तथा- “सव्वप्पव्वायमूलं दुवालसंगं जओ समक्खायं ।

रयणायरतुल्लं खलु तं सव्वं सुंदरं तम्मि ॥”

इति श्रीह[रि]भद्रसूरिकृतोपदेश[पद]प्रकरणे [६९५]।

एहनु अर्थ - सघलाइं प्रवादनुं मूल बा(बौ)द्ध, न(नै)यायिक, सांख्यादिदर्शननुं आदि कारण ते कुण ? द्वादशांग कहउं सिद्धसेनदिवाकरादिकइं । एतला माटइं रत्नाकरनइं तुल्य क्षीरोदधिप्रमुख समुद्रनइं सरखुं खलु-निश्चयि । ते माटइं सघलुंइ जे कांइ प्रवादांतरनइ विषइ सुंदर दीसइ ते द्वादशांगीमांहिलुं जाणवुं । तेहनी अवज्ञा करतइ तीर्थकरनी अवज्ञा थाइ ॥६॥

तथा-

“मिथ्यादृशोऽपि हि वरं कृतमार्दवा ये सम्यग्दृशोऽपि न वरं(राः) कृतमत्सरा ये । ते मेचका अपि शुकाः फलशालिभोज्या भव्याः सिता अपि बक्त्रा न हि मीनभक्ष्याः ॥

इति सूक्तावलीग्रन्थे ।

एहनु अर्थ - सरलस्वभावी मिथ्यादृष्टिइ भला, पणि मत्सरवंत सम्यग्दृष्टीइ भला नही । जिम काला सूडला भला जे मार्टि फल, शालि खाइ, पणि उजलाइ बगलां भलां नही जे मार्टि माछलां खाइ ॥७॥

तथा जे कहइ छइ मिथ्यात्वीप्रमुखनुं धर्मकरणी अनुमोदीइ नही, ते खा(खो)टुं । जे कोइनो थोडोइ गुण होइ ते शास्त्रि अनुमोदवु कहउं छइ ।

यथा- “दंसणनाणचरित्ते तवविणयं जत्थ जत्तियं जाण ।

जिन(ण)पन्नत्ते भत्तीइ पूअए तं तहिं भावं ॥”

इति बृहत्कल्पभाष्यतृतीयखण्डे ।

एहनु अर्थ - ज(ज्ञा)न, दर्शन, चारित्र, तप, विनय पार्श्वस्थादिकनइ विषइ ते(जे)तलु जाणीइ तेतलु भाव-भक्ति करीनइ पूजवउं मानवउं ॥८॥

तथा नयसार, धनश्रेष्ठि, संगमादिक मिथ्यात्विनुं पणि दान घणा ग्रंथनइ विषइ अनुमोदीउं दीसइ छइ ॥९॥

तथा तीर्थकरना पारणानइ विषइ, सातिशय साधुना पारणानइ विषइ, पंचदिव्यनी वेलाइ “अहो दानम् अहो दानम्” ए उद्घोषणापूर्वक अभिनवश्रेष्ठि-प्रमुखनां दान देवताइं शास्त्रनइ विषइ अनुमोद्या दीसइ छइ । तिमज साक्षात्पणि श्रीआचारांगवृत्यादिकनइ विषइ साधुइं अनुमोदीउ दीसइ छइ । जे शीतकालि साधुनइं अग्निशकटीनुं निमंत्रण कीधुं तिवारइ साधुइ कउं- “मुजनइ न कल्पइ पणि तिं पुण्यप्राग्भार उपराज्यु” ॥१०॥

तथा श्रीमुनिसुंदरसूरिं उपदेशरत्नाकरग्रंथनइ विषइ जिनशासनना प्रभावक कह्या छइ, ते मध्ये सातिशयचारित्री श्रीजिनप्रभसूरि आप्या छइ । एतला माटइ कुणि किं अज्ञानपणि कदाग्रहबुद्धि करीनइ स्वकृतग्रंथनइ विषइ श्रीमुनिसुन्दर-सूरीश्वरनइ अज्ञानी कह्या छइ । ते कहनार केवल अभिनिवेशग्रस्त जाणवुं ॥११॥

तथा- “श्रीसूरयः केऽपि कलौ युगेऽभवन् दीपा इव श्रीजिनशासनौकसि ।

अत्रोच्यते म्लेच्छपतिइ(प्र) बोधकृ-ज्जिनप्रभः सूरिवरो निदर्शनम् ॥[६८]

इत्यादिक अक्षरनइ अनुसारइं श्रीसोमप्रभसूरिं उत्सूत्रभाषी श्रीजिनप्रभसूरिनी अनुमोदना कीधी छइ । इति श्रीसोमसुन्दरसूरि-शिष्योपाध्यायश्रीचारित्ररत्नगणितच्छिष्यपण्डितश्रीसोमधर्मगणिविरचिता-

यामुपदेशसप्ततौ तृतीयगुरुतत्त्वाधिकारे ॥१२॥

इत्यादिक ग्रंथाक्षरनि अनुसारइं करीनइ मिथ्यात्वीनां परपक्षीनां पोतानां धर्मकर्तव्य अनुमोद्यां दीसइ छइ । ते माटिं श्रीहीरविजयसूरीश्वरइं बीजा बोलनइ विषइ लिख्युं छइ - “जे परपक्षीकृत धर्मकार्य सर्वथा अनुमोदवा योग्य नही इम कुणिं कहवुं नही । जे माटिं दानरुचिपणुं, स्वभाविं विनीतपणुं, अल्पकषायिपणुं, परोपकारिपणुं, भव्यपणुं, दाखिणालुपणुं, दयालुपणुं, प्रियभाषीपणुं इत्यादिक ये ये मार्गानुसारी धर्मकार्य ते जिनशासनथी अनेरां समस्तजीवसंबंधीआं शास्त्रनइ अनुसारिं अनुमोदवा योग्य जणाइ छइ । तो जैनपरपक्षीसंबंधी मार्गानुसारी धर्मकर्तव्य अनुमोदवा योग्य हुइ ए वातनुं स्युं कहवुं ?

इहां ‘मार्गानुसारि’ शब्दनुं स्यु अर्थ ते लिखीइ छइ - “जीवदया, दानादिक ये ये वीतरागवचननइं अनुसरतां साधारण धर्मकार्य ते मार्गानुसारि कहीइ ।”

तथा- “मार्ग-तत्त्वपथमनुसरति-अनुयातीत्येवंशीलं मार्गानुसारीति ।”

इति तृतीयपञ्चाशकवृत्तौ ।

एहनु अर्थ- ‘मार्ग’शब्दइ तत्त्वमार्ग-जिनप्रवचन, तेहनइ अनुसरतां-आश्रयतां ये ये धर्मकार्य ते ‘मार्गानुसारी’ कहीइ । अनइ उपदेशपदवृत्तिनइ विषइ पणि ‘मार्गानुसारी’ शब्दनु इम ज अर्थ वखाणु छइ । ते माटिं शास्त्रवीइं ‘मार्गानुसारी’ शब्दनु एह ज अर्थ सत्य करी मानवु ॥ ए बीजो बोल ॥

तथा पोसामाहिं बिसणुं करवुं आवश्यकचूर्णिवृत्तिप्रमुख ग्रंथनइ विषइ कहउं छइ । तथा शास्त्रमध्ये सोपकर्म-नोपकर्म^१ आउखानो विचार कहउं छइ । इत्यादिक बोल शास्त्रनइ विषइ कह्या छइ । ते जाणवास्वरूप पणि प्रकासवास्वरूप नही । अणि कोएक नवी नवी प्ररूपणा करता ते माटिं श्रीहीरविजयसूरीश्वरइ त्रीजा बोलना(न)इ विषइ लिखिउं छइ जे- “गच्छनायकनइ पूछ्या विना किसी शास्त्रसंबंधिनी नवी प्ररूपणा कुणइ न करवी ।” ॥ ए त्रीजो बोल ॥

तथा हवडां गच्छनायकनी दीक्षा विना योगवहनादिक क्रियानुष्ठान करिउं न सूझइ, ते अक्षर किहा सूत्रमांहि छइ ? ॥१॥

तथा सभामध्ये नववखाणे कल्पसूत्र वांचु छु ते अक्षर किहां सूत्रमांहि छइ ? साहामु निशीथचूर्णिमांहि नववखाणे सभासमक्ष श्रीकल्पसूत्र वांचइ तेहनइं प्रायश्चित्त कहउं छइ । तउ सभासमक्ष किम वांचउ छउ । १२।

तथा कालग्रहणपूर्वक रात्रि श्रीकल्पसूत्र वांचवु कहउ छइ, अनइ हवडां कालग्रहण पारिख दिवसि कल्पसूत्र वांचउ छउ, ते अक्षर किहां सिद्धांतमांहि छइ ? १३।

तथा “ठवणी मांडु छु”, ते अक्षर किहा सिद्धांतमांहि छइ ! १४।

तथा मोरपीछनां डंडासणां वावरो छउं, ते अक्षर किहां सिद्धांतमांहि छइ ? १५।

तथा शलीइं कान वधारवा कीद(हां) सिद्धांतमांहि छइ ? १६।

तथा स्वर्गप्राप्त साधुनुं शरीर परठववाना अक्षर सिद्धांतमध्ये छइ अर्नि हवडां अग्निसंस्कार थाइ छइ, ते अक्षर किहां सिद्धांत किहा प्रकरणमांहि छइ ? १७।

तथा “उपधान वह्या विना नमस्कारादिक सूत्रां भणइ तु अनंतु संसार वधारइ” एहवा अक्षर महानिशीथमध्ये छइ अर्नि हवडां उपधान वह्या विना नुकारप्रमुख सूत्रां समस्त श्रावक-श्राविका भणइ छइ अनइ भणवु छु, ते अक्षर किहा सूत्रमांहि छइ ? १८।

तथा “छासि त्रिविहारमांहि कल्पइ” एहवा अक्षर श्राद्धविधिप्रमुखनिं विषइ छइ अर्नि हवणां पाणीना आहारमांहि छासि नथी लेवाती ते स्युं कारण ? १९।

तथा ‘गुल दुविहारमांहि कल्पइ’ एहवा अक्षर भाष्यादिक ग्रंथमध्ये छइ अर्नि हवडां गुल अशनमध्ये गणइ छइ, दुविहारि कल्पावती नथी, ते अक्षर किहां सूत्रमांहि छइ ? १९०।

इत्यादिक बोल सिद्धांतमध्ये कह्या नथी, अर्नि हवडां केटलाएक बोल शास्त्रमांहि कह्या छइ, ते करतां नथी । ते आचरणाइं गुरुनी परम्परा जिम मानीय छइ तिम ज श्रीहीरविजयसूरीश्वरइं चोथा बोलनइ विषइ लिखउं छइ । जे दिगंबरना चैत्य (१) केवलश्राद्धप्रतिष्ठित चैत्य (२) द्रव्यालिगीनइं द्रव्यइं निष्पन्न

ચૈત્ય - એ ત્રણ ટાલીનડં, બીજાં ચરતરપ્રમુખનાં ચૈત્ય વાંદવા-પૂજવા યોગ્ય કહ્યાં છડ તે માનવા । એ વાતની કુર્ણિ શંકા ન કરવી । જે માર્હિ આચરણાનું લક્ષણ કલ્પભાષ્યનડ વિષડ કહડં છડ -

યથા - “અસદેણ સમાઈનં જં કથ ય કેણડ અસાવજ્જં ।

ન નિવારિઅમનેહિં બહુમણુમયમેયમાયરિઅં ॥”

એહનુ અર્થ - અશઠ ગીતાર્થિ-અમાયિ ગીતાર્થિ કુર્ણિ કિ જિણડં કાર્લિ ક્ષેત્રિ અસાવદ્ધ-પાપરહિત કાર્ય આચર્યુ હુડ, અનડં બીજિ કુર્ણિ ગીતાર્થિ વારિડ ન હુડ, અર્નિ ઘણિ માન્યું હુડ, તે ‘આચરણા’ કહીડ, અર્નિ એહવી જે આચરણા તે જિનાજ્ઞા-સમાન જ કહીડ, એહવું ભાષ્યાદિકનડ વિષડ કહડં છડ ।

યથા - અસાદઈનણવજ્જં ગીઅત્થઅવારિઅં તિ મજ્જત્થા ।

‘આચરણા વિ હુ આણ’ત્તિ વચણઓ સુબહુ મનંતિ” ॥૪૧॥ ઇતિ ।

એહનુ અર્થ - અશઠ ગીતાર્થિ આચર્યુ જે કાર્ય, અર્નિ ગીતાર્થિ વારિડં ન હુડ, મધ્યસ્થપણા જિનની આજ્ઞા કહીડ । એહવાં વચન માર્ટિ ઘણું જ આચરણા માનવી તે માર્ટિ પહલા ૧૦ બોલ જે ન માનડ તે ગુરુપરમ્પરાલોપી, તીર્થકરની આજ્ઞાના વિરાધક કહીડ તિમ શ્રીહીરવિજયસૂરિ ચૈત્ય ૩ ટાલીનડ બીજાં ચૈત્ય વાંદવા-પૂજવાં કહ્યા છડ અનડં જે ન વાંદડ - ન પૂજડ તે ગુરુપરમ્પરાલોપી, તીર્થકરની આજ્ઞાના વિરાધક કહીડ ।

તથા ‘દ્રવ્યલિંગીનડ દ્રવ્યડ નિષ્પન્ન ચૈત્ય’ એહનુ અર્થ કોડક વિપરીત કરડ છડ । જે દ્રવ્યલિંગી ચરતરપ્રમુખના યતિ અનિ તેહનુ દ્રવ્ય શ્રાવક તેહનાં કરાવ્યાં ચૈત્ય નિષેધ્યા છડ એ અર્થ યોડુ જાણવુ । જે માર્ટિ ચરતરપ્રમુખનાં ચૈત્ય નિષેધ્યા તુ બીજાં વાંદવા-પૂજવાં યોગ્ય કહ્યાં તે કિહા - એ પૂર્વાપર વિરોધ ડપજડ, તે માર્ટિ એહનુ અર્થ દ્રવ્યલિંગી માહાત્મા તેહનું દ્રવ્ય કામણ, ટુમણ, વશીકરણ, પુસ્તકલિખનાદિકથી ડપનુ, તેહડ નીપની પ્રતિમા તે વાંદવી નિષેધી છડ । તિવારિ પૂર્વાપર વિરોધ ટલ્યુ । અનડ જિમ પ્રશ્નવ્યાકરણાંગિ પ્રથમ આશ્રવદ્વારિ ‘વિહાર’ શબ્ડ અ(આ?)ણ્યુ છડ, એહનુ અર્થ કલ્પસૂત્ર નામમાલાપ્રમુખ ગ્રંથમધ્યે ‘વિહારો જિનસદ્ધનિ’ એ વચન માર્ટિ જિનનુ પ્રાસાદ, તે ‘વિહાર’ કહીડ । તિવારિ જિનપ્રાસાદ પાપનું હેતુ થાડ, અર્નિ તૃતીય સંવરદ્વારિ ‘ચેડિઅદ્દે નિજ્જરદ્દે’ ઇમ કહડં છડ, તિવારિ જિનપ્રાસાદ પુણ્યનું હેતુ થાડ, તિવારિ પૂર્વાપર વિરોધ

उपजइ अर्नि सुधर्मस्वामिनां वचन तु पूर्वापरि विरोधी न हुइ, ते माटि इहां 'विहार' शब्दि 'बौद्धना घर' कहीइ एहवु अर्थ वखाण्यु छइ, तिवारि पूर्वापर विरोध टलु । अर्नि ए अर्थ मुकीनइ शास्त्रनि अनुसारइ 'विहार' शब्दि 'जिनप्रासाद' अर्थ करइ ते उत्सूत्रभाषी कहीइ । तिम 'द्रव्यलिंगी' शब्दि इहां 'महातमा' ज कहीइ ए अर्थ मुकीनइ बीजु अर्थ करइ ते उत्सूत्रभाषी कहीइ । तथा कोएक 'द्रव्यलिंगीनइ द्रव्यइ निष्पन्न चैत्य'नु एहवु अर्थ करइ छइ जे द्रव्यलिंगीनइ द्रव्य श्रावक तेणइ करावी प्रतिमा वांदवी-पूजवी नही । तेहनइ मति वृद्धशालिक-लघुशालिक-कमलकलसा प्रमुखनी वांदवानु निषेध थाइ जे माटइ उपाध्यायश्रीधर्मसागरगणि स्वकृत-षोडशकश्लोकीवृत्तिनइ विषइ कहउं छइ जे "तपोवन्नाममात्रधारकपार्श्वस्थादिलक्षणे तीर्थाभासे तीर्थो" इणि पव(ठ)निं करीनइ वृद्धशालिक-लघुशालिकप्रमुखनइ पासत्था कहा छइ, अर्नि पासत्था तु द्रव्यलिंगी कहीइ तिवारिं तेहनी प्रतिमा वा(वां)दवानु निषेध थाइ तु तेहनी प्रतिमा किम वांदउ छउ ? ते पूछवुं । अनइ लघुशालिकप्रमुख तु सुविहित छइ सहु को तेहनी प्रतिमा वांदइ छइ । ते माटि ए स्वमतिकल्पित अर्थ जाणवु । अनि वली तेहना घरनो आहार लीइ तेहनइ द्रव्यलिंगीना द्रव्यनु भक्षण थाइ अर्नि जे द्रव्यलिंगीनो द्रव्य खाइ तेहनइ महादू[ष]ण कहउं छइ अर्नि आपणे पूर्वाचार्यि खरतरप्रमुखना घरनु आहार लीधु छइ अर्नि हवडाइं पणि आपणा वडा लीइ छइ ते माटि इहां द्रव्यलिंगीनु द्रव्य ते माहात्मानु द्रव्य ए अर्थ इहां सत्य करी मानवु । जिम भोजनवेलाइं सैंधव मागइ तिवारिं 'सैंधव' शब्दि बिड-लवणनु अर्थ जाणवु । अर्नि गामि जाता सैंधव मागइ तिवारि 'सैंधव' शब्दि घोडानु अर्थ जाणवो । तिम इहां 'द्रव्यलिंगीनु द्रव्य' इणि शब्दि 'माहात्माद्रव्य' ए अर्थ जाणवु ।

तथा जिम श्रुतदेवता अव्रती, अपच्चखाणी अनि स्त्री; तेहनइ पंचमहाव्रतधारी बहुश्रुत श्रीहरिभद्रसूरि आवश्यकबृहद्वृत्तिनइ धुरइ नमस्कार कीधुं छइ इत्यादिक विषइ पूर्वाचार्यि नमस्कार कीधु छइ, ते सिद्धांतमाहिं नथी कहउं, पणि आचरणाइं पूर्वाचार्यपरंपराइं प्रमाण जा[ण]वु । तिम ज 'खरतरप्रमुख परपक्षीनां चैत्य गुरुपरंपराइं वांदवा-पूजवा' ते प्रमाण जाणवां । जे माटि कहउं छइ- "न खलु आज्ञाराधनतोऽन्यः पथः" इति पञ्चसूत्रे तृतीयसूत्रप्रान्ते ।

तथा जिम लोकनइ विषइ कलंबिनां घरना, रबारिना घरना पाणिइ सहित छासि-दूध, तथा तंबोलिना घरनइ पाणइ छाटा पानवडानी प्रवृत्ति माटइ उत्तम वर्ण सहु को वावरइ छइ, पणि तेहना घरनुं पाणी पिय तु नातिबाहरिनुं दूषण ऊपजइ, तिमा खरतरप्रमुखनी प्रतिमा वडानी परंपरा माटइ वांदवी-पूजवी, पणि तेहना यतिप्रमुखनइ वांदवा नही, वांदइ तु दूषण ऊपजइ, ए दृष्टांत सांभलीनइ हठवाद मुंकीनइ धर्मार्थी हुइ, तेणइ गुरुनी आज्ञा प्रमाण करवी । केवल-श्राद्धप्रतिष्ठित चैत्य, इहां 'केवल' शब्दि गुरुना उत्थापक श्राद्ध कडुआमति जाणवा । तिणि प्रतिष्ठि जे प्रतिमा, तेह न वांदवी-पूजवी निषेधी छइ, पणि बीजी कोए निषेधी नथी ते प्रीछयो ॥ ए चोथो बोल ॥

तथा दिगंबरनी प्रतिमा (१), केवलश्राद्धप्रतिष्ठितप्रतिमा (२), द्रव्यलिंगीनइ द्रव्यइ निष्पन्न प्रतिमा (३) कटकमाहिंथी आवी हुइ, देवाथी लीधी हुई तथा पडी लाधी हुइ ते गीतार्थ पासि प्रतिष्ठावीनइ वांदवी-पूजवी शास्त्रमाहिं कही छइ । ते माटिं श्रीहीरविजयसूरीश्वरइ पांचमा बोलनइ विषइ लिखिउं छइ - “जे स्वपक्षीना घरनइ विषइ पूर्वोक्त त्रयणी अवंदनीक प्रतिमा हुइ, ते साधुनइ वासक्षेपि वांदवा-पूजवा योग्य थाइ ॥ ए पांचमो बोल ॥

तथा रखे कोइनइ एहवी शंका ऊपजइ जे खरतरप्रमुखनी प्रतिमा वांदवी-पूजवी कहिउ तेहनी प्रतिष्ठाइ मानवी थइ तिवारइ खरतरप्रमुखनी प्रतिष्ठाइ प्रतिमा प्रतिष्ठावीइ तेहइ वांदवी पूजवा योग्य थाइ, ए शंका टालवानइ काजिं अनि खरतरप्रमुखनी प्रतिष्ठा मानवी निषेधवानइ काजिं श्रीहीरविजयसूरीश्वरइ छठ्ठा बोलनइ विषइ लिखिउं छइ जे “शास्त्रि साधुनी ज प्रतिष्ठा छइ” हवइ ए बोल ऊपरि कोएक कदाग्रह करीनइ विपरीत अर्थ करइ जे इणि बोलइं खरतरप्रमुख असाधुनी प्रतिष्ठा प्रतिमा वांदवा-पूजवानु निषेध कर्युं छइ, ए अर्थ इहां खोटु जाणवु । जे माटिं चोथा बोलनइ विषइ श्रीहीरविजयसूरीश्वरइ खरतरप्रमुखनी प्रतिमा वांदवी कही अनइ पोतइ वांदी तो इहां ते प्रतिमा वांदवानु निषेध किम कहइ ? अनि आपणा पूर्वाचार्य तो एहवा नथी, जे कहइ जुहुं अनइ करइ जुहुं । ए पूर्वापर विरोध थाइ अनइ गणधरनां वचन पूर्वापरविरोधि न हुइ । ते माटिं ए बोल खरतरप्रमुखनी प्रतिष्ठा मानवी निषेधवानइ काजिं

लिखउ छइ, पणि तेहनी प्रतिमा वांदवी-पूजवानी निषेधनइं काजिं नथी लिखु, ए अर्थ इहा सत्य करी मानवुं । तिवारिं पूर्वापरविरोध टलइ अनइ खरतरप्रमुखनी प्रतिमा श्रीहीरविजयसूरीश्वरइ, श्रीविजयसेनसूरीश्वरइं वांदी, अनइं संप्रति श्रीविजयदेवसूरीश्वर वांदइ छइ । ते माटि ए बोलनु विपरीत अर्थ करइ छइ ते उत्सूत्रभाषी कहीइ, अनइं उत्सूत्रभाषीनइ तु अनंत संसारनी वृद्धि थाइ ।

यथा - “उत्सुतभासगाणं बोहिनासो अणंत संसारो ।

पाणच्चये वि धीरा उत्सुतं ता न भासंति” ॥१॥ इति ।

तथा देवलोक, भवनपति, व्यंतर, ज्योतिष्क, मेरुप्रमुखनइ विषइ जे प्रतिमा छइ ते किहा तीर्थकरनी ? अनइं किहा साधुनी प्रतिष्ठी छइ ? जिम ते प्रतिमा अणप्रतिष्ठी वडानी आज्ञां वांदवा-पूजवा योग्य छइ तिमा(म) कदाग्रहबुद्धि मुकीनइं वांदवी-पूजवी, ए वातनी श(शं)का न करवी, गुरुनी आज्ञा सघलइ प्रमाण करवी ।

यथा - जं किंचि नाम तित्थं सगगे पायाले(लि) माणसिए (माणुसे) लोए ।

जाइं जिणबिबाइं ताइं सव्वाइं वंदामि ॥१॥

यथा वा - कारणविउ(ऊ) कयाइ(ई) सेअं कायं [वयं]ति आयरिया ।

तं तह सदहिअव्वं भविअव्वं कारणेण तहिं ॥ [उपदेशमाला १५]

॥ ए छट्ठो बोल ॥

तथा श्रावक परपक्षीनी पुत्री परणइ, तेहना हाथनु राध्युं जिमइ छइ अर्नि पोतानी पुत्री परपक्षीनइं परणावइ छइ, तिहां तेहनो धर्म करइ छइ, ते पोतानइ घर आवी जिमइ छइ, तिवारि सम्यक्त्वादिक धर्म फोक थातो नथी । अर्नि ए कार्यनइ विषइ सहु को प्रवर्तइ छइ । अनि कोएक कहइ जे परपक्षीनइ जिमवा तेडइ, तेहनु साहामीवत्सल फोक थाइ; ते माटिं श्रीहीरविजयसूरीश्वरइं सातमा बोलनइ विषइ लिखुं छइ - “जे साधर्मिकवात्सल्य करतां स्वजा(ज)नादिक संबंध भणी कदाचित पर[प]क्षीनिं जिमवा तेडइ तु ते माटिं साहामीवत्सल फोक [न] थाइ” ॥ ए सातमो बोल ॥

तथा आवश्यक प्रवचनसारोद्धारप्रमुख ग्रंथनइ विषइ आठ निहनव कह्या छइ, अर्नि कोएक समस्त परपक्षीनइं निहनव कहइ छइ ते माटिं आठमा

बोलनइ विषइ लिख्युं छइ जे — “शास्त्रोक्त देशविसंवादी निहनव सात, सर्वविसंवादी निहनव एक; ए टालिनइ बीजा कुणनइ निहनव न कहिवुं ।”
॥ ए आठमो बोल ॥

तथा परपक्षी संघार्ति दीवाण^१ जइनि वाद करतां ते थकी घणु कलेस वाधतो, ते मार्टि नूमा बोलनइ विषइ लिखिउं छइ जे — “परपक्षी संघार्ति चर्चानी ऊदीरणा कुणि न करवी । परपक्षी कोइ ऊदीरणा करइ तु शास्त्रनि अनुसारि ऊतर देवो, पणि कलेस वाधइ तिम न करवुं ।” ॥ ए नूमो बोल ॥

तथा उत्सूत्रकंदकुद्दालग्रंथमांहिला बोलनी कोइक प्ररूपणा करवा लागा ते मार्टि दसमा बोलनइ विषइ लिख्युं छइ जे — “श्रीविजयदानसूरि वीसलनगरमध्ये बहुजनसमक्ष जलशरण कीधु जे उत्सूत्रकंदकुद्दालग्रंथ ते, तथा ते मांहिलु असंमत अर्थ बीजा कोइ शास्त्रमांहि आप्यो हुइ तु तिहां ते अर्थ अप्रमाण जाणवुं ।” ॥ ए दसमो बोल ॥

तथा कोइक कहइ छइ “[पर]मतीनां संघ सार्थि श्रीशत्रुंजयादिक तीर्थनी यात्रा करइ, तेहनइ यात्रानु फल हुइ नही ते पग घसी आव्या ।” ते मार्टि अग्यारमा बोलनइ विषइ लिखिउं छइ जे — “स्वपक्षीना सार्थनि अयोगि परपक्षी सार्थि यात्रा कर्या मार्टि यात्रा फोक न थाइ ।” ॥ ए अग्यारमो बोल ॥

तथा कोएक कहइ छइ — “जे मतिकृत स्तुतिस्तोत्रादिक मांडलि कहइ तु पडिक्कमणुं सूझइ नही !” ते मार्टि श्रीहीरविजयसूरीश्वरइं बार[मा] बोलनइ विषइ लिखिउं छइ जे — “पूर्वाचार्यनइ वारइ जे परपक्षीकृत स्तुतिस्तोत्रादिक कहवातां ते कहतां कुणि ना न कहवी ।” ॥ ए बार बोल ॥

इति श्रीहीरविजयसूरिप्रसादितद्वादशजल्पपट्टकस्याऽयं बालावबोधस्तत्-
शिष्यश्रीशुभविजयगणिना भट्टारकश्रीविजयदेवसूरीश्वरनिर्देशात् संवत् १६८० वर्षे
चैत्रसितद्वितीयायां गुरुवासरे राजनगरे च विहितः स्ववाचनकृते ।

॥ शुभं भवतु ॥

॥ कल्याणमस्तु ॥

मंगलदीवो

— सं. विजयशीलचन्द्रसूरि

कवि देपालकृत 'मंगलदीवो' जैन मन्दिरमा सदीओथी गवाती एक मंगलमय कृति छे. आरती साथे के अेकलो मंगलदीवो उतारवानो (करवानो) होय त्त्यारे जैन मन्दिरमा आ गीत ज गवातुं के बोलातुं होय छे. अे रीते आ लघुगीत ने तेना कर्ता कवि देपाल अमर बनी गयां छे. प्रचलित गीत-पाठ कर्तां जरा जुदो अने लंबाणवाळो पाठ एक फुटकळ पुराणा ह.लि. पत्रमां प्राप्त थतां ते अहीं आपेल छे.

•

दिवो रे दिवो मंगलीक दिवो, भुवनप्रकासी जिन चरण(चिरं)जीवो	१
चंदा सुरज प्रभु तुम केरा, लुछण करता देइ नित फेरा..	२
जिन तुज ... सरनी अमरी, मंगलदीपक देती भमरी	३
जिम जिम धुपघटी प्रगटावे, तिम तिम दोहग दूरे जावे	४
नीर अक्षत कुसुमांजली चंदन, धुप दीप फल नेवद वंदन	५
इण परे अष्ट प्रकारी कीजे, पुजा सनात मोच्छव फल लाहो रे लीजे	६
दीवो उतारणहार बहु चरण(चिरं)जीवो,	
सोहामणी ए परब दीवाली, ओछव मली मली अबला बाली	७
जे घरे मंगलीक ते घरे मंगलीक, मंगलीक चतुरविध सरव सींधमें	८
कवी दीपालो भणे रंगरसालो, आरती उतारी राजा कुमारपाले	९
	दीवो०

इती आरती सम्पूर्ण ॥

કવિ શ્રીશુભવીર-કૃત રાજનગરસ્તત્ક ચિન્તામણિપાર્શ્વનાથ સ્તવન

— સં. મુનિ મુક્તિશ્રમણવિજય

કવિપણ્ડિત શ્રીવીરવિજયજી-કૃત ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથનું એક અપ્રગટ સ્તવન અત્રે પ્રગટ થઈ રહ્યું છે. આ સ્તવનમાં કેટલીક ऐतिहासिक વિગતો નોંધાઈ છે તે આ પ્રમાણે :-

૧. ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથની શ્યામવર્ણની પ્રતિમા રાજનગરમાં છે. ૨. તેના દેરાસરનો જીર્ણોદ્ધાર વચ્ચતશાહના પુત્ર સૂરજમલે કરાવ્યો હતો. ૩. આ પ્રતિમા સમક્ષ દેવરાજ નામક ગૃહસ્થે શ્રુતના સાગર એવા કોઈ જ્ઞાની આચાર્ય તરફથી પોતાને મળેલ ૧૮ અક્ષરનો મંત્ર જપીને પોતાનું દારિદ્ર્ય શમાવેલું. આ વાત પૌરાણિક કાલની હશે. કેમ કે દેવરાજ રાજા હોવાનો તથા મંત્રજપબળે રાજ પાછું પામ્યાનો સંકેત કવિએ કર્યો છે. ૪. મંત્રસાધના વનખણ્ડમાં વસીને થઈ હોવાનું પણ કવિ દર્શાવે છે. તો 'અજપાજાપનું ઠાળ મૂલ ગભારો રે' એ પંક્તિથી દેરાસરના મૂલગભારા સન્મુખ મંત્રજપ નો સંકેત પણ થાય છે. ટૂંકમાં, આ સ્તવન કોઈ વીસરાયેલા ઇતિહાસ પ્રત્યે આપણું ધ્યાન દોરે છે.

આ સ્તવનની પ્રતિ પલાંસવા (કચ્છ)ના શ્રીકનકસૂરિજ્ઞાનભંડારમાંથી પ્રાપ્ત થઈ છે. તે પ્રતિ આપવા માટે ત્યાંના કાર્યવાહકોનો આભાર માનું છું.

•

પંડિતશ્રી વીરવિજયજીકૃત શ્રીચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથનું સત્વન

॥ ૬૦ ॥ પ્રેમે ગાવો રે શ્રી ચિન્તામણ પાસ
સંપદ પાવો રે સહજાનંદ વિલાસ ॥ એ આંકળી ॥
ગુણીજન ગાવો સરસ મલ્હાવો જ્ઞાનદિવાકરના ગુણ ગાવો ।
પાસજિનેશર જગમાં ચાવો । પુરિસાદાણી રે નીલવરણ જસ કાય
ભક્તિભરાણી રે ગીરવાણી ગુણ ગાય
સમય ખમાણી રે ચઝગુણ પડિમા ઠરાય ॥ પ્રેમે ॥૧॥

देवराज दलदरसें नडीओ, भमतां देशांतर रण चडियो

श्रुतसागर सूरी पाए पडिओ ।

करुणानिधि रे मुनिवर विश्वदयाल, विधिस्थुं दियो रे चिंतामणि मंत्रसार
विनये लियो रे अक्षर बीज अढार ॥ प्रेमे० ॥२॥

पार्श्वनाथ नजरें आराध्यो, वशि वनखण्डे विधिस्थुं साध्यो

सुरसानिध बहु पुण्ये वाध्यो

ठकुराइ छाजे रे भोगवे राज्य पडुर, दांन अवाजे रे नासे दलदर दुर
ए प्रभु राजे रे आज ते नयन हजुर ॥ प्रेमे० ॥३॥

राजनगर रसरंग रहावे, सामलि मुरति सांइं सुहावें ।

चिंतामण प्रभु नाम धरावे

वंछित पूरे रे रयण चिंतामणि जेम, चिंता चुरे रे रवि उदये जिम हेंम,
रेहत हजुरे रे दर्शन फर्शन प्रेम ॥ प्रेमे० ॥४॥

सेठ वखतसा पूत्र नगीनो, सेठ सुरजमल्ल प्रभु गुणनीलो,

जिणे उद्धार कियो जिनजीनो मूल गभारो रे अजपा जापनुं ठाण,

मंडप सारो रे मांनुं स्वर्गविमान, दिलमां धारो रे प्रभु गुणनां बहुमान ॥
प्रेमे० ॥५॥

नौतन चैत्य करावें सार, तेहथी अष्टगुणुं निरधार,

फल पामें ते जिरण उधार

पण एक प्राणि रे न्याय द्रव्य अनुसार,

खरचे जाणि रे, निजधन चित्त उदार, समये वांणी रे संप्रतीने अधिकार
॥ प्रेमे० ॥६॥

वामानंदन नित नित वंदन, दर्शन निर्मल शीतलचंदन

भवतति संचित पाप निकंदन

ध्यायकताइं रे अन्वय ने व्यतिरेक, ध्यानघटाइं रे भवजल तरिया अनेक
विश्वगवाइं रे श्रीशुभववीरनी टेक... ॥ प्रेमे० ॥७॥

इति श्री चिंतामणिपार्श्वनाथ स्तवनं ॥

કરમબત્તીશી તથા બે સ્તવનો

— સં. સા. સમયપ્રજ્ઞાશ્રી

કર્મનો સિદ્ધાન્ત જૈન ધર્મ-દર્શનનો પ્રમુખ સિદ્ધાન્ત છે. જીવમાત્રને જે સુખ કે દુઃખ સાંપડે છે તે તેણે પોતે ઉપાર્જન કરેલાં શુભ કે અશુભ કર્મોનું જ ફળ છે — એવું આ સિદ્ધાન્તથી સિદ્ધ થાય છે. આ સિદ્ધાન્તને સાબિત કરે તેવાં અનેક પૌરાણિક-ધાર્મિક-ऐतिहासिक उदाहरणોની સચોટ રજૂઆત આ કરમબત્તીસીમાં થઈ છે. ગમે તેવા ધીઠ કે નફટ જનને પળ આ વાતો વાંચીને પાપ કરતાં બીક લાગે તેવી આ રજૂઆત છે.

તપગચ્છપતિ શ્રીવિજયદેવસૂરિના પટ્ટધર શ્રીવિજયસિંહસૂરિજીના શિષ્ય શ્રીઅમરસુન્દર ગુરુ, તેમના શિષ્ય મુનિ શ્રીઅનન્તસુન્દરજીએ આ કરમબત્તીસી રચી છે તેવું છેલ્લી બે કડી વાંચતાં ફલિત થાય છે. તેમનો સમય ૧૮મો સૈકો હશે તેમ આ ઉપરથી નક્કી થાય છે. એક ગુટકા જેવી પળ અધૂરી અને ત્રુટક પ્રતિ પરથી આ કૃતિ ઉતારેલ છે.

‘બે સ્તવનો’માં પહેલું ગોડી (ગુડી) પાર્શ્વનાથનું સ્તવન છે. તે જ્ઞાનસાગર નામના મુનિરાજે બનાવેલું છે. સાત કડીના આ સ્તવનમાં ‘નમિઠ્ઠ’ના સ્ફુલિન્ન મન્ત્રનો નિર્દેશ નોંધપાત્ર છે (ક. ૪) અને તેની સાધના દ્વારા સેવકનાં વાંછિત સિદ્ધ થવાની પ્રાર્થના થઈ છે.

બીજું સ્તવન સુખસાગર પાર્શ્વનાથનું છે, તેની રચના લલિતસાગર નામે કવિએ કરી છે. આ સુખસાગર પાર્શ્વનાથ ચમ્પાતમાં બિરાજમાન છે તે જ લાગે છે. એક પ્રકીર્ણ પત્ર, જે સં. ૧૭૧૦માં સ્તમ્ભતીર્થમાં લખાયું છે, તે પરથી આ બન્ને સ્તવનો ઉતાર્યા છે.

•

करमबत्तीसी

कर्ता : अनन्तसुन्दरजी

॥ ८९० ॥ श्री ज्ञानकुसलजी गणिपरमगुरुभ्यो नमः
अथ करमबत्तीसी लिख्यते ॥

अर्थे ढाल - आदर जीव क्षमागुण आदर ए देसी ।

करम तणि गति अलख अगोचर, कहो कुंण जाणें सारजी ।
ज्ञानवसें मुनिसर जाणें, के जाणें किरतारजी ॥ करम० ॥१॥

पूर्ब करम लिखत जे सुख-दुःख, जीव लहें नीरधारजी ।
उद्यम कोडि करिजे तो पिण, न फलें इधक^१ लिगारजी ॥ क० ॥२॥

एक जनम लग फीरें कुमारा, एकण रें दोय नारजी ।
एक उदर-भर जगमांहि कहीयें, एक सहस आधारजी ॥ क० ॥३॥

एक रूपें रंभा सम दीसें, दीसें एक कुरूपजी ।
एक सहुना दास ज कहियें, एक सहुना भूपजी ॥ क० ॥४॥

सायर लंघी गयो लंकाइ, पवनपुत्र हणमंतजी ।
सीता खबर करीनें आयो, राम कछोटो देतजी ॥ क० ॥५॥

वेस्या घरि वसतां रें आवी, तनु दुरगंध अपारजी ।
दुरगंधा नृपति पटरांणी, थायें करम प्रकारजी ॥ क० ॥६॥

चौसठि सुरपति सेवा सारें, माहावीर भगवंतजी ।
नीचें कुलें आवी अवतरीया, करम माहाबलवंतजी ॥ क० ॥७॥

रस कुंपी भरवानें काजें, पड़ठो जोगी जांमजी ।
भाग्यवसें आकासें वाणी, भरि रांकानें नांमजी ॥ क० ॥८॥

द्वारिकादाह दीयो दीपायण, तिहां कृष्णनरेशजी ।
अरध भरत स्वामी चीत चिंतें, जइयें पंडव देसजी ॥ क० ॥९॥

नीरवह्यो चंडाल तणें घरि, रह्यो मसांण नरिंदजी ।
निज सूत खांपण ए तस लीधो, जे राजा हरिचंदजी ॥ क० ॥१०॥

सीता सती सीरोमणी कहियें, जाणें सहु संसारजी ।
तेहनें राम तजी वनवासें, सहुकि वचन संभारजी ॥ क० ॥११॥

जात मात्र उराकासें भमाडी, सुर भाखें वनमांहिजी ।
 कुमार प्रभंजन पांनडांमांहें, राख्यो करमे साहिजी ॥ क० ॥१२॥
 साधू बचन सांभली सागरदत्त, दमनकनें दोय वारजी ।
 मारण माड्यो पणि नवि मुक्यौ, हूउ गृहपति सारजी ॥ क० ॥१३॥
 विविध रतन मणि-मांणिक देखी, ब्राह्मण एक अनाथजी ।
 रतनागरनी सेवा कीधी, डेडक लागो हाथजी ॥ क० ॥१४॥
 सोमदेव निज भगनी परणी, पिण छांडी ततकालजी ।
 निज माता गणीकासु लुबधो, करम तणें जंजालजी ॥ क० ॥१५॥
 अलपकाल व्रत पाली पहुतो, पुंडरीक भवपारजी ।
 व्रत विराद्धी चिरकालें जायें, कुंडरीक नरक मझारजी ॥ क० ॥१६॥
 एकणि वार गया मयगल वर, चवदेसें चमालजी (१४४४) ।
 करमवसें तें भीक्षा मागें, जोइ मुंज भुपालजी ॥ क० ॥१७॥
 मुनि वचनें ब्राह्मण रंधावें, मंजर मस्तक खीरजी ।
 सेठ तनय तेह ज जीमीनें, राजा थाय सधीरजी ॥ क० ॥१८॥
 नारपकघरि दासीनो बेटो, जाति हीन कुलमंदजी ।
 ते पाडलि नयरनो स्वामी, नवमो नंद नरींदजी ॥ क० ॥१९॥
 यात्रा करण बारें व्रतधारी, श्रावक वीरो नांमजी ।
 मारग वाघणि-सिंघ बिलूधो, करम तणा ए कांमजी ॥ क० ॥२०॥
 सूर चोवीस सहस नीसवासर, रहता जेणें पासजी ।
 तेह संभूम लवण सायर विचें, वहत गयो नीरासजी ॥ क० ॥२१॥
 दुरभागी पुरव भव हुतो, नंदीषेण इण नामजी ।
 स्त्रीवलभ वसुदेव कहाणो, करम तणो ए कांमजी ॥ क० ॥२२॥
 ऋषभदेव त्रिभुवननो नायक, लीधी नीरुपम दीषजी ।
 वरस लगें आहार न पांम्यो, करम दीयें इम सीखजी ॥ क० ॥२३॥
 प्रसनचंदऋषी काउसगमांहि, नरकतणा दल मेलीजी ।
 ततखीण निरमल केवल पांम्यो, करम करें इम केलजी ॥ क० ॥२४॥

मृगापुत्र पलखंड पलासमें, पुरव करम वीसेषजी ।
 कडुआ करम विपाक कहीजे, चितें गोयम देखीजी ॥ क० ॥२५॥
 ब्रह्मदत्त जोगी उपदेसें, पेठो वीवर मझारजी ।
 तो पीण धन लव लेस न लाधो, कीधा कोड प्रकारजी ॥ क० ॥२६॥
 हरीहर ब्रह्मादिक जोगीसर, राजा नें वली रंकजी ।
 बिबध प्रकारें करम वीटबन, न करें केर नीसंकजी ॥ क० ॥२७॥
 करम लिखी सुख संपति लहीयें, अधिक न कीजें सोचजी ।
 आप कमाया फल पामीजें, अवर न दीजें दोसजी ॥ क० ॥२८॥
 इणपर करम विपाक विचारी, छांडो करम कलेसजी ।
 जिम अविचल सवि सुख पामीजे, प्रणमें पाय सुरेसजी ॥ क० ॥२९॥
 सोलकलासुं पुरण सू(सुं)दर, जांणी बिबध विचारजी ।
 करम बत्तीसी नीसभर कीधी, धरी संवेग उरपारजी ॥ क० ॥३०॥
 श्री तपगछ नायक जग जयवंता, जुगप्रधान वीजेदेवजी ।
 तास पटोधर दीन दीन सोभें, श्रीवीजेसिंहमुनीसजी ॥ क० ॥३१॥
 अमरसुंदर गुरु सीस पयपें, अनंतसुंदर सुविचारजी ।
 भणतां गुणतां वली सांभलतां, थायें हरख अपारजी ॥ क० ॥३२॥

इति करमबत्तीसी संपूर्ण ॥

बे स्तवन

(१)

॥ ६० ॥ राग - सारिंग मल्हार - ढाल - कडखानी

स्वामी तुं ही साधार दुःखपार ऊतारिवा, भगतवच्छल दुःख तुंहि भाजइ ।
जय तु परमेसर गौडिका पासजी, धवल धिंग सत्य तुम बिरुद छाजइ ॥
स्वामी० ॥१॥

ध्यान तुमचइ अरि करि हरि थरहरइ, प्रेत पिशाच सवि दूरि नासइ ।
डायणी-सायणी व्यंतर-व्यंतरी, तेहना भय तुम नामि त्रासइ ॥ स्वा० ॥२॥

जे दरिद्री दुःखी(खि)आ हुइ जन्मथी, पास तुम नामि ते ऋद्धि पावइ ।
वयर विरोध विखवाद वारी करी, वीछइयां सजन तुंहीं मिलावइ ॥ स्वा० ॥३॥

ॐ ह्रीं श्रीं ह्रीं नमीउण पास विसहर, वसह जिण फुल्लिंग मंत्रइ आराधइ ।
धूप दीप आचरी आंबिल तप करी, ते प्रभु अष्ट महासिद्धि साधइ ॥ स्वा० ॥४॥

आणि करुणा करु सार सेवकतणी, पहिली जिम सेवकां सार कीधी ।
आवती आउली विकट वारी करी, सेवकां वंछित सिद्धि दीधी ॥ स्वा० ॥५॥

कामदुघा थकी अधिक सुख तुं दीइ, कल्पद्रुम थकी पणि तुं ही दीपइ ।
वंछितदायक पास गुडी धणी, सेवकां सार करयो समीपइ ॥ स्वा० ॥६॥

तुम चरणांबुजइ मधुकरनी परिं, राति-दिवस रहुं ध्यानि लीनु ।
न्यानसागर कहि सार करयो सदा, ध्यान तुमचइ रहुं रंगि भीनु ॥ स्वा० ॥७॥

इति गुडी पार्श्वनाथ स्तवनं समाप्तं ॥

(२)

राग- धन्यासी

सकल कला सुंदरि स(श)शिवयणी, मृगनयणी सुकमालाजी ।
बावन चंदन भरिअ कचोलां, पूजु पासकुमारजी ॥१॥

सुखसागर जिनवरनई पूर्जि, दुर्गतिनां दुःख छोडइजी ।
स्वर्ग-मृत्यु-पातालइं जोतां, नहीं को एहनी जोडइंजी ॥२॥

प्राणेश ए प्रभावतीनु, नीलवरण प्रभु सारजी ।
निधन वियोग ज दूरि नासइ, पासइ जय-जयकारजी ॥३॥

भवबंधनचा फेरा वारु, तारु भवचा पारजी ।
महिमासागर गुणनु आगर, वामादेवी मल्हारजी ॥४॥

त्रिभुवनस्वामी पास जिनेसर, वी(वि)नतडी अवधारुजी ।
करजोडी पंडित ललितसागर कहि, गर्भवास दुःख वारुजी ॥५॥

इति श्री सुखसागर पार्श्वनाथ स्तवनं समाप्तं ॥

संवत् १७१० वर्षे, फाल्गुन मासे, शुक्ल पक्षे, द्वादसी तिथौ
विविस्वान-सुनुवासरे लिखितं श्री स्थंभतीर्थनिवासिनी
श्राविका रतन पठनार्थम् ॥

वे स्तवतो

— सं. रसीला कडीआ

(१) श्री शान्तिनाथ भगवाननुं स्तवन.

(२) श्री शङ्खेश्वर पार्श्वनाथ भगवाननुं स्तवन.

प्रस्तुत बन्ने स्तवनो मने ला. द. भारतीय संस्कृति विद्यामन्दिर, अमदावाद पासेथी प्राप्त थया छे. प्रथम स्तवननो नंबर ला.द. ले.सू. ३२७०९ छे. बीजा स्तवननो नंबर ला.द.भे.सू. २२४३२ छे. श्री दशार्णभद्र ऋषिरायनी सज्जाय पहेलां आ स्तवनो लिपिवद्ध थयेला छे. प्रथम स्तवन अर्वाचीनकाळनुं छे. बीजुं स्तवन मध्यकालीन समयनुं अर्थात् प्राचीन छे.

*

श्री शान्तिनाथ भगवाननुं स्तवन

७ कडीनुं आ सुन्दर स्तवनने पं. मणिविजयना शिष्य रत्नविजये रचेलुं छे. रचना साल आपी नथी. अनुमाने ते २०मी सदीनी होवानुं जणाय छे.

अन्तनी कडीमां श्यापुर अे स्थळविशेषना जिनालयना शान्तिनाथनी प्रतिमाजीना स्तवन अर्थे रचायेल कृति होवानुं जणाय छे. ते शाहपुर पोळ होई शके.

आपणा स्तवनसाहित्यमां आ कृति उमेरारूप छे.

•

शांति जिणेसर पूजइ, आणी अधिको हे निज मननो रंग कै,
कवीत्त(कामित?) पूरण सुरतरु वली, आपइ हे शिवरमणी संग कै ॥१॥ शां० ॥

हस्तीनापुर राजीओ, राजा विश्वशेन हे कुलकमळै दिणंद कै,
अचिरा कुखि शर हंसलो, दाशे मनि केरो हे तुपति सुख कंद कै ॥२॥ शां० ॥

सुंदर मूरति तारी जोतें, उपजइ हे मुझ अति घणो प्रेम कै,
चंद चकोर तणी परइ, मोरानइ हें मनि जलधर जेम कै ॥३॥ शां० ॥

निसदिन सुता जागता, जिनजीनु हे मुझ आलि हमें ध्यान कै,
दरिसण दीजइ साहिबा, हु मागु हे प्रभु तणुं मान कै ॥४॥ शां० ॥

મેઘરથ રાજાનહ ભવિ, કીધી કરુણા કે પારેવા કાજિ કૈ,
સરણાગત સાથ એ તુમહ પરખ્યો હે દિલ મહ જિનરાજ કૈ ॥૫॥ શાં૦ ॥

ગિરુઓ ઠાકુર તાહરો, સેવકની હે કરો સાર સંભાલ કૈ,
ઉત્તમ પ્રીતિ જ તે સહી, જાણીનહ હે પાલહ સુવિશાલ કૈ ॥૬॥ શાં૦ ॥

શ્યાપુર સુખકર શાંતિજી, મૃગલંછન શેવહ જિત જાસ કૈ,
મણિવિજય બુધરાજનો સીસ રત્નની હે પ્રભૂ પૂરો અરસ કૈ ॥૭॥

શાંતિ જિણેસર પૂજહ ।

इति श्री शांतिनाथ स्तवन सम्पूर्णम् ॥

શ્રી શઙ્ખેશ્વર પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું સ્તવન

(શ્રીહંસભવનસૂરિ રચિત)

૪૬ ગાથાના આ દીર્ઘ સ્તવનમાં ૩ ઢાલો છે. અન્તે કલશ છે. સ્તવનમાં શ્રીપાર્શ્વનાથનો મહિમા ગાવામાં આવ્યો છે. શઙ્ખેશ્વર પાર્શ્વનાથની પ્રતિમા સાથે જોડાયેલી કથા અહીં કહેવાઈ છે. શ્રી નેમિનાથના સમયમાં આ પ્રતિમા હતી અને તેના ન્હવણ-જલ્થી શ્રીકૃષ્ણે જરાસંધની જરાથી અચેતન થયેલ સૈન્યને શુદ્ધિમાં આણ્યું હતું તેની કથા અહીં મનોહર રીતે કહેવાઈ છે.

કલશમાં રચનાકારે પોતાનું નામ શ્રીહંસભવણસૂરિ દર્શાવેલ છે. સ્તવન સમ્પૂર્ણ કર્યા બાદ આપેલી માહિતી જણાવે છે કે પ્રસ્તુત કાવ્ય શ્રીસ્થમ્ભળ પાર્શ્વનાથના પ્રસાદથી સં૦ ૧૮૩૭નાં ભાદરવા વદ પાંચમના સોમવારે પં. કુંઅર સૌભાગ્યગણિ દ્વારા લખાયેલું છે. સ્તવનની રચનાસાલ સં. ૧૬૧૦ છે.

સ્તવનમાં રચનાકારે ક્યારેક એક શબ્દ ઉપર બીજો શબ્દ સુધારીને લખ્યો છે. ક્યાંક હ્રસ્વ ઇ અને દીર્ઘ ઈ બન્ને કરેલ છે. એકને ખૂંસવા માટેનું ચિહ્ન કરવાનું રહ્યું હોય તેમ જણાય છે. સ્તવનને અન્તે ગાથા કુલ ૪૭ જણાવેલ છે. પરન્તુ, એક સ્થળે અંકલેખનમાં દોષ છે : ૨૮મી ગાથામાં નંબર લખાયો નથી એ જો ક્રમ મેં આપેલ છે. ૫મીથી ૬મી થી ૪૩ ગાથા પછી ૪૪મી લખવાને બદલે ૪૫ લખાયેલી છે. લિપ્યન્તર કરતાં આ બન્ને ક્રમ સુધાર્યા હોવાથી સ્તવન કુલ ૪૬ ગાથાઓ વાઙ્ બને છે. કૃતિમાં જ્યાં ષ છે ત્યાં ધ ના અર્થમાં હોય તો ધ કરી લીધેલ છે.

श्रीपार्श्वनाथ जिननां स्तवनो विपुल प्रमाणमां लखायां छे. तेनो अनेरो महिमा गातुं, स्थळविषयक आ दीर्घस्तवन अेमां उमेरारूप छे.

श्री पं. कुंअरसौभाग्यगणिअे आ ज हस्तप्रतमां, आना पछी, आ ज सालमां, अन्य दिवसे, श्रीलालविजय रचित दशार्णभद्रनी सज्झाय लखी होवानुं जोवा मळे छे.

श्रीपार्श्वनाथाय नमः

शासनदेवीय मन धरी अे, गाउं पास जिणंद
संखेश्वर पुर मंडणो अे, दीठें परमानंद ॥१॥

अश्वसेन कुलचंदलो अे, वामा देवीय मात
नील वरण सोहे सदाअे, लच्छन नाग विख्यात ॥२॥

जेहनो महिमा विस्तर्यो अे, जगमां[हि] अभिरांम
संकट सवि दूरें टलें अे, जपतां जेहनुं नाम ॥३॥

मूरति मोहन वेलडी अे, जोतां त्रिपती न पामें
हरखें नयणें निरखतां अे, ओपम नर्वि आवें ॥४॥

मस्तक मुगट सोहामणो अे, काने कुंडल सोहें
भाल तिलक दीपें भलो अे, रूपें जन मन मोहें ॥५॥

लोचन अमीअ कचोलडां अे, नास्या वंश सुचंग
वदन कमल जीत्यो चंदलो अे, अधर प्रवाली रंग ॥६॥

आरी सम बहें कपोल [अे], भुज बेहु अनोपम
रतन जडीत दीपें बेहेरखा अे, तेज शशीहर रवि सम ॥७॥

हइडइं हिसें बहबही अे, श्रीवत्स सुचंग
हार हीइं सोभे नवलखो अे, [अे] बीजो रे रंग ॥८॥

रतन जडीतें बिहु बाहडी अे, वली फूलनी माल
परिमल बहके कुसुमना अे, गुण गाइं रसाल ॥९॥

आवें श्री संघ कुल द्या अे, करें पासनी खात्र
भावैस्यु पूजा करें अे, करे नीरमल गात्र ॥१०॥

॥ ढाल ॥ [१]

मृत्युलोक जिन मूरति आवी, संघ प्रति संखेश्वर भावी
श्रावी दें नितु राज तो जयो जयो नितु राज तो ॥११॥

पहिले देवलोक सुरराज पूछ्या चंद्रप्रभु जिनराज
सामी मुगतिनुं राज तो, जयो जयो स्वामी मुक्तिनुं राज तो ॥१२॥

कहीइं होसइं मुझने देव, वलतुं सामी कहें सुणि हेव
देवराज संखेपतो जयो जयो देवरा[ज संखेपतो] ॥१३॥

त्रेवीसमा होसें श्री पास तहीइं होसें मुगतिनुं [नी]वास
तस गणधर तुं होसि तो जयो जयो तस गणधर ॥१४॥

हरी हरख्या देवलोके जाइं पास तणी प्रतिमा नीपाई पूजे
मनि उल्हास तो जयो जयो पूजे मनि उल्हास ॥१५॥

चउपन्न लाख वरस हरी पूजी पयपंकज प्रणमें सुरराजी
कंचण बलाणें मुंकी तो जयो जयो कंचण बलाणें ॥१६॥

चंद सुर पूछें तीर्थकर कहीइं मोक्ष जास्युं परमेश्वर
पार्श्वनाथने वारें तो जयो जयो पार्श्वनाथने वारें ॥१७॥

असुंअ सुणी हरख्या हरख्या रविचंद कंचण बलाणें पास जिणंद
तिहांथी प्रतिमा आंणी तो जयो जयो तिहांथी... ॥१८॥

चउपन लाख वरस प्रमाण जूजूआ पूजे चंद ने भांण
वळी तेणें थानकें मुकी तो जयो जयो वली तेणें... ॥१९॥

घणें इंद्रे ईम पूजा कीधी तेहनें अविहड मुगति ज दीधी
सीझें आवे सीध तो जयो जयो सीझें... ॥२०॥

नागनाथ कहीइं धरणेन्द्र तेणें पूछ्य श्री जिनचंद्र
कहीइं भवनो पार तो, जयो जयो कहीइं... ॥२१॥

मुझनइं होसें कहो भगवंत, तव बोल्या जगगुरु अरिहंत
त्रेवीसमाने वारे तो जयो जयो त्रे० ... ॥२२॥

असुं कही जिणवर जव रहीया, नागराज हीयडइ गहगहीया
आव्या आपणें ठामिं तो जयो जयो आ० ॥२३॥

कंचण बलाअे(णें) गमो(यो) हे जाणी, पास तणी प्रतिमा तिहां आंणी
देहरासर नित पुजतो जयो जयो देहरासर नित पूजतो ॥२४॥

॥ ढाल ॥ [२]

हवे निसुणो इ हो आवीया अे श्री संखेसर पास तो
ते संखेपे हुं कहुं अे जिम विघन विनास तो ॥२५॥

द्वारिका नयरी कृष्ण नृप अे, राजगृही जरासंधि तो
वयर भाव बेहुनें घणां अे, पूरव कर्मनो बंध तो ॥२६॥

दूत मोकल्यो जरासंधि अे, मानो माहरि आंण तो
के सज्ज थाओ झूझवीअे, के लेइं नासो प्राण तो ॥२७॥

वचन सुंणी वयरी तणा अे, केसव कीध प्रयांण तो
कटक लेइंने संचर्या अे, जरासंधिनि आंण तो ॥२८॥

दल बे हुइं झूझें भला अे, पडें सुभटनी कोडि [तो]
कायर केती ईम कहें अे, सामी संकट छोडि तो ॥२९॥

जरासंधि मुकी जरा अे, कटक थयुं अचेत तो
श्रीपति मनिं चि(चिं)ता थइ अे, जिनने पूछें कहें संकेत तो ॥३०॥

नेमिनाथ कहें कृष्ण सुणो अे, अे छे विषम विरोध तो
अन्न पांन सवि परिहरो अे, नागराज आराधी तो ॥३१॥

तेहनें देहरासरिं अछे ए पार्श्वनाथनुं बिंब तो
तेणें न्हवणें जरा अे, काज सीजे अविलंब तो ॥३२॥

मुणि वचन हरि हरखीयो अे, कीधा त्रण उपवास तो
नागराज तव आवीआ अे, तुठा आपण पास तो ॥३३॥

न्हवण करी च्छाट्युं सहु अे, ऊठी सुभटनी कोडि तो
दामोदर प्रणमी करीअे रहीआ बे कर जोडी तो ॥३४॥

જરાસંધિ જીતી કરીએ, કેસવ પાલેં રાજ તો
 લખમી લીલા ભોગવે એ, કરી વલી ધર્મનાં કાજ તો ॥૩૫॥

નગર સંઘેશ્વર વાસીડં એ, તિહાં થાપ્યા શ્રીપાસ તો
 જે જિન પૂજે ભાવસ્યું એ, પૂરે મનની આસ તો ॥૩૬॥

રોગ સોગ સંકટ ટલેં એ, નાસે વિષમ વિરાધ તો
 ભૂત પ્રેત તે નવિ છલેં એ, મહિમા ન લહુ પાર તો ॥૩૭॥

॥ ઢાલ ॥ [૩]

પાસ મૂરતિ સોહામણી એ માહાલંતડઈ પૂજા કરઈ મનરંગસુ
 સુણિ સુંદરી પૂજા કરો મનરંગ ગુણ ગાતી સ્વામી તણા એમ,
 આણંદ ઉપજઈ અંગિ ॥૩૮॥ સુ૦

છપન કોડિ જાદવ તણી એ, મા૦ જરા ઉતારણહાર સુ૦
 કુષ્ટ અઢારેં ઉપશમે એ, મા૦ વિશ્વનેં કરેં ઉપગાર સુ૦ ॥૩૯॥

અગ્નિ ચોર ભય રાજના એ મા૦ જલનિર્ધિ જલમા પૂર સુ૦
 વાઘ સંઘ રાજના એ મા૦ ભય નાસે સવિ દૂર સુ૦ ॥૪૦॥

તુણ ગુણ રયણાયર સમો એ મા૦ તુણ ગુણ ન લહું પાર સુ૦
 તાહરા ગુંગ ગાઈ સદા એ મા૦ તિહાં ઘરિ જય જય કાર સુ૦ ॥૪૧॥

કાંમગાવી તું સુરતરુ એ મા૦ તું ચિંતામણિ સાર સુ૦
 તુણ સમોવડિ જગિ કો નહિ એ મા૦ ગુણહ તણો મંડાર સુ૦ ॥૪૨॥

કર જોડીનેં વીનવું એ મા૦ વીનતી સુણો મુણ દેવ સુ૦
 ભવસાગરમાં હું ભમ્યો એ મા૦ ભવિ ભવિ દ્યો તુમ્હ સે૦ ॥૪૩॥

ત્રિણકાલ પૂજેં સદા એ મા૦ સંઘેસરો શ્રી પાસ સુ૦
 શ્રીહંસભવનસૂરિ ઇંમ ભળેં એ મા૦ પૂરેં મન તણી આસ ॥૪૪॥

સંવત સોલ દાહોતરેં એ મા૦ તવન રચ્યું અતી સાર સુ૦
 સંભવનાથ પસાડલ એ સા૦ બનીઆ રે નયર મઝાર સુ૦ ॥૪૫॥

॥ कलस ॥

संखेसरो श्री पास जिन जिणवर विश्व सुखकर सुंदरूं
अश्वसेन नरपति वंशमंडण दूरित खंडण जयकरूं
जे जिन आराहि स्वामी ध्याइं पाप जाइं भव तणां
श्रीहंसभवणसूरिस जंपें शास्वतां सुख लहें घणां ॥४६॥

इति श्री संखेसर पार्श्वनाथ स्तवन सम्पूर्णम्

संवत् १८३७ना भाद्रवा वदि ५मी सोमे लि०
पं. कुंअरसौभाग्यकेन श्रीस्तंभनपार्श्वप्रासादात्
शुभं भवतु लेखकपाठकयोः श्री ॥

पांच हरियाळी

— सं. उपा. भुवनचन्द्र

प्राचीन प्रकीर्ण पत्रो तथा हस्तप्रतोमां प्राप्त थती केटलीक हरियाळीओ आगळना अड्डोमां प्रगट थई छे. ते ज शृङ्खलामां बीजी पांच अप्रगट रचनाओ अहीं प्रस्तुत छे.

•

१

एक नारी ते अति भली रे, देशाउरथी आणी रे;
मुह मीठी ते जाणीइं, हृदय कठिण कहाणी रे... पं० १

पंडित ए हरिआलडी, चतुर होइ ते लहयो रे;
अवधि देउं दिन सातनी, हीइं विचारी कहयो रे... पं० २

नाह्वा मोटा नइ वल्लही, पाम्यइं हर्ष न थावइं रे;
मानविजय कहइं जाण्यो, ते दाम विना न पावइ रे... पं० ३

[]

२

राग : केदारो

नारी बत्रीस जगि विस्तरी रे, जनम्या पुरुष ज च्यार;
च्यार मिली वली उपनु रे, पुरुष एक विचारी रे... ०१

पंडित कहू कुण नर ते सुणीइं,
ए तो हृदय विमासी भणीइं... पं०

नरनइं हाथे अति भलुं रे, काम होइ संसारी;
जिन पूजादिक जाणयो रे, ते विण न होइ निरधार रे... पं० २

ते नर होइ जेहनइं पाधरो रे, तेहनइं न गंजइ कोइ,
मानविजय कहइं पाधरो रे, पुण्य करो जिम होइं रे... पं० ३

[]

३

नरनारीथी उपनी रे, नारी अनोपम एक,
 बालकनइं ते बालही रे, जाणइं पंडित एक
 सुंदर कहू कूण नारी कहइ, जाणपणाथी लहीइ... १

नारी जव श्रवणे सुणी रे, लागइं अतिहिं रसाल,
 नारी ते बलि थीर नही रे, विणसइं ते ततकाल रे... सुंदर० २

देह विना ते बोलती रे, रूप नहीं लगाए;
 मानविजय कहइ जाणयो रे, जिन हुंलावण सार रे... सुंदर० ३

[]

४

सहीयर हे में तो अभिनव दीठुं, पनर जीभ सोल लोयणा ए,
 बेहनर हे आठ माथा एक पूंछडूं ए;
 सहीयर हे काया होय ते जिनवर नमुं ए,
 बेहनर हे कीडीइं मेरु उपाडीओ ए... १

सहीयर हे लाख पुरुसं नारी घडी ए,
 बेहनर हे परनारीथी शिव लह्यो ए;
 सहीयर हे हाथी माथें मसो चढ्यो ए,
 बेहनर हे हेडमां पेठो चउटें फरै ए... २

सहीयर हे सुके काष्ट अनेक फलां ए,
 बेहनर हे परनिदा सुख लह्यो रे;
 सहीयर हे केवलनांणी देखे नहिं रे,
 बेहनर हे तरुणी विना सामायक करें ए... ३

सहीयर हे सीआलें सीहने वश कर्यो ए,
 बेहनर हे राजा सेवकनं नमै ए;
 सहीयर हे तांतणै बांध्यो सिंह फरै ए,
 बेहनर हे अगनि विना तपतो गिरी ए... ४

सहीयर हे विण सूर्ये उदय थयो ए,
 बेहनर हे विण पाणी तृषा मिटै ए;
 सहीयर हे विण पइडें रथ चालिए ए,
 बेहनर हे कंथुआ पेटमां हाथीउ ए...

५

सहीयर हे दीवो अजुआलुं नवि करै ए,
 बेहनर हे एक मगर सायर गिलै ए;
 सहीयर हे जल विण नाव तरी गयुं ए,
 बेहनर हे अंग विनानी सेवा करें ए...

६

सहीयर हे कोयल उपर आंबलो ए,
 बेहनर हे समली आकाशनें रोकीउ ए;
 सहीयर हे गाय दुहें दो नारने ए,
 बेहनर हे एकलो सहूनें जीपतो ए...

७

सहीयर हे काया विना भोगवें सहु ए,
 बेहनर हे रूप विना हंस बोलिउ ए;
 सहीयर हे लोयण विण देखें सहु ए,
 बेहनर हे पग विन चालें मलपतु ए...

८

सहीयर हे चक्र भमाडें कुंभारनै ए,
 बेहनर हे पंख विना उडै पंखीउं ए;
 सहीयर हे भमरा उडी बगला थयां ए,
 बेहनर हे तो पिण प्रभु न संभारिया ए...

९

सहीयर हे नव पाइयें एक सेजडी ए,
 बेहनर हे नारी रमाडै कंतनै ए;
 सहीयर हे पुत्र हींचोले बापने ए,
 बेहनर हे सुखशय्या पोढ्या मुनिवरा रे...

१०

[]

५

रंग सुरंगी हो नारी दीसइ, तिण पूठइं नर पंच...
 रंग सुरंगी हो भवियण सुंदरी, नारी मन मोहंति;
 पुत्र सरीखा हो भवियण तेहना, पंचे नर सोहंति,

रंग० १

तिन अनेरा हो नव(र?) जेहनइ, चउथी कन्या होइ;
 राजा महतउ हो सेठ सेनापती, तसु नामइ सहू कोय,

रंग० २

तसु नारीना हो भवियण पोतरा,... छइ तेवीस;
 तीन भुवनइ हो भवियण..., व्यापी रह्या निसदीस,

रंग० ३

[]

વાચક પુણ્યસાગરકૃત
અંજનાસુન્દરી-પવનઙ્ગયરાસ
(ખંડ ૩)

— સં. પ્રા. અનિલા દલાલ

વાચક શ્રીપુણ્યસાગરે વિ.સં. ૧૬૮૯માં રચેલા ‘અંજનાસુન્દરી-પવનઙ્ગયરાસ’ના પહેલા ૨ ખંડો આ પૂર્વેના અઢ્ઢોમાં ક્રમશઃ પ્રગટ થઈ ગયા છે. અત્રે તેનો ત્રીજો અને છેલ્લો ખંડ આપવામાં આવેલ છે. કર્તા વાદિવેતાલ શાન્તિસૂરિના પીપલગચ્છના ઉપાધ્યાય છે.

•

ત્રિભુવનપતિ પ્રણમી કરી શિવરમણી દાતાર	
બહૂલી મતિ કર બોલસ્યું ત્રીજડું ખંડ ઉદાર.	૧
પડસૂ ધી ઘૃત એકઠાં મોલા ખાદ અખાદ	
મીઠાઈ ત્રીજી મલઈ તો હવેઈ સખર સવાદ.	૨
ત્રીજા ખંડ કહ્યા વિના કોઈ સ્વાદ ન હોઈ	
સાંભલતાં પંડિત મને રંગ ન લાગઈ કોઈ.	૩
તિણિ કારણે ભવિયણ સુણો સરસ કથા સંકેત	
પાપ પળાસણ સુખકરણ ગુણહીત કારણ હેત.	૪
અંજના તિહાં રહિતાં હુઆ કોઈ દિહ વિતીત	
ઈહાથી આગલિ સાંભલો કિમ વાધા પરતીત.	૫

ઢાલ ઙૂંબઘારી પ્રથમા - રાગ કેદારડ

ગિરિ પરિસર રહતાં થકાં કેઙક વડલ્યા દીહ સોભાગી સાંભલો	
જલનઈ કારણ એકલી દાસી જાય અબીહ... સો...	૬
પરબત ઉપરિ પેચિડું મુનિવર એક મહંત... સો.	
ધ્યાન ધરી ઝૂખો રહ્યો ત્રિકરણ ગુપ્તિ એકંત... સો...	૭
દાસી કરઈ તસુ વંદના આવી રાણી પાસિ... સો.	
બાઈ મઈ એક પેચીડું ગરુવો સાધુ સુવાસ... સો...	૮

सांभली वाणी सीअली अंजना हरखी चित्त... सो.	
चालउ बाई वांदीये पय पंकज सुभ मित्त... सो...	९
वेउ जण उंची चडी सुतनइ तेडी खंधि... सो.	
जिहां रिषि ऊभो ध्यानस्युं आवी तेणइ संधि... सो...	१०
देई त्रिणि प्रदक्षणा नमणी करई पंचांग... सो.	
तुं जंगम सुरतरु जिसिउ निर्मल जल गुणगंग... सो...	११
आज सफल दिन माहरो आज चिंतामणि लाध... सो.	
दरिसण दीठउ ताहरो मणिमय मोटा साध... सो...	१२
द्यो साची ध्रम देसणा किम सुख पामई जीव... सो.	
दुरगति जातां ऊधरो छोडावो दुख रीव... सो...	१३
काउसग पायों मुनिवरई बईठो द्रढ आसन्न... सो.	
घई मधुर धृतिदेशना शंशय हरण वचन्न... सो...	१४
अनित्य पदारथ ऐ सहू तिणरी केही आस... सो.	
जीवित जलरउ बुदबुदउ संध्या राग प्रकास... सो...	१५
काया बहू रोगई भरी खिणतई विणसी जाई	
जे पुदगल दीहई होई ते निशि न वली थाई...सो...	१६
मोह तिमरवसि जीवडो अंध रहई निसदीस...	
हावकोतो(?) फिरतो रहई मनि नाणई जगदीस... सो...	१७
प्राणीनइं यम संहरई काया होवई छार	
तन धन जन पूठई रहई कोई नावई लार...	१८
कीध कमाई भोगवई न खरी सखरी आप...	
सरणई को राखई नही आडउ आवई पाप... सो...	१९
दुर्लभ भव मानव तणो वली आगमरउ जोग	
सद्धहणा जिन धर्मनी किरिआ करण प्रयोग... सो...	२०
दसे प्रकारे दोहिला च्यारिये परमांग	
थावरत्रस भव पूरणा करवी कर्मप्रसंग... सो...	२१
किणही दोस न दीजीइं सुखदुःख सिरज्या होइ	
ईम जाणी धर्म आदरो जिम दुःख नावई कोई. सो...	२२

रोग जरा घट जा नहीं तां आदरि धर्म सुद्ध इंद्री पडस्यइं बलहीणां रहस्यइ जीव अबुध... सो...	२३
अेहवी अमृत देसना दीधी पर उपगार सतीइ अेकमना सुणी आतमहित सुखकार... सो...	२४
कर जोडी ऊभी थई छई प्रभु संयम भार अे संसार बीहामणो हूं छोडिसि निरधार... सो...	२५
वलतुं अेम कहई यती अवसर तुझ नही आज भोगकर्म घणो ताहरइ पामिस घण रिधि तु साज... सो...	२६
चारित्र लेई खंडतां पाप असंख बंधाई चउगति माहि रडवडइं दुर्नवा(दुर्नटी?) प्राणी थाइं... सो...	२७
तिण कारण हिवणां नहीं दीक्षारउ प्रस्ताव ईम सांभली अंजना सती बइठी निश्चल भाव... सो...	२८
त्रीजइ खंडइं अे कही पहिली ढाल रसाल कवि कहइ जे सूधा जती वंदण तासु त्रिकाल सो...	२९

दूहा

विनय करी पूछइ यती भगवन करो प्रसाद कर्म फलाफल दाखवो टालो मन विखवाद...	३०
तुं समरथ मोटो जती जिनशासन सिंगार विमल कमाई ताहरी शिव मंदर दातार...	३१
दोस पखई हूं ईण भवि पाम्या कष्ट अघोर पूव्व भवंतर मई किस्यां कीधा कर्म कठोर...	३२
सुणि सुंदरि जंपय जती तुझ पूव्व अवतार ज्ञान प्रमाणई हू कहूं वीतक सघली वात...	३३

ढाल - राग - कालहरउ

सांभली रे सामलीया सामी... ए देशी

पूरवभव गुरु ज्ञानी बोलई सांभलि सत्य सोभागणि नारी
पृथवीभूषणनगर निरोपम राज करई नामई जयसार...

- अणेख अदेखाई फल भूंडां जे करस्यई ते लहस्यई आप
अपयश अणकिधां शिर चडस्यई भवि भवि पामिस्यई संताप... ३४
- तिण पुर अेक वसि व्यवहारी नामि धनावो निधि भण्डार
सकल कलागुण जाण विचक्षण दाता भुगता परम उदार... ३५
- तसु घरि प्रत्यक्ष दो अनोपम रांणी इंद्राणी परतखि अवतार
विजया नाम जया बीजीरो माहोमाहि द्वेष अपार... ३६
- विजया अति घण जिनधर्म विद्वेषण, जय(जया) धर्म तणो प्रतिपाल
सूधो समकित मन आराधइ जिन प्रतिमा पूजइ त्रिणकाल... ३७
- जया करइ प्राणीरी जयणा ऐकमनी सूधइ आचारि
जया असत्य न भाषइ माया कपट करइ परिहार... ३८
- प्रतिमा जिनरी नित पूंज्या विण अगड वहइ अनपाणी लेणी
फासू अन पडिलाभई मुनीवर सुकृत भंडार भराइ जेणि... ३९
- जिम जिम करणी माडइ अधिकी तिमतिम सोकि करइ अनुराग
राति दिवस तसु छिद्र निहालइ जोइ दोस चडावण लाग... ४०
- दुर्जन काला नाग सरीखो मत सयण करोई वेसास
बार वरस जो खीर पाईजई तउही विखरो न थायउ नास... ४१
- ऐक दिवस ते धर्मणि नारी बाहिर करण गई घरकाम
तिणि तसु देहरासररी प्रतिमा चोरीनइ सांती अन्यठाम... ४२
- प्रतमा अर्चवण आवी नारी जोइ पणि नवि लाधी ठाणि
बार पहोर लगइ सांती राखी तां मुख अनंजल न लीउं आणि.. ४३
- वली तसु मनि अनुकंपा आवी काढीने तसु प्रतिमा दीध
भाव घणासउं पूजा कीधी मानव भवरउं लाहो लीध... ४४
- ते भव तिहांथी पूरण कीधो बिचपणि भव कीधा केई
राजसुता हुई अंजना श्री जिन मारग चित्त धरेइ... ४५
- बार पुहोर जिनमूरति सांति तिणनई अनजल कीध वियोग
ते तुझ करणी आडी आवी बार वरस लगि पडीउ वियोग... ४६
- कर्म तणी गति विसमी दीसई कर्मइ नरक तणी गति होई
कर्म न छूटा सुर नरराणां हलधर चक्रवर्ति नहीं कोइ... ४७

- रणभूँहि ते रावण रलीयो नीच तणइ घरि हरिचंदराउ
लखमण राम हूआ वनवासी कोरव हणीया रणवट घाउ... ४८
- पांडव पांचइ कुल नीगमीयो नलनृप कूबड रूपसू आर
द्वारिका दाह नारायण निरख्यो कर्म तणी गति पार अपार... ४७
- रुषिरो श्राप लह्यो सुरराजाइ चंद्रइ पाम्यो श्याम कलंक
प्रथमोदधिरउ पाणी खारउ कर्म नडीआ राउ नइ रंक.. ४८
- इम सुरनर बहु कर्मइ जीत्या कहिता पार न लाभइ कोइ
सुगुरु कहइ सुणि इणि परि वाई भोगवीया विण अंत न होइ... ४९
- कर जोडी इम बोलइ अंजना मइ दुःख पाम्यां ओणि विराम
पणि य(ये) दासी माहरइ केमइ बहु दुःख सेवइ ते किम सांमि..५०
- तइं प्रतिमा सांती ऊकरडइ तारई तुझ ए हूँती पासि
पूरण ढांकि ऊघाडी दीसई ऐ ईम बोली वचन प्रकासि... ५१
- तेह वचनथी ऐह पणि तोस्युं सुख दुःख सेवइ आप शरीर
लघु दीरघ जे कीध कमाई आडी आवइ सोई उदार... ५२
- अतिघण संपद पामिस सुंदरी म करइ कांइ विमासण अंग
राजत्रुधि घण लीला पामिसि मिलसइ प्रीतम तोस्यु रंग... ५३
- ऐहवा वचन सुणी ज्ञानी मुखि हरख घणो मन मांहि
कोईक अभिग्रह लीधा सूधां जां प्रीउ न मिलइ रंग उच्छाह... ५४
- त्रीजा खंड तणी ऐ बीजी ढाल कही फल कर्म विचार
कवि कहइ ज्ञानी गुरु विण संसय कोई न दीसइ टालणहार... ५५

दूहा

- तुं जंगम मोटो यती करणी तो सुकयत्थ
पर उपगारी परम गुरु संसय हरण समत्थ... ५६
- तवना करी बइठी सती गावंती गुण ग्राम
हवई ऐकमना थई सांभलउ किम पामी विश्राम.. ५७
- रविध्वज नामई माउलो अंजना केरो ऐक
यात्रा नंदिसर करी वल्यो निज घरि नई सुविवेक... ५८

ते गिरि ऊपरि आवीयो विद्याबलि असमांन	
साध तणा अपमानथी थंभ्यो तेथि विमान...	५९
दृष्टि अधो तिणि खेचरइं दीधी दीठो साध	
नीचो तिहांथी उतरी वंदन करइ अबाध...	६०
धरमलाभ मुनिवर दीयु वली दीधउ रुपदेस	
अेह अथिर संपद थकी पामइ जीव कलेस...	६१
देसण सांभलि ऊठीयो ते विद्याधर राय	
तिणि अवसरि सा सुंदरी दीठी वदन विछाय...	६२
वंदण हेतई आवीउ साहमिणि बुधि पास	
अंग अवयवे उलखी भाणेजी सुविलास...	६३
हे वच्छे! तुं अेकली किम दीसई ईणि ठाय	
साच प्रकासो अम्ह भणी मनिमई अचरिज थाई...	६४
तेणई मामउ ओलख्यो जाइ वलगी कंठ	
हुबकनइ रोइ घणुं गरुइ सगपणी गांठि...	६५
वात सहू धुरथी कही मामई सुंणी उच्छाह	
परणी छांडी आदरी वली मेल्ली वनमाहिं...	६६
मामई अेकमनइ सुणी वीतक सघली वात	
आदर करी आसासना दीधि दिल संघात...	६७
ते त्रिणइ विमानमई लेई चाल्यो बईसारि	
वाटइ चालंतां थयुं ते सुणज्यो निरधार..	६८

ढाल - आउ म्हारा रामजी, तो विण सूनो राज्य... देशी

राग-मल्हार

गयण विमाणे चालतांजी रणकी घंटालाल	
बालक झालंतां पड्योजी उछलीनई ततकाल...	६९ म्हा०
माहरा पुत्रजी कवण अह्य आलंब	
झूरी मरेस्यई मावडीजी कोई नहीं आलंब...	७० म्हा०
हा हा करीनई झलफलीजी पडतां घाली बाथ	
पिण फलसी नीचो गयोजी ग्रह न सक्या पग हाथ...	म्हा० ७१

तडफड करतो रडकतोजी पडतो जातो दीठ	
माता देखी आरडईजी हा धिग् प्राणी धीठ... म्हा०	७२
प्राण नहीं किम कीजीइंजी धरती खोह अपार	
पडस्यई खागल खादरेजी किकर लहिस्यां सार... म्हा०	७३
माथु फाटस्यई गडेजी पडत समो ततकाल	
आडा कर कुण मांडस्यईजी ताहरई काजि बाल... म्हा०	७४
बचुकारी बोलाविस्यइजी तुझ नई कवण सपूत्र	
फुंक देई काने खरीजी कुण तेडस्यई अंगूत्र... म्हा०	७५
यदपि न रहस्यई जीवतोजी पिण जो रहस्यइ कदापि	
तो कुण पय पायस्यईजी वली कुलस्यई थणताप... म्हा०	७६
हालरडां कुंण गाईस्यईजी पालणइ पोढाडि	
बेटा तो माता पखइजी कुण हेलवस्यइ हाडि... म्हा०	७७
हुं पुण्यहीणी पापिणीजी कर्म घणी मुझ घोर	
दुःख उपरि दुःख उपजईजी कोई न हालइं जोर... म्हा०	७८
पुव्वभवंतर मई कीयांजी कडूआं कर्म कठोर	
इणि भवि आडां आवीयांजी प्राणी परिहरि सोर... म्हा०	७९
थांपिणमोसा मई कीयांजी दीधा कूडां आल	
चाडी खाधी चूपसुंजी पेटई पाडि झाल... म्हा०	८०
गर्भ अधूरा गालव्याजी पाम्या मित्र वित्रोट	
कामण करिनई मारियाजी दीधा विष मनखोट... म्हा०	८१
नंदा कीधी पारकीजी परगट चडी बाजार	
अकर करीनई पाडव्याजी कुमणि मारि मारि... म्हा०	८२
गुरुमुख ले व्रत भांजीआजी बोली कूडी साखि	
माल गमाड्या पारकाजी चोर चरड घरि राखि... म्हा०	८३
मत्सर गुरुसुं माडीयोजी पाम्यो गच्छ विचि फांट	
श्रावक कीधा दोहिलाजी चूकावी धर्म वाट... म्हा०	८४
द्वेष करी जिन देवसुंजी थाप्यो कुमती धर्म	
इणि भवि मुझनई अे सहूजी आडां आयां कर्म... म्हा०	८५

હાથ થંકી નંગ યોસિનડજી દૈવઈ લીધો આજ	
રાંક ન ફિર પામીસ કઈંજી રોયાં નાવઈ રાજ...	મ્હાં ૮૬
દુઃખ ઘણા સંસારડેજી એક એકથી અણતાગ	
રાતિ દિવસિ બાલઈ ઘણુંજી પેટ તળી વજ્રાંગિ...	મ્હાં ૮૭
અણજાઈ એક વાતડીજી ન હુઆનઈ નિસ્તાર	
પિણ જાઈ પરળી મરડજી તે બાલેવો જિમવાર...	મ્હાં ૮૮
દુઃખરી દાધી અંજનાજી રુદન કરઈ વારવાર	
જિણરઈ ઘટિ વીતી હૂસ્યડજી તે દુઃખ જાણણહાર...	મ્હાં ૮૯
મામડ બા બીસી ઘણુંજી બાઈ મ કરિઅ દોહ	
પરભવિ તઈં દીધુ હસ્યડજી તે તુઝા લાગો છોહ...	મ્હાં ૯૦
હટકી લ્યઈ મન આપણુંજી સરજિત ન ટલઈ વાત	
એહ અવસ્થા એ લઘી ઇણિ વેલાં એ ઘાત...	મ્હાં ૯૧
ઢાલ ભળી ત્રીજી ઇહાંજી કરમતળી નિરધાર	
બેટા કિમ જગી જીવસ્યાંજી જે કુલ થોભણહાર...	મ્હાં ૯૨

દૂહા

ઠુછલતો ભૂમડ પડ્યો હનુમંત નામ કુમાર	
તુરત વિમાન રખાવિડ આકાસડ નિરધાર...	૯૩
ધાઈ વાંસડ ઋતયોં કુમર પડંતો દેખિ	
વિસમા ડુંગર યોહલા સોઝંતો સુવિસેસ...	૯૪
પડતારી અટકલ કરી આવી જોવઈ જામ	
કૂમર સિલા તે ઋપરઈ પડીયો દીઠો તામ...	૯૫
પડતઈ ઘાડીલઈ તળઈ સિલા કરી ચકચૂર	
રમલ કરઈ આણંદ ઘણઈ બેઠો હરખ પઢૂર...	૯૬
દેખીનઈ અચરિજ થયો મામાંનઈ તતકાલ	
એ માનવરૂપી નહી દૈવ સરૂપી બાલ...	૯૭
બાંહ ધરી બોલાવીયો તેડી ચુંબ્યો મુખ	
હૃદય લગાડી ધીડિયો ભાગો મનનો દુઃખ...	૯૮

गयो विमाननइं ऊडिनईं तेडी कुमर सुजाण	
ल्यइ बाइ मइ आणियो अे तुझ जीवन प्राण...	१९
नयणे माइं निरखीयो ठरियां सघलां गात्र	
तेडि हियडे भीडियो तुं मुझ जीवन पात्र...	१००
रविध्वज कहई हे अंजना अे छई मोटो वीर	
पाथर चकचूरी किओ पडिउ भूमि शरीर...	१०१
हणमंतरां तिहां थापिउ वीर बिरुद विस्तार	
शिलाचूर दीधो वली बीजो नाम उदार...	१०२
नाम तणी करी थापना आगई चाल्यो वेगि	
कुशले मामो पुरि गयो टलीयो मनह उदेग...	१०२
ऊतरिनइ मुहुले जई भागो भ्रमण कलेस	
सयण सहू आवी मिल्या पूछी लह्या अंदेस...	१०३
मामो कहई हे अंजना बइठी करि भ्रमध्यान	
दान तणी शाला करी छइ षट् दरिसण दान...	१०४
संतोषाणी अंजना सांभली वाणी सीत	
अेकमना बईठी करइ दांन पुंण्यस्युं प्रीति...	१०५
पुरुष प्रसंसा जे लहइ अस्त्री त्रिणि विसरांम	
पतिपख मापख तातपख चोथी काइ न ठाम...	१०६
सुत उछेरइ आपणो वली सुकृत सांचो करेई	
वात सुणो हिवइ पाछली रूडइ चित्त धरेई...	१०७

ढाल - फागनी राग तोडी

पवन कुमर लसकरथी आयो दिगपति वरुण हराय
दशशिरकी बगसीस लहीनइं निज पुरि आयो नूर वजायो.

रंगीले पीआ रस सांभलो हो... १०८

राजप्रमुख सब पुरिजन हरख्या जय जय शबद वधाय
हय गय रथ संजोड करीनइ सब मिली सनमुख आय. रं० १०९
अभिमुख आवि चरणे लागो तात तणे ततकाल
कुशलागम पूछी परवरीआ गावत मोहन गीत रसाल. रं० ११०

- आनंदस्यु मंदिरमइ आवइ आप-मित खवास पूछइ
 वल्लभा कयुं दीसइ नही बोलाई ल्यावो वेगि आवास. रं० १११
- सयण कहइ प्रभु नाम न लीजइ ऊणि पापणिको आज
 कुकरम करीनइ वंस विटाल्यो काई न राखी कुलवट लाज. रं० ११२
- जिण दिन कटकी तुम्ह सीधाअे इणिकुं विण बोलाई
 तिणि दिन जार संघातइ खेली आपणइ जीउ रंग लागाइ. रं० ११३
- गर्भ धर्यो तिणकेरइ योगइ पाप हुउ परगट्ट
 राजा राणी भेद लहीनइ काढीनइ मेलही जंगलवट्ट... रं० ११४
- वलती काई खबरि न पाइ मुई गई किहा रेख
 कुमार सुणीनइ अंगणइ ढलीउ है है लागो दुःख अलेख... रं० ११५
- राजाराणी आवीया पवन ढलाया सीअ
 टाढा जलस्युं अंग छंटायो चेतनवाली सूरति कीअ... रं० ११६
- कुमर कहे रे मूढ गमारो अे कुण कारिज कीध
 सतीयां सिरि अंजना नारी अपजस सीर कोई न लीध... रं० ११७
- कइ मुझ नारी वेग मिलावो कइ हुं छंडिस प्राण
 हासी करता विखासी होसइ विरहरा लागा मुझ बाण... रं० ११८
- नारि पाखइ सब अलूणो छयल पुरुष कुं होय
 मूरख खर पडि पाय पछाडइ पयछाडइ तइ सा दोइ... रं० ११९
- हा हा प्रिया तुझ अमृतवाणी कब सांभलीस्यां कांनि
 चपल नयण कव देखसि नयणे कब कंठि लाइ सप्राणि... रं० १२०
- कनकलता चंदनकइं रूखइ कब चढसइ लपटाइ
 प्रीति सजलसुं कब सींचीस्यइं हा दिग् पापी जगत राय... रं० १२१
- आगइ पणि मुझ विरहइ दाधी वली अे ऊपरि दाह
 प्राण गया होइ वन भमतां मेल्हतां मोटी धाह... रं० १२२
- मइ अे नारी राखे न जाणी हारवी नाखी आलि
 कर्महीन नर मोहनवेली केम ऊछेरइ पालि... रं० १२३
- सूनां मंदिर मालीआं हो तो विण सुगणी नारी
 बइठां ऊठ्यां चयन न पायुं आओ मिलीजइ हृदयबारि... रं० १२४

जे माणसस्युं रंग विलूधओ सो घटहुं तन जाय	
मूढ गमार करइ पर निंदा भेद न जाणइ अंतर भाय...	रं० १२५
हां रे प्रिया तइ दाह उपायो मिलि गुणरस देखाय	
जउ हुं जाणुं दुःख देइस तो कुण रहइं प्रीति लगाइ...	रं० १२६
जिणसुं प्राण विलाई रहिउ दे कुल लज्जा छेह	
ते साजण विरचीनई बइसइं ते दुख लहीइ केतेह...	रं० १२७
पवनकुमार मनमांहि झूरइ नाखइ भरि नीसास	
प्राणप्रिया तो दरिसण पाखइ क्षिण अेक वरस छ मास...	रं० १२८
पवनकुमार दुखीओ देखी समझावइ माइ तात	
दुख किसो आण नइ नारीनो अवर भलेरी परणे सात...	रं० १२९
जे नर अबला पूठि झूरइं ते नर अधम कहाइ	
लोक करइ परपूठइ निंदा राखीजइ मन धीर धराइ...	रं० १३०
जो नारि तो इणि भवि अंजना नहींतर सरण अगनि	
जो वलइ तो वेगी ल्यावओ बीजी छइ मेरीइ मात बहिनि...	रं० १३१
कुमार जइ वनमांहई बइठो करवा अगन प्रवेश	
सकल लोक है है पुकारइं महाजन मंत्री नरेश...	रं० १३२
ऋषभदत्त आवीनइं बोलइं अम्ह अेक मानी वचन	
त्रिणि दिवस माहि जो नाणुं तो करि जे जे होइ मनि...	रं० १३३
मित्र वचन मानीनइं रहीयो विरही पवनकुमार	
चोथी ढाल थई अे पूरी प्रीति ऊपरि पडो धिकार...	रं० १३४

दूहा

मंत्री तिहांथी चालीउ अवधि कही त्रिण दीह	
गिरि पुर वन जोतउ फिरइ सासवंत अबिह...	१३५
पूछइ वनचर वानरा वली वनतणा पुंलिंद	
दूढइ आश्रम ऋषि जती जोगी जंगम वृंद...	१३६
को न कहइ दीठी किणइ इणि मन घणुं दलगीर	
फिरत फिरत आवीयो मातुलपुरनई तीर...	१३७

सजल सरोवर देखिओ ते पुर निकटइ प्रौढ नरनारी आवइ घणां क्रीडा करण निगूढ...	१३८
ऋषभदत्त तिहां आवीओ निरमल कीध सनांन पाछइ वडवृक्षनइ तलइ बइठो मेल्लिहि विमान...	१३९
काचित्त आवती जावती वात करइ पणिहार धन्य अे बाइ अंजना जिणरइ वीरकुमार...	१४०
ऋषभइ वाणी सांभली पायो मन संतोष सुणुं वात अंजना तणी गुण बोलइ किइ दोस...	१४१
ते इहां निश्चल अछइ पणि छइ कवण सरूप छानइ रहिनइ सांभलुं नाम गाम गुण भूप...	१४२
हूई हो अणहार जे वात देसाउर जेह पणि पणिहारी वाटडी सघली लहीइ तेह...	१४३

ढाल : वधावा गीतनी जाति - राग : मल्हार

ऋषभदत्त बइठो सांभलइ अेक जाती हे वली वलती नारि कहंति सोभागी साजण सांभलो	
अंजना नइ हनुमंत वात विरतंत... सो...	१४४
काचित् बोलइ कामिनी अंजना नइ हे मांनी आपणइ कंति-सो. आपणि सासरिए परिहरी शिर देई हे कूडो दोस कलंक...	
एक सतवंती सुंदरी एण मोहिं हे नही वले वंक कुवंक सो.	१४५
काइक वली नारि कहइ बहु दीहाहि राख्युं शीलरतन्न... सो.	
पणि धणीइं नवि आदरी तब छेहडइ हइ विणसाड्युं मन्न...	१४६
काचित इम कहइ सती इणइ अेवडां हे कां दुःख दीउ शरीर...	
कोइ शिर करवो हूंतो जोईनइ दिल्ल हीर...	सो०. १४७
काइक वात इसि कहइ नारीनइ हे सुंदर रूप विणास...सो.	
भ्रमर नर भमता रहइ पाखतीयां हे माडइ पास वेसास...	१४८
काचित नारी इम कहे झख मारओ हे जो मन छइ साखि खूटामाहिं खेडीइं न बुलावइ हे को ऊभां थिर राखि.	१४९

काचि नारी इम कहे अन्न रांध्या हे नारी कवण पराण तो वलती बीजी कहइं पय पड्या हे आपे राउ न राण...	१५०
काइक बोलइ कामिनी नरसेती हे चूकी अेकवार तउ हवइ बइसी सु रही कां निगमइ हे आलइ जमवार...	१५१
स्युं बोली बीजी कहइ जाणइ छे हे आदरस्यइ भरतार अे सरिखो किहांथी मिलइ नर बीजो हे को नही अेणि संसार.	१५२
हणुमंत जेहवा जाईआ पति भगती हे काई अेहवी न नारि सो गिरि वसतु रही जीवती तो इणने हे छइ सील आधार अेक कहइ नारि इस्यो सुत इणरो रे वरी अणुहार सही तूठो हे तिणनइ देव मुरारि...	१५३
काचित मोही कामिनी देखीनइ हणुमंत कुमार सुंदर नर देखी करी नारीनइ हे वाधइ प्रेम अपार.	१५३
जिण घरि नारी रूअडी घरि तेणइ हे रूडा नाहनी खोडि पुरुष भमर नारी पखइं जग माहि हे नहि सारिखी जोडी.	१५४
मनमाहइ इम चींतवइ जे बोली हे पर-घर-भंजी नारि तो प्राण उणरो साबतो जाणे ज्यो हे पंडित हृदय विचार...	१५५
आप तिहांथी ऊठिनइ मन चिंतइ हे अंजना लाधी मइ अेथि तो हवि मुझ चिंता टली जइ जोवुं हे हिवइ रहिछइ जेथि...	१५६
इम चींतवि तिहांथी चल्यो पुरमांहि हे आयो राजदुआरि ढाल भणी अे पांचमी नारीनां हे कुतूहलरो कुण पार...	१५७

दूहा

राजसभाइ आवीयो ऋषभदत्त परधान हरख धरी सहु को मिल्या दीधो आदर मान...	१५८
साइं दे(?) राजा मिल्यो पूछी कुसली खेम बाहि धरी बइसारीयो आंणी अंतर प्रेम...	१५९
केम हुउ तुम्ह आवणो प्रकट करो संकेत मिलवा कारणि मजलसइं कि को बीजो हेत...	१६०

ऋषभ कहइ राउजी सुणो मिलणउ धरि काम	
अंजना कारणि आवीयो जोतो पुर वन गाम...	१६१
कुमर सिधाया कटकीयइं राजा रावण साधि	
वांसइ दोस देई शिरइ काढी वाह्य अनाथ...	१६२
कइ खाधी वन सावजे कइ मूइ त्रस भूख	
कइ नर खेचर ले गयो कइ दाधी प्रिय दूखि...	१६३
काइक सूधि लाधी इहां ते सुणि आयो अंधि	
छती वतावओ जु हुइं नहीतर भमवओ केथि...	१६४
अवधि कही त्रिण दीहनी ते दीन हुआ आज	
मिलतां रहस्यइ माहरी पूंठइ सघली लाज...	१६५
चहि रचावी वेदिमइ बइठो पवनकुमार	
मिलियां विण जीवइ नही अे निश्चय निरधार...	१६६
जो होइ तो ते वाउडो म करो ढील लगाव	
तिणइ कह्यो अह्य घरि अछइ करिज्यो दिल्ल करार...	१६७
ओ बइठी निरखो जई दानसाल छइ दांन	
पुण्य तणो पोतो भरइ पुत्र सहित सावधान...	१६८
ऋषभदत्त तिहांथी ऊठिनइ आयो तेणइ ठाम	
सतीइ देखी उलस्यो अे मुझ पति मित्र मान...	१६९
अंजना ऊठी देखिनइ आणी लाज विवेक	
ऋषभ जुहार करी तिहा आगइ रह्यो सु छेक...	१७०
मन उल्हास धरी घणो पूछी प्रिय कुशली वात	
कुशलेखेमे आयनि मिलीयां निज माय तात...	१७१
ऋषभ कहइ सहू को मिल्या पाम्यो घण आणंद	
पिणि तुझ पाखइ तुझ पति झांखो रयणि विना जिम चंद	१७२
हुं तुम्ह आयो तेडवा म करो कोई विलंब	
जाणिउं प्रीउ जीवतातणो देखां मुखी प्रतिबिंब...	१७३

ढाल : भलइ रे पधार्या तुहो साधजी रे... अेहनी देसि

वयण सुण्यां प्रीउ मित्रना रे मन अति पाम्यो घण रंग रे
 हूउ रे उमाहो मन मिलवा तणो वली जाग्ययो मयण तरंग रे.. १७४
 जोवो साची महिमा शीलनी रे जिणि हुंती भवभीडि जाय रे
 फलइ मन केरी आसा घणी रे आपद टलनइ सुख थाइ रे...जोवो. १७५
 वात सांभलीनइ चाली अंजना रे बइठी बइठी आवी मामा अंति रे
 अह्मनइ प्रीतमरउ आणो आवीयो रे हिवि संप्रेडो मनि खंति रे.. जोवो. १७६
 भलइ बाइ थारइ आणओ आवीयो रे अम्हे पाम्यो परमाणंद रे
 दोस उतरस्यइ शिरथी कारिमो रे वलि पामेस्यइ सुख जिंद रे...जोवो. १७७
 मामइ संप्रेडी रूडइ सुंदरी रे बहुला दीधा हीरा लाल रे
 हार मोतीना दीधा नवलखा रे वली दीधी सोवन माल रई... जोवो. १७८
 नंग जडित दीधा बहिरखा रे वली दीधा बाजु बंध रे
 चीर पटोला नारीकुंजरी रे वली दीधा कसबी संध रे... जोवा. १७९
 वीर कुमरनइ आपीयां रे वागा डील प्रमाण रे
 सोवन कडली सांकली रे वली सीसइ खुंप मंडाण रे... जोवा. १८०
 इणइरे साहमांणी चाली अंजना रे वली दीधा साथि जोद्धार रे
 मामो पणि चाल्यो साथइ चूंपस्युं रे हय गय रथ परवार रे... १८१
 केइ नर बइस रूडी पालखी रे के नर आगेऊ जाय रे
 केइ गगनि उंचा वहइ रे केइ अश्व पलाय रे... जोवो.. १८२
 इणि परि रूडइ मारग चालती रे पुहता निज पुर तीर रे
 गयो रे वधाओ कुमर आगलइ रे बइठो छइ जिहा दिलगीर रे... जोवा. १८३
 जाईनइ वधाऊ इम बोलीउ रे आवी अंजना नारि रे
 कुमर सुणीनइ ऊठ्यो झलफली रे अवलोकइ वारोवारि रे... १८४
 राजानइ राणि बेहु रंगसुं रे वजडावइ निसाणा रे
 भेरि नफेरी भुंगल भरहरइ रे ठाण माड्यो रंग मंडाण रे... १८५
 पंचमंगल गूड उछालइ रे वली बांध्या तोरण बारि रे
 कलस जवारा शिर कामिनी रे हालइ गजगति सार रे... १८६
 सन्मुख जाई सहु को मिल्या रे वागां वरमंगलतूर रे
 मधुरा गावइ गोरी सोहला रे हुवो पुरी सकलो नूर रे... जोवो. १८७

पवनकुमार नारि अंजना रे हूआं बे गज आरूढ रे
 खलक लोगाई आगइ संचरी रे के पाछलि के वली गूढ रे... १८८
 इम गहगहतां पुर मइ आवीयां रे मोहल मइ कीध प्रवेश रे
 वाजानइ वधाइ केरां वाजीयां रे हरख्यो नगर नरेस रे... १८९
 जोउ अंजनानइ प्रीउडो मिल्यो रे वाध्यो हरख अपार रे
 ढाल छठी कही रंगमइ रे कवियण हर्ष धरंत रे... जोवा... १९०

दूहा

पवनकुमार नइ अंजना मिलियां पुण्य प्रमाण
 दुःख भागो सुख उपनो घरि घरि हर्ष मंडाण... १९१
 राय प्रह्लादन कुमार भणी सुंय्यो सघलो राज
 बापइ दीक्षा आदरी सगुरु समीप सुकाज... १९२
 संयम पाली सुभ मनइ पुहतो स्वर्ग मझारि
 पवनकुमार सुख भोगवइ राज रमणि सुखसार.. १९३
 अंजना पटराणी करी दीधा अर्थ भंडार
 रमइ रली रसमालीअे नाना भोग प्रकार... १९४
 राजनीति विधि साचवइ पालइ राज प्रचंड
 साधु संत प्रजा साचवइ दीइ अन्याइ दंड... १९५
 चोर चरड नट विट जिके त्रासवी काढई मूल
 दाता कवि गुणवंतनइ दीठइ मन अनुकूल... १९६
 इणि परि राजा आपणो, पालइ शुभ मति राज
 हिवइ भवियण इक मनि सुणो किणि परि सारइ काज १९७

ढाल : तुंगियागिरि शिखरि सोहई - ए देशी

राग : कालहरओ वा परजिओ

विचरता भूपीठ पावन विशुध तपजप काय रे
 पुर प्रह्लादन तणइ उपवनि आविआ ऋषिराय रे... १९८
 साधु वाणी भवीक प्रांणी सांभलो चित्त लाय रे
 अनंत करमनी राशि त्रूटइ विमल आतम थाइ रे... १९९ साधु

सुमति सुमता गुपति गुपता अज्जव मद्दव खंति रे सहस दह अठ शीलरथधर धीरनइ धीमंत रे...	२०० साधु
तुरत जाइ छइ वधार्इ रायनइ वनपाल रे आविया प्रभु साधु वनमइ वांदिया त्रिणि काल रे...	२०१ साधु
वचन सांभली राय हरख्यो ऊठीयो ततकाल रे स्नान कृतबलिकर्म कीधा रंग मंगल रोल रे...	२०२
अंजना नइ पवनराजा बेउ वंदन काजि रे चालियां मंडाण मोटइ साथि हय गय साज रे...	२०३
पाय वंदी पासि बइठा सांभलइ उपदेश रे सुगुरु बोलइ हरण संसय वाणि अमृत लेस रे...	२०४
काम नइ संभोगसुख रस सारिखा मधु बिंद रे अंतकालइ नरकि घालइ भोगवइ दुःख जिंद रे...	२०५
जीवहिंसा करइ रसवसि मनइ नाणइ संक रे निगोद मांहि तेह प्राणी लिप्त थासइ पंक रे...	२०६
कम्म अट्टह सत्त पयडी अट्टावन बांधइ जीव रे लखि चोरासी योनि फरस्यइ करत अति घण रीव रे...	२०७
चौद खाणी तणइ योगइ भोगवइ गति च्यार रे सुध किरिया विण न पामइ पांचमी गति पार रे...	२०८
संसार सागर कूप उंडो मणुअ मीन कहोइ रे नेह मायाजाल बंधन काल धीवर जोइ रे...	२०९
बहु परिग्रह बहु आरंभी बंध करतो अेह रे तुच्छ आरंभ तुच्छ परिग्रह मोक्ष कारण अेह रे...	२१०
आय तूटी नही संधइ देव दाणव कोइ रे अे जनम वली पढावला आवती हम जोइ रे...	२११
अेहवा मृदु वचन सांभलि आवीयो वैराग रे सती ऊठी हाथ जोडी देखि रूडो लाग रे...	२१२
संसार कडूआ थकी सामी ऊभगी निरधार रे... अनुमति मांगी प्रीउ पासइ लेइस्यु व्रत सार रे...	२१३

उपजइ सुख जिम तुम्हनइ करो तेह विचार रे	
धर्मनो प्रतिबंध म करो गई नावइ वार रे...	२१४
आदेश मागइ कंत पासइ देखिनइ प्रस्ताव रे	
गुरुनी लाजइ बोल न सक्यो देखीओ मनभाव रे...	२१५
वंदना करि ऊठि चाल्यां आवियां पुर माहिं रे	
पवनराजा इम चितइ लेउं दीख उछाह रे...	२१६
ओ प्रिया मुझ प्राणवल्लभ छंडि मो मइं जाय रे	
संसार सूनो ओह पाखइं कहो कीम रहाय रे...	२१७
ओम चितवि तेडि हनुमंत सुपीयो राजभार रे	
करइ महोत्सव घणइ हरखइं लीयई व्रत सुविचार रे	२१८
पालखीइ बेइसी चाल्या घणा नर हय थाट रे	
भेरि भुंगल संख वाजइ पडह दुंदुभि झाटि रे...	२१९
आवियां इम करतां गहमह सगुरु पासइ खंत रे	
संकोच करि मन वचन काया लोच कीध अभ्रांत रे...	२२०
अंगनइ उपांग भणिनइ आदरइ तप घोर रे	
करइ सूधी कठिन किरीआ हणइ मनमथ चोर रे...	२२१
घणा वरसां लगइं इण विधि सुद्ध चारित पालि रे	
अंजनानइ पवन मुनिवर लहई स्वर्ग विशाल रे...	२२२
सार सुख सुर तणां भोगवि तिहां थकी चवि तेह रे	
महाविदेह ले चारित्र सीजस्यइ निसंदेह रे...	२२३
आठमी ओ ढाल सुणतां कर्म तूटइ कोडि रे	
पुण्यसागर कहइ प्राणीया सुणो मच्छर छोडि रे...	२२४

ढाल : फागनी होलीइं गावइ सो जाणिज्यो

आ हे अंजना केरी चोपई, पूरण हुई ओह	
जे नर भणस्यइ भावस्युं मंगल लहस्यइ तेह...	२२५
आ हे सतीयांरइ सिरइ अंजना बोलइ कविराय	
सांभलता ऊलट लहसइ हईयडइ हरख न माय...	२२६

षट् दरसणरा ग्रंथमांहि अंजना केरी वात	
पवनसुतन हणुमंत राय प्रगट्या अवदात	२२७
आ हे गुणे सती सु वण्णियइ जासु वदइ संसार	
जैन माहिं ठामे घणी दीसइ अत्थ अधिकार...	
पिण परमारथ जूजूआ नाम तणा निरधार...	२२८
शीलतरंगणी ग्रंथथी ए रचिओ संकेत	
कांडक कवि मति केळवी भिन्न कियो अछइ हेत...	२२९
आ हे ते दूषण मत काढिज्यो गुणग्रह करज्यो रंग	
सोभतो मइ आणिओ लागइय सरस सुचंग...	२३०
श्री मुनिसुव्रत सामिरइ वारइ हूइ वात	
च्यार वही जिन वचि गया कुण जाणइ अवदात...	२३१
युगप्रधान श्रीजिणेसरइ कह्यो ज्ञान तणा (वाण?)	
तासु वचन सत्य मांनीयइं जउ वहीयइ आंण...	२३२
तासु वचन लोपी करी जे कह्यइ मतिसार	
ते मुझ मिच्छा दुक्कडं सुणिज्यो नरनइं नारि...	२३३
पिपलगच्छइ जाणीइ शांतिसूरि गणधार	
चकेसरी पदमावती सेवइ वारोवार...	२३४
भंग छ वट्टण भाखीइ धूलि कोल संकेत	
कुटुंब श्रीमाली सातसइं ऊगार्या गुणहेति...	२३५
भोजछ(स)भानइ सातसइ जीता वाद विशाल	
जिनशासन शोभावीयो वादी बिरुद वेताल...	२३६
तिण गच्छ पीपल थापियो आठ शाख विस्तार	
संवत रुद्र बावीस मइ दसइ दीपइ हुई सुखकार...	२३७
ते गच्छ दीपता साचोर मझार	
वीर जिणेसररो जिहां तीरथ अछई उदार...	२३८
तासु पाटि अनुक्रम हुआ लछीसागर सूरि	
विनय राज कर्म सागरु वाचक सदाइ सनूर...	२३९
तास सीस पुण्य सागरु वाचक भणइ अेम	
अंजनासुंदरी चोपई पुंरण वधतइ हेज...	२४०

संवत सोल नेव्यासइ श्रावण मास रसाल

सुद तिथि पंच वृधि मंगल माल...

२४१

इतिश्री अंजनासुंदरी पवनजयकुमार संबंधे पूर्वभव वर्णन, मातुलपुरे समागमन, पवनजय पुनरपि गृहागमन, अंजनासुंदरीय दर्शन विरह विलाप, ऋषभदत्त सद्धिकरणाय*, अंजनासुंदरी पवनजयकुमार मीलन,* समीप दीक्षाग्रहण, सुरलोक गमनाधिकार वर्णनो नाम तृतीयखंड संपूर्ण. संवत १७१५ वर्षे मागशिर सुदि अष्टमी सोमवासरे लिखितं, अहमदनगर मध्ये, गणि कीर्तिसागरेण. लेखक पाठकयो सुभं भवतु. श्रीरस्तु कल्याणमस्तु श्रीः ॥

केटलाक शब्दोना अर्थ

पणासहा = नाश करनार

अबीह = बीक विना

दुःखरीव = (दुष्कृत्य ?)

अणेख = अत्यंत

परतखि = प्रत्यक्ष

अगड = प्रतिज्ञा

फासू = अचित्त पदार्थ

सोकि = सपत्नी

विखरो = विष

सांती (सांतइ) = छुपाववुं

तवना = स्तवना

घुरथी = घेरा अवाजथी, हृदयपूर्वक

झलफलीजी =

आरडई = दुःखी थवुं, रडवुं

खागल खादरे = खाडा-टेकरा

वित्रोट = त्रुटित, तोड्यां

अ-कर = न करवा जेवां

कुमणि = ?

बालई = दुःखथी वलोयाई

सयण = स्वजन

हारेख = ?

अलूणो = अ-रसिक

छयल = रसिक

पाखइ = विना

पाखतीयां = आजुबाजु फरता

हार = समान पंक्तिमां

छत = होवुं ते

अणहार = -ना जेवां, -ना जेवी

देसाउर = देशावर

भांधिर = अलग, जुदी ?

निगमई आलई = निष्कळताथी पसार
करे छे.

जमवार = जीवनकाल

खोडि = क्षति

खंति = क्षमाभाव, समभाव

खुंप = माथा परनो शणगार

खलकलो = रणकार करतुं

अज्जव = आजेय ?

खाणी = जीवयोनि (?)

ऊभगी = निर्वेद अनुभववो

पढावला = समजण ?

सीझस्यइ = सिद्ध करे, सीझशे

भंग छ वट्टण = छ पाटण (नगर)नो
ध्वंस

શ્રી ચરમતીર્થપતિ દીક્ષામહોત્સવાધિકાર સ્તવન

-સં. મુનિ શીલચન્દ્ર વિજય (ડહેલાવાળા)

પૂ. મુનિશ્રી ગુણવિજયનાં શિષ્ય શ્રી સુમતિવિજયજીએ ૫૬ કડીઓને પાંચ ઢાઢમાં વહેંચીને આ સ્તવનની રચના કરી છે. શૈલી સરલ અને સુન્દર છે. છેલ્લે કઢશમાં પોતાના ગુરુ અને દાદાગુરુનાં નામનો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે સિવાય બીજી કોઈ વાત જણાવી નથી. જૈન ગુર્જર કવિઓ ભા. ૬માં સુમતિવિજયનાં શિષ્ય મુનિ ઉત્તમવિજયજીએ ૪૫ આગમની પૂજા રચી હોવાનો ઉલ્લેખ છે સં. ૧૮૩૪માં. આટલી વિગતના આધારે પ્રસ્તુત સ્તવન પળ ૧૮૩૪ની આસપાસમાં સુમતિવિજયજી દ્વારા રચાયું હશે એમ અનુમાન થઈ શકે.'

સ્તવનને અન્તે લખ્યું છે કે "ઈતિ શ્રી ચરમતીર્થદીક્ષામહોત્સવાધિકાર-સ્તવનમ્" એમાં તીર્થ પછી પતિ શબ્દ લખવો રહી ગયો હોય એમ લાગે છે. ત્યાર પછી સુભાષિતના બે શ્લોક લખ્યા છે.

સ્તવનની ૧લી ઢાઢની ૬ઢી અને ૭મી કડીમાં વીરપ્રભુના મોટાભાઈ સાટે નન્દીવર્ધન એ પ્રમાણે નામોલ્લેખ કરાયો છે ત્યાર પછી દરેક ઢેકાળે નન્દીરાજ અને નન્દીનૃપ એ પ્રમાણેનો શબ્દ પ્રયોજાયેલ છે.

સ્તવનની ૧લી ઢાઢમાં પ્રભુવીરનો ગૃહવાસ સમ્બન્ધી પરિચય કરાવી દીક્ષા માટેની નન્દીવર્ધન રાજાએ કરેલ અભિષેક સમ્બન્ધીની વ્યવસ્થાનું વર્ણન છે.

૨જી ઢાઢમાં વિવિધજાતિના અને નાના પ્રકારનાં દ્રવ્યોથી સંયુક્ત એવા જલભૂત કઢશો દ્વારા સુર-નરોએ કરાયેલ પ્રભુને સ્નાન ત્યાર પછી પ્રભુ પર કરાયેલ વિશિષ્ટ પ્રકારનો શૃંગાર ને અન્તે નન્દીરાજાએ પ્રભુ માટે કેવા પ્રકારની શિબિકા તૈયાર કરાવી તેનું રોચક વર્ણન છે.

૩જી ઢાઢમાં પ્રભુનું શિબિકામાં આરોહણ સાથે સાથે કુલમહત્તરા એવં ધાવમાતા આદિની વ્યવસ્થા ને ત્યારપછી ઇન્દ્ર વગેરેએ શિબિકાને કેવી રીતે વહન કરી ઇત્યાદિનું ક્રમશઃ વર્ણન છે.

૪થી ઢાઢમાં પ્રભુનાં વરઘોડાની વિશેષતાઓ અને તેમાં રાજા વગેરેનો ક્રમ બતાવવામાં આવ્યો છે ને છેલ્લી ૫મી ઢાઢમાં જ્ઞાતઃખંડ નામના વનમાં જઈને પ્રભુએ

૧. સ્તવનની ૫૬મી કડીમાં તથા કલશમાં સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ છે તે પ્રમાણે, ડપા. યશોવિજયજીના શિષ્ય પં. ગુણવિજયના શિષ્ય સુમતિવિજયની આ રચના છે. -શ્રી.

કઈ રીતે દીક્ષા સ્વીકારી એનું જીવંત વર્ણન છે. ત્યારપછી પ્રભુનો વિહાર, સ્વજનોની વિદાય, અનુક્રમે કેવલજ્ઞાન અને અન્તે શિવવધૂ સાથેનો અન્તિમ વિવાહ इत्यादि સર્વ વિગતો આવરી લેવાઈ છે.

આ હસ્તપ્રતની પ્રાપ્તિ વિ.સં. ૨૦૬૭માં કલકત્તાના ચાતુર્માસ દરમ્યાન ગુરુદેવ શ્રી આ.ભ. જગત્ચન્દ્રસૂરિજી મ. (ડહેલાવાળા) દ્વારા ૧૬ કેર્નિંગ સ્ટ્રીટના સંપૂર્ણ ડહર્ડગ્રસ્ત હસ્તલિખિત જ્ઞાનભંડારના જીર્ણોદ્ધારનું કાર્ય હાથ ધરાયું ત્યારે આ સ્તવન હાથમાં આવ્યું. તરત જ તેનું લિપ્યન્તર કરી દીધેલ. તે અત્રે પ્રગટ થઈ રહ્યું છે.

•

॥ ૬૦ ॥ શ્રી વીતરાગાય નમઃ ॥ અલબેલાની દેશી ॥ પ્રથમ ઢાલ ॥

વંદુ વીર જિણેસરૂ રે લાલ તીરથપતિ અરિહંત મેરે પ્યારે રે
દીક્ષા કલ્યાણક ગાયસ્યું રે લાલ મહિમાવંત મહંત મેરે પ્યારે રે વંદુ ૧
૯ આચલી ।

ત્રિશલાનંદન ચંદલો રે લાલ તાત સિદ્ધારથ રાય મેરે પ્યારે રે
હેમવરણ હરિલંછલો(નો) રે લાલ જસ પદ સેવે સુરરાય મેરે પ્યારે રે. ૨
યૌવનવય જિન આવીયા રે લાલ પરણ્યા યશોદા નારી મેરે પ્યારે રે
પંચવિષય સુખ ભોગવુ રે લાલ ત્રિભુવનનો શિણગાર મેરે પ્યારે રે. ૩
ત્રીસ વરસ ગૃહમે વસ્યા રે લાલ વ્રત ગ્રહવા ધરે ભાવ મેરે પ્યારે રે
તે સમયે દેવ લોકાંતિકા રે લાલ આવી કહે સદભાવ મેરે પ્યારે રે. ૪
ભોગકરમ પૂરે થયે રે લાલ સ્વયંબુદ્ધ ભગવાન મેરે પ્યારે રે
ઝ(પૂ)રણ સવિ પૃથવી કરી રે લાલ દીધુ વરસીદાન મેરે પ્યારે રે. ૫
નંદીવર્ધનશ્રાત ને રે લાલ પ્રભુ પૂછે કરુણાવંત મેરે પ્યારે રે
રાજન અવધિ પૂરી થઈ રે લાલ હવે વ્રત લેસ્યું ગુણવંત મેરે પ્યારે રે ૬
દીક્ષા મહોછવ માંડિયુ રે લાલ નંદીવર્ધન નેહ મેરે પ્યારે રે
કુંડ:પુર શિણગારિયુ રે લાલ સ્વર્ગ સમોવડી તેહ મેરે પ્યારે રે. ૭
મંડપ મોટો માંડિયુ રે લાલ તોરણ બાંધ્યા બાર મેરે પ્યારે રે
ધ્વજ આરોપ્યા લહકતા રે લાલ રચના કીધી સાર મેરે પ્યારે રે ૮

नंदीराज शक्रादिके रे लाल अष्टभातीना कलशा कीध मेरे प्यारे रे
 एक एकनी जातिनां रे लाल अष्टोत्तर सहस्र प्रसिद्ध मेरे प्यारे रे ९
 सोवनमयी रूपामयी रे लाल कलश मणिमय चंग मेरे प्यारे रे
 सोवन रूप्यमयी सहि रे लाल करे कनक मणिमय रंग मेरे प्यारे रे १०
 रजत मणिमय दीपता रे लाल कनकरजत मणिकुंभ मेरे प्यारे रे
 अष्टम मृन्मयी जाणिइ रे लाल खीरसिंधुनुं भरियु अंभ मेरे प्यारे रे.
 वंदु वीर... ११

॥ ढाल देशी ॥ मनरा मान्या ॥ द्वितीय ढाल ॥

चोषष्टि हरि अच्युतादिके कीधा कलश वरिष्ट मनरामान्या
 नंदीराज कृत कुंभमां रे दिव्यानुभवे पविट्ट मनरा मान्या १२
 प्रभु अहनिशि धरु तुम्ह ध्यान मुजने आपो समकितदान
 जेहथी लहीइ मुगति निदान मनरा मान्या ४ आ०
 पूर्वाभिमुख बेसारी ने रे स्वामीने नंदीराज मनरा मान्या
 सुरानीत क्षीरोदके रे सर्वौषधि मृत्तिका समाज मनरा मान्या. १३
 स्नान करायु तेणे जले रे हरिकर आदर्श भृंगार मनरा मान्या
 प्रभु आगे उभा रह्या रे बोले जयजयकार मनरा मान्या १४
 अंगविलेपन चंदने रे कंठे कल्पतरु पुष्पमाल मनरा मान्या
 श्वेतवस्त्रावृत गात्रस्यु रे वर हार किरीट विशाल मनरा मान्या १५
 काने कुंडल शोभता रे कटक मंडित भुजदंड मनरा मान्या
 कंठपीठ बहुमूल्यनुं रे धारित वस्त्र अखंड मनरा मान्या. १६
 नंदीराजकृत शिबिका रे चन्द्रप्रभा जे पवित्र मनरा मान्या
 बहु थंभशत जेहमारे मणि मोती कनक विचित्र मनरा मान्या १७
 पणवीस धनु विकखंभ छे रे लांबी धनुष पचास मनरा मान्या
 छत्रीस धनुनी उच्चतारे सुरे तिम कीधा उल्लास मनरा मान्या १८

॥ ढाल - रामपूरा बाजारमां ॥ तृतीय ढाल ॥

मनु शिबिकामा समावता सुर वि(पि)णते ततकाल मेरे लाल
 तेहमा पुरव संमुखे सिंहासन बेठा कृपाल मेरे लाल
 सुगुण सनेहि साहिबो ॥ ए आंकणी ॥ १९

कुल महतरिका अंगना दक्षिण बेठी तेह मेरे लाल
 हंस लक्षण पट सा ग्रही प्रभु सुख ज्योति ससनेह मेरे लाल. २०

दीक्षोपकरण लेइने अंब धात्री वामांग मेरे लाल
 एक पुंठे छत्र कर ग्रही वरतरुणी मनरंग मेरे लाल २१ सु०

ईशान कुण एक स्त्री रही कर पूर्ण कलश विस्तार मेरे लाल
 अग्निकोण मांहि तथा वीजणो लेइ एकनारि मेरे लाल २२ सु०

बेठी सहु भद्रासने हवे नंदीनृप आदेश मेरे लाल
 सहस गमे शिबिका प्रते उपाडे हरखे अशेष मेरे लाल २३ सु०

उपरली बाहा वहे दक्षिण सौधमेंद्र मेरे लाल
 उत्तरनी बाहा तिहां अग्रेतन ईशानेन्द्र मेरे लाल २४ सु०

तिम चमरेन्द्र अधस्तनी ए दक्षिणबाहा वहंत मेरे लाल
 उत्तरनी ते पाछली बलीन्द्र वहे हरखंत मेरे लाल २५ सु०

भवनपति व्यंतर ज्योतिषी वली वैमानिक इंद्र मेरे लाल
 यथायोग शिबिका वहे धरतां विनय अमंद मेरे लाल २६ सु०

॥ ढाल देशी ॥ मोहननी ॥ चतुर्थ ढाल ॥

पुष्पवृष्टि सुरवर करे गाजे दुंदुभिनाद मोहननी
 ते समये सुख स्वर्गना तृण समणता आह्लाद मोहननी २७

वारी हुं वीर जिणंदनी ए आंकणी

शक्र इशानेन्द्र बे दिशे चामर ढाले सश्रीक मोहननी
 सुरवृंदे नभ शोभतो भूतल विण रमणीक मोहननी २८ वारी०

मंगलतूर वजावते भंभा भेरी प्रधान मोहननी
 संख मृदंग ने झल्लरी वाजे ढोल निशान सोहननी २९ वारी०

- इम अनेक वार्जित्रनो प्रसयों त्रिभुवननाद मोहननी
प्रभु गुण गीत गोरी मीली गावे सरले साद मोहननी ३० वारी०
- वार्जित्र शब्द सुण्यो तदा मीलीया नारीना थोक मोहननी
जिन मुख अति हरखे करी निरखे नागरिक लोक मोहननी ३१ वारी०
- शोभित प्रभु मुख आगले अष्ट मंगलिक चंग मोहननी
पुंटे नंदीनृप चालता सेना लेइ चतुरंग मोहननी ३२ वारी०
- इम अनुक्रमे जाणिइ पूर्ण कलश भृंगार मोहननी
चामर ने मोटी धजा ते आगे छत्र सफार मोहननी ३३ वारी०
- सिंहासन सणि हेमनु पादपीठ संजुत मोहननी
अष्टोत्तर शत गज तुरी आरोहक रहितज वुत्त मोहननी ३४ वारी०
- घंट पताका मनोहरू शस्त्र भृतरथ चंग मोहननी
अष्टोत्तर शत नखरा मन धरता अतिहि उमंग मोहननी ३५ वारी०
- चार अनिक चाले वहि लघु सहस पताका हुंत मोहननी
जोयण सहस उंचो सहि महेन्द्रध्वज लहकंत मोहननी ३६ वारी०
- वीरजिणंदनी अष्टोत्तरशत मालता चइवधर(?) कुंतना धार मोहननी
पीठफलंग हास्यकारका नर्मवचन कहणार मोहननी ३७ वारी०
- उग्रभोगादिक वंशना तलवर माडंबि जोय मोहननी
शेठ कोटुंबिक सामटा सारथवाह बहु जोय मोहननी ३८ वारी०
- मंजुल मन करी आविया सुर मानव केई कोडी मोहननी
जइ जइ शब्द प्रयुंजता प्रभुने नमे कर जोडी मोहननी ३९ वारी०
- हुं वीर जिणंदनी ढाल २॥ मुखने मरकलडे ए देशी ॥ पंचम ढाल ॥

श्री वर्धमान जिन रायाजी जिनमुख भामण महे (छे)

सुरपति सेवित जस पायाजी जिन.

दीक्षाकल्याणक जुओजी जिन. मागसिर वदी दशमी हुआजी जिन मुख. ४०

- कुंडपुरथी उद्यानेजी जिन. ज्ञातखंडवन शुभ थानेजी जिन.
 राखे शिबिका करुणा इठजी जिन. अशोक तरुवर हेठजी जिन. ४१
- स्वामि तिहाथी उत्तरीयाजी जिन. उपशमरसना दरियाजी जिन.
 आभरणादिक स्वयमेवजी जिन. प्रभु उतारे ततखेवजी जिन. ४२
- कुलनी महत्तरिका नारिजी जिन. प्रभुने कहे जाउं बलिहारीजी जिन.
 कच्छ प्रमाद न करजोजी जिन. केवल सिरि वेगे वरज्योजी जिन. ४३
- प्रभुने इम कहती वाणीजी जिन. प्रणमे जोडी दोय पाणीजी जिन.
 लोच ते पांचमुष्टि कीधोजी जिन. तप बहु कर्यो सुप्रसिद्धोजी जिन. ४४
- वामखंधे देवदूष्य मूकेजी जिन. शक्र समय नवि चूकेजी जिन.
 इन्द्रे वार्या वार्जित्रजी जिन. तव कोलाहल संप्यो तत्रजी जिन. ४५
- स्वामि सिद्धने करेय प्रणामजी जिन कहे करेमि सामाइय तामजी जिन.
 मनःपर्यव उपनु ज्ञानजी जिन.चउनाणी सुगुण निधानजी जिन. ४६
- इन्द्रादिक जिनने वंदीजी जिन. नंदीश्वर पहोता आनंदीजी जिन.
 यात्रा करी अभिरामजी जिन. सुर पहोता निज ठामजी जिन. ४७
- बंधुवर्गनइ पुछी स्वामिजी जिन. विहार करे शिवगामीजी जिन.
 वीर वीर इम मुख कहताजी जिन. नंदीनृप निज घर पहोताजी जिन. ४८
- लसि बहुलने दीधोजी जिन. माहे पारणु कीधुजी जिन.(?)
 छद्मस्थपणे निरधारजी जिन. अनुक्रमे साधिक वर्ष बारजी जिन. ४९
- घातीकरम खपायाजी जिन. केवलज्ञान उपायाजी जिन.
 समवसरण प्रभु राजेजी जिन. भविजननां संशय भाजेजी जिन. ५०
- जलधरनी परि ध्वनि गाजेजी जिन. तीन छत्र शिर छाजेजी जिन.
 वाणीगुण पणतीसजी जिन. प्रातिहारज युत जगदीसजी जिन. ५१
- स्वामि चोत्रीस अतिसयवंतजी जिन. भविभयभंजन भगवंतजी जिन.
 बिहोत्तरी वरसनु आयजी जिन. प्रभु पूरण पालीय मायजी जिन. ५२

- पुर अपापइ उत्साहजी जिन. करे सिद्धि वधुनो विवाहजी जिन.
 प्रभु जनमनरंजन रूपजी जिन. अंजन रहित स्वरूपजी जिन. ५३
- शान्तिसुधारस सिंधुजी जिन. शासननायक जगबंधुजी जिन
 सुरतरु चिन्तामणि सारजी जिन. एतो भगत मुगतिदातारजी जिन. ५४
- प्रभु भवदव मेह समानजी जिन. दिओ समकित अखय निधानजी जिन.
 इम वीरजिनेसर गावोजी जिन. स्याद्वादरस पायोजी जिन. ५५
- तार्किक आचार्य कहायाजी जिन. जसविजय उवज्झायाजी जिन.
 गुणविजय विबुध तस शिसजी जिन. कहे सुमतिविजय सुजगीशजी जिन. ५६

कलश

इय वीर दीक्षा समय वर्णन वर्णव्यो भावे करी
 अजर अमर अकलंक निर्मम तरण तारण चित्त धरी
 श्री जसविजय उवज्झायनो सुशिस गुणरयणायरु
 गुणविबुध सेवक सुमतिविजये संशुण्यो परमेसरु

॥ इतिश्री चरमतीर्थ(पति)दीक्षामहोत्सवाधिकार स्तवनं ॥

વિહંગાવલોકન

— ઉપા. ભુવનચન્દ્ર

અનુ. ૭૬ની વિશિષ્ટ અને રસપ્રદ કૃતિ છે : વિજયસેનસૂરીન્દ્ર સ્વાધ્યાય. હરિયાલી સ્વરૂપની આ સજ્જાય પર કર્તાએ પોતે સંસ્કૃતમાં વ્યાખ્યા કરી છે. खरेखर, व्याख्या વિના આ કૃતિ સમજાય એમ નથી. કૃતિ શુદ્ધ છે. ક્યાંક મ.ગૂ. ભાષાની દૃષ્ટિએ વાચનભૂલ છે. ક. ૧ ધુરધુરડં, ક. ૨ દેખિડં વગેરે સ્થાનોમાં બિન્દુ-અનુસ્વાર ન હોય. અનુસ્વાર હોય તો બહુવચન થાય, જ્યારે અહીં એકવચન અપેક્ષિત છે. આવાં સ્થાનો સમ્પાદકે શુદ્ધ કરવાં જોઈએ.

પ્રકીર્ણ સ્તોત્રાદિમાં પ્રથમ બ્રહ્મર્ષિકૃત સ્થંભનપાર્શ્વનાથ સ્તવન છે, તે પ્રકાશિત છે, પાર્શ્વચન્દ્રગચ્છમાં પ્રસિદ્ધ છે. બીજું 'જિનસ્તવન' નોંધપાત્ર છે. આ કૂટકાવ્ય પ્રકારની પ્રહેલિકાવાળું સ્તવન છે. શ્લોક ૨ થી શરૂ કરી ક્રમશઃ સાત વિભક્તિની કર્તૃગુપ્ત, કર્મગુપ્ત વગેરે પ્રહેલિકા આમાં છે. સ્ત. ૭, ક. ૨ - 'હુઆ આયતી' છે ત્યાં એક આ વધારાનો છે. 'હુઆ યતી' પાઠ હોય. સ્ત. ૯, કડી ૫ - 'અવ્યાં સાત' ને સ્થાને 'આવ્યાં સાત' એમ વાંચતાં અર્થસંગતિ થાય છે, (અવ્યાઘાત)ની કલ્પના કરવી જરૂરી નથી. ક. ૬માં 'સામિણડં'ને સ્થાને 'સુમિણડં' વાંચવું યોગ્ય રહે. ક. ૩૯માં 'દહ-તાપ' નહિ, પણ 'દુહતાપ' હોવું ઘટે.

ખમ્ભાતના ચિન્તામણિ પાર્શ્વનાથ જિનાલયના ઇતિહાસને તથા સેઠ રાજિયા-વાજિયાના સુકૃત્યોની વિગતને સમાવતી ગુજરાતી રચના મહત્ત્વપૂર્ણ છે. રચના પ્રાયઃ શુદ્ધ છે. સમ્પાદકે પૂર્વાપર વિગતો આપી છે અને જરૂરી ચર્ચા પણ કરી છે. ઢા. ૩ ક. ૧૩ : છોતિ, શબ્દનોંધમાં આનો અર્થ 'છોતરાં' આપ્યો છે પણ તેમ નથી. અર્થ છે : છૂતાછૂત, આભડછેટ. ઢા. ૫ ક. ૪ ટૂટકમાં 'ખાંપણું' છે. અર્થ ખોડ, ખામી, કચાશ જેવો સમજવાનો છે. ગુજરાતીમાં આજે 'ખોડખાંપણ' પ્રચલિત છે જ. એ જ કડીમાં 'સોદું' છે તે સ્થાને 'પોદું' શબ્દ સમ્ભવિત છે. પોદું = મોટું. 'ખાંપણું ધનનડ એહ પોદું' : ધનની મોટી ખોટ. શુભવીર કૃત પૂજાઓમાં ઢાઢને અન્તે શ્લોકો બોલાય છે તેમાંના અમુકના રચયિતા વિબુધવિમલસૂરિ છે એ વાત આ અઢ્ઢમાં છપાયેલ અષ્ટક થકી જાણવા મઢે

છે. બાકીના શ્લોકો શુભવીરના જ છે કે વઢી કોઈ અન્યના છે - એ પ્રશ્ન ઝૂમો રહે છે. પૂજાની જૂની હસ્તપ્રતો તપાસવી જોઈએ.

બાલચંદ્રકૃત શિખામણબત્તીસી એક બોધક કૃતિ છે અને પોતાના સમયમાં તે સારી લોકપ્રિયતા પામી હતી. આ વાચનામાં દરેક છન્દના પ્રારંભે એક (અડધી) પંક્તિ વધારાની છે, જે શીર્ષક જેવી લાગે છે. ગાવાની ઢબમાં એ પંક્તિ કદાચ ઉપયોગી થતી હશે.

બારમાસાની બે કૃતિઓ શુદ્ધપ્રાય: છે. વિરહભાવને ઘૂંટતી શબ્દાવલી અને તેવી જ દેશી, જે બારમાસીની વિશેષતા છે, તે આમાં પળ છે.

‘અંજનાસુન્દરીરાસ’માં કેટલીક વાચનભૂલો છે. પૃ. ૧૧ નીચેની પંક્તિ : ‘સનથવધ’, ‘સનધવધ’ જોઈએ. પૃ. ૧૦૧ નીચેથી ૫ અને ૬ પંક્તિ : ‘હેજાલુધ’ એમ છપાયું છે. પ્રાસની જરૂરત પ્રમાણે ‘હેજાલુધ’ જોઈએ. પૃ. ૧૦૨, પં. ૭ : ‘ધણિ’. અહીં ‘ધણ’ શબ્દ છે. રાજસ્થાનીમાં ‘ધણ’ એટલે વધૂ.

‘કમલાવતી રાસ’ની ભાષા જૂની છે, તેથી વાચનભૂલ થવી સહજ છે. દા.ત. ક. ૫૦ : ‘તિહા થ(છ)કાય’ એમ વાંચ્યું છે. ત્યાં છકાયની કોઈ વાત છે જ નહિ. ‘કાય’ વાંચ્યું છે ત્યાં ‘કી ય’ હશે. આ શબ્દો આમ વાંચવાથી અર્થ સ્પષ્ટ થશે :- ‘તિહાં થકીય’. ક. ૧૦ : ‘વસુ’ - ‘વસ્તુ’ ક. ૧૧ ‘વિહડિસિ’ - ‘વિહડસિ’ ક. ૨૪ : ‘સતીઈ બાપ’ - ‘સતીઈ [જ]બાપ’. ક. ૨૪ : ‘પાંવસઈ’ - ‘પાંચ સઈ’.

ચતુર્થ દેવલોકમાં અલ્પબહુત્વની ચર્ચાનો લેખ વિષયને સ્પષ્ટ કરે છે, સાથે સાથે લેખક મુનિશ્રીના આગમિક વિષય પરના પ્રભુત્વને પણ પ્રકાશિત કરે છે.

શ્રીપુણ્યવિજય-સ્મૃતિ-ચન્દ્રક પ્રદાન સમારોહ

આગમપ્રભાકર શ્રુતશીલવારિધિ મુનિરાજ શ્રીપુણ્યવિજયજી મહારાજની સ્મૃતિમાં, તેમની દીક્ષા-શતાબ્દીની ઉજવણી પ્રસંગે સં. ૨૦૬૫માં, આ૦ શ્રીવિજયશીલચન્દ્રસૂરિજીની પ્રેરણાથી, 'શ્રીપુણ્યવિજય સ્મૃતિ ચન્દ્રક' પ્રદાન કરવાના કાર્યનો પ્રારંભ કરવામાં આવેલો. આ નિમિત્તે એક સ્થાયી ફળ્ડ કરાવીને તે 'ગુજરાત વિશ્વકોશ ટ્રસ્ટ' સંસ્થાને સોંપાવેલું, તેમજ 'ચન્દ્રક પ્રદાન સમિતિ'નું ગઠન કરેલું, જેમાં શ્રીપંકજભાઈ શેઠ તથા ડૉ. કુમારપાલ દેસાઈને નિયુક્ત કરેલા. આ ચન્દ્રકનો સમારોહ, દર બીજે વર્ષે, વિશ્વકોશ ભવનના ઉપક્રમે યોજવાનું તથા મનોનીત વિદ્વાનને તે ચન્દ્રક અર્પણ કરવાનું પળ નિશ્ચિત થયેલું. તદનુસાર, પ્રાકૃત, સંસ્કૃત, અપભ્રંશ, ગુજરાતી इत्यादि વિવિધ ભાષાના પ્રાચીન યા મધ્યકાલીન સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં સંશોધન-અધ્યયનાદિ દ્વારા મૂલ્યવાન પ્રદાન કરનાર કોઈ એક વિદ્વજ્જનને તે ચન્દ્રક અપાતો થયો. અત્યાર સુધીમાં પાંચ વિદ્વાનોને આ ચન્દ્રક અર્પણ થયો છે.

સં. ૨૦૭૫ના ચાલુ વર્ષે આ ચન્દ્રક માટે, સાબરકાંઠા (ગુજરાત)ના આદિવાસી વિસ્તારની પ્રજાના સાહિત્ય, ભાષા, બોલી इत्यादि ઉપર અદ્વિતીય કામ કરનાર તથા તે વિષયોના ૫૦થી અધિક શોધ-સ્વાધ્યાય ગ્રન્થો આપનાર વિદ્વજ્જન ડૉ. ભગવાનદાસ પટેલને પસંદ કરવામાં આવતાં, તેમને તે ચન્દ્રક-પ્રદાનનો એક સુન્દર સમારોહ, તા. ૧૧-૫-૧૯ને રવિવારે સવારે ૧૦ કલાકે, ગુજરાત વિશ્વકોશ ભવન - અમદાવાદમાં, આ. શ્રીવિજયશીલચન્દ્રસૂરિજીની નિશ્રામાં, યોજાયો હતો. આ પ્રસંગે ચન્દ્રકની સાથે, પરમ્પરાગત રીતે, સરસ્વતી-પ્રતિમા, શોલ, પ્રશસ્તિપત્ર તથા રૂ. ૫૧/-હજારનો ચેક અર્પણ કરવામાં આવેલ.

આ પ્રસંગે ડૉ. હસુ યાજ્ઞિક સહિત વિવિધ ક્ષેત્રના વિદ્વાનો, સ્થપતિ શ્રી બાલકૃષ્ણ દોશી વગેરે સમ્ભાવિત સજ્જનો, શ્રી પ્ર.ક. લહેરી વગેરે રાજનીતિ ક્ષેત્રના અગ્રણીઓ, શ્રીસંવેગ લાલભાઈ વગેરે શ્રેષ્ઠીવર્યો સહિત જિજ્ઞાસુ શ્રોતાજનોની વિશાલ હાજરી રહી હતી.

ઉલ્લેખપાત્ર છે કે આ પૂર્વે આ ચન્દ્રક શ્રીરૂપેન્દ્ર પગારિયા, શ્રી ચિમનલાલ ત્રિવેદી, શ્રી કાન્તિલાલ બી. શાહ, શ્રી રમણીક મ. શાહ, શ્રી ભારતીબેન શેલત - આટલા વિદ્વજ્જનોને અર્પણ થયેલો છે.

डॉ. भगवानदास पटेलने पुण्यविजयजी संशोधन-चंद्रक अर्पण (ते प्रसंगे अपायेल वक्तव्य)

- हसु याज्ञिक

डॉ. भगवानदास पटेलने पू. पुण्यविजयजी संशोधन-अवॉर्ड प्रदान थई रह्यो छे ते प्रसंगे उपस्थित रहेवाना आनन्द साथे सन्मित्र भगवानदासने हृदयपूर्वक अभिनन्दन आपुं छुं, तेम ज संस्थाए उचित रीते ज आदिवासी साहित्यकृतिना मौखिक पाठ - oral text-ना सम्पादन-संशोधननो पण भारतीय-प्रच्यविद्या Indological studyनी संलग्न शाखा रूपे स्वीकार कर्यो अने प्रारम्भमां ज सर्वथा योग्य एवा अभ्यासीनी पसंदगी करी ते माटे मुख्य सूत्रधार अने संशोधनशास्त्री एवा पू. श्री विजयशीलचन्द्रसूरीश्वरजीने, डॉ. कुमारपाळ देसाई तथा पसंदगी समितिना सदस्यश्रीओने आनन्द साथे अभिनन्दन आपुं छुं. अहीं पू. श्री विजयशीलचन्द्रसूरीश्वरजी विशे 'संशोधनशास्त्री' एवं नवुं ज पर्यायवाचक विशेषण हुं सहेतुक सार्थक रूपमां ज प्रयोजुं छुं. इन्डोलोजिकल स्टडीमां पाठ-निर्धारण-संशोधित-सम्पादन अनेक थया, परन्तु आ प्रकारनां संशोधनना हेतु अने स्वरूपनी शास्त्रीयतानी मिताक्षरी चर्चा तो मारी जाणकारी प्रमाणे विजयशीलचन्द्र-सूरीश्वरजी द्वारा ज 'अनुसन्धान'ना माध्यमे आलेखाई. आ बधी ज चर्चाओ, विशद छणावट, सुवर्ण वाक्योमां निबंध संशोधननां बधां ज पासांओना सिद्धान्तो तारवती तत्त्वचर्चाओ ज, जे आपणे त्यां हजु सुधी थई नथी, अन्यत्र पण जोवामां आव्युं नथी, तेवुं संशोधन शास्त्र बांधवानो पायो नाखे छे. आथी ज मारा प्रेरणा-मार्गदर्शनमां ए तंत्रीलेखोनुं विषयानुसारी सम्पादित स्वरूप तैयार करवानुं सूचन करेलुं छे.

भगवानदास पटेलने अवॉर्ड अपाय छे तेना मारा बेवडा आनन्दनुं कारण ए छे के एमनां बधां ज सम्पादनो-संशोधनोमां हुं प्रत्यक्ष रीते ज संकळायेलो-संडोवायेलो रह्यो. मुखपरम्परानी महाकाव्यकुळनी सुदीर्घ कृतिओना स्वरूप, प्रकार, लक्षणो, रजूआत -Performance मुखपाठनुं लिपिबद्ध रूप, transcription of oral text, एनी पद्धति, एनां भयस्थानो, इन्डोलोजिकल स्टडी

એન્ડ ટેકસ્ટ એડિટિંગની પદ્ધતિ, સંશોધન પ્રકાર-પદ્ધતિ, આદિવાસી કંઠ્યપરમ્પરાના સમ્પાદનનો ઇતિહાસ, ગ્રામીણ-નાગરિક પરમ્પરાથી એની ભિન્નતા અને ઓઢા, એ માટેનાં પરિબલો ને કારણો : આ બધું જે ઇતિહાસ અને સંશોધનની ભૂમિકાએ મેં ચર્ચ્યું કે આ કળપ્રવાહની વિશિષ્ટ કે લાક્ષણિક એવી જાતિઓ અને સ્વરૂપો genres & forms, એનો છેક ઋગ્વેદકાલ સાથેનો અનુબન્ધ વગેરે તારવ્યું એમાં મને બધી જ અધ્યાસક્ષમ સામગ્રી ઘેરબેઠા ખુરશીટેબલ પર કામ કરતાં ભગવાનદાસના સમ્પાદનમાંથી મળી છે. અમે બન્ને આ રીતે પારસ્પરિક મિત્ર અને એકબીજાના ગુરુશિષ્ય જેવા જ છીએ. બન્ને એકબીજામાંથી જ ઘણું જાણીને શીખી શક્યા. આર્મચેર રિસર્ચ ને ફિલ્ડવેર્ક રિસર્ચ જોડિયા છે.

ઈ. સ. ૧૯૪૩ના નવેમ્બરની ૧૯મીએ જન્મેલા આ પટેલ ઈ. સ. ૧૯૮૩માં, એમની ચાલીસની વયે, ખીલ ગોઠિયા ગીતોનું સમ્પાદન 'લીલામોરિયા' આપે છે. તેનાં ત્રણ વર્ષ પહેલાં જ એટલે કે ઈ. સ. ૧૯૮૦ના ફેબ્રુઆરીમાં ખીલ આદિવાસીની ભાષા-સંસ્કૃતિની દીક્ષા લે છે. કહો કે છેડબ્રહ્માના આદિવાસી ખીલ પટેલ બને છે. અને મિલેનિયમના આરમ્ભના દસકા સુધી એક જ જાતિ અને એક જ પ્રદેશની આદિજાતિની ભાષા-સંસ્કૃતિમાં રત રહે છે. કહો, બે પૂરાં 'તપ'. એમણે એક જ નિશ્ચિત પ્રદેશ, જાતિ, ભાષા-સંસ્કૃતિનો અધ્યાસ કર્યો. આવા સાતત્યપૂર્ણ કાર્યમાં એમના પહેલાં ગુજરાતમાં માત્ર શંકરભાઈ અને રેવાબહેન તડવી છે. પરંતુ તેઓ તો સમ્બન્ધિત ભાષા-સંસ્કૃતિમાં જ ઉછરેલાં. સ્વજાતિ પર કામ કરવાનું મુશ્કેલ ન ગણાય. અહીં ભાષા-સંસ્કૃતિ અને જાતિ એકદમ જુદાં ને પાછાં આ તો કૃષિકાર પટેલ ! બીજા પૂર્વસૂરિઓમાં દક્ષિણ ગુજરાતના રાજપીપ્પા વિસ્તારના પ્રેમગીત 'છેલિયા' પર કામ કરનારા ડૉ. જયાનન્દ જોશી અને યુ.જી.સી.ના પ્રોજેક્ટ પર આદિવાસી બોલીઓ પર કામ કરી ચૂકેલા ભાષાશાસ્ત્રી એવા સમર્થ લોકવિદ્યાવિદ ડૉ. શાન્તિભાઈ આચાર્ય. એ તો ગુજરાત વિદ્યાપીઠના પ્રોફેસર એટલે ગુરુ પળે ખરા. ભગવાનદાસની વિશેષતા એ કે એમણે યુનિવર્સિટી કક્ષાના અધ્યાસ વગર જ ખીલી ભાષા પરમ્પરાના સાહજિક પ્રેમ-લગાવથી જ કામ કર્યું — નિજાનન્દે ! શાસ્ત્ર અને સિદ્ધાન્તો એમણે અનુભવે જ આત્મસાત્ કર્યાં.

લોકસાહિત્યના કોઈ પળ ક્ષેત્રના કે પ્રકારના કળપ્રવાહની સામગ્રી મેળવવી મુશ્કેલ. તેમાં પળ જેની માતૃભાષા, જાતિ, સંસ્કૃતિ ભિન્ન છે ઉપરાંત

પ્રમાણમાં અજાણી છે તેના પર કામ કરવું તો ખૂબ જ મુશ્કેલ. માહિતીદાતા શોધવા, પસંદ કરવા, એને માહિતી આપવા સંમત કરવા, ખુશ રાખી ઝીલવવા, ઢંઢોઢવા, જરૂર પડ્યે છંછેડવા, મનાવવા, અજાણ્યો કોઈ 'પોતે જ જેનો માલિક છે' તે લઈ જાય છે, ધ્વનિ મુદ્રિત કરે છે, લખી લે છે એથી જે ક્ષોભ-સંકોચ-વિરોધ જન્મે તેને સમજી સમાધાન કરવું, દુર્ગમ પ્રદેશોમાં આવાગમનનાં ટાંચાં સાધનો દ્વારા પહોંચવું, વ્યક્તિગત-સામાજિક-રૂઢિ-વિધિ-માન્યતાગત વિરોધજન્ય પ્રશ્નો અને સંઘર્ષોનો સામનો કરવો, મનાવી-પટાવી ધ્વનિ મુદ્રિત કરવું, એકની એક કેસેટ વારંવાર સાંભળી તેને લિપિમાં ઉતારવી, કેટલાક તદ્દન અજાણ્યા અને સ્પષ્ટ તેના ઉચ્ચારો સાંભળીને જેમાં બધા જ ઉચ્ચારો માટેના અક્ષરો નથી, નિશ્ચિત ચિહ્નો નથી તેનો પાઠ બાંધવો, નથી જ્યાં કોઈ મુખ્ય શીર્ષક કે ક્ષંડ અને પંક્તિ ક્રમ, કયાં મૂળ ગાન-કથન અને પ્રોત્સાહક ધ્વનિઓ, હોંકારા-પડકારા, શિષ્ટમાં બોલી પણ ન શકાય એવા ગાલિપ્રદાનો છે તે બધું જાણવી એનો પાઠ બાંધવો, આ બધી સામગ્રીને એ જાતિની અને અન્ય શિષ્ટ મનાતી પરમ્પરાઓ સાથેના અનુબન્ધો તારવવા, કોઈ પણ કારણે માહિતીદાતા છેડાય, મનહૃદય ચોરતો થાય ત્યારે સાહજિક પ્રેમ-લાગણી-નિષ્ઠાથી વારણ કરવું, એ સામગ્રીનો સાંસ્કૃતિક સમ્બન્ધ-અનુબન્ધ તપાસવો - એ પણ જેને આપણે જાણતા નથી, જાણીએ તો તિરસ્કાર કરી નીતિ નાક ચડાવી છોડવા તત્પર થઈ એવી સ્થિતિ નિવારવા ગ્રંથિમુક્ત થવું : કેટકેટલા અગણિત તબક્કે કેવી-કેવી-કેટકેટલી મુશ્કેલીઓ ! જે અનુભવી હોય તે જ જાણે !

— આ સ્થિતિ વચ્ચે આ સમ્પાદક-સંશોધકે કાર્ય કર્યું છે. એમની સંસ્કૃતિને સમજી, ગ્રંથિમુક્ત બની કામ કર્યું છે. ખાસ તો બહુ જ મહત્વની બાબત એ છે કે ભગવાનદાસે ખીલા પોતે પોતાની આ સામગ્રીને જે પર્યાયે જાણે-ઓઢાવા-ઉલ્લેખે છે તે જ આપે છે. એ બધાંનું પ્રશિષ્ટીકરણ કરવું એ મોટું ભયસ્થાન છે. અને ખીલો પોતે આ સામગ્રીને, કૃતિને, પરમ્પરાને જે નામ આપે છે તે જ નામ આપે છે ! 'અરેલો'નું એ 'લોકમહાકાવ્ય' નથી કરતા કે કેવળ 'વારતા' પ્રયુક્ત છે તે માટે 'રામાયણ' કે 'રામકથા' નથી પ્રયોજતા. માત્ર અભ્યાસ-ભૂમિકામાં આખ્યાન/લોકાખ્યાન વગેરે પર્યાયો પ્રયોજે છે. એમની આ શિસ્તને કારણે જ 'અરેલો' શબ્દના મૂળમાં વૈદિક સમયનો 'ઈલે' એવો પરાક્રમગાથાનો જ મૂળ પર્યાય છે તે તથ્ય પ્રગટ થાય છે.

ડૉ. ભગવાનદાસ સમ્પાદિત લગભગ સમગ્ર સામગ્રી કુલ પાંત્રીસેક જેટલી છે. એમાં પ્રેમગીતો, વહીની વાર્તાઓ-ઢાકણકથા વગેરે પુરાકથાઓ, મરણોત્તર વિધિસંલગ્ન કથાઓ અને સુદીર્ઘ મહાકાવ્યના કુઢ્ડની રાઠોર વારતા (૧૯૮૨), ગુજરાંનો અરેલો (૧૯૮૩) રોમસીતમાની વારતા (૧૯૯૫) ભીલોનું ભારથ (૧૯૯૭), ગોપીચંદ-ભરથરીની વારતા (૨૦૦૫) વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. ભીલોના જીવનચક્ર અને ઋતુચક્ર બન્ને સાથે સંકળાયેલી મહત્ત્વની લગભગ બધી જ સામગ્રી ભારતીય સંસ્કૃતિ અને સાહિત્ય તથા તેની વિવિધ ધારાઓ અહીં છે. ઇન્ડિયન કલ્ચર અને ઇન્ડિયન લિટરેચર ઍન્ડ કનેક્ટેડ આર્ટ્સ - આ સમજવું હોય, અભ્યાસવું હોય તો એમાં અનિવાર્ય રૂપમાં ઉપયોગી બને એવી આ અભ્યાસસામગ્રી છે, જે અણમોલ છે. આમાંથી મોટા ભાગની સામગ્રી કથા-સાહિત્ય અને કથનકલા - નેરેટોલોજી દૃષ્ટિએ ખૂબ જ મહત્ત્વની છે. આવી કથાઓના ઘટકોનું આ લખનાર-બોલનારે લગભગ પૂર્ણ એવું પૃથક્કરણ કરી હજારેક કથાઘટકો તારવી તેની ચર્ચા કરી છે અને ડૉ. પિનાકિન દવેએ આ ઘટકોને સ્ટીથ થોમસનની મોટીફ-ઇન્ડેક્સ સાથે સમ્પાદિત કરી છે. આનો અર્થ એ છે કે આ બધી જ કથાઓનો અનુબંધ માત્ર ભારત સાથે કે એની સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-અપભ્રંશ-ધારા સાથે છે એવું નથી, વિશ્વપ્રચલિત અને પ્રવર્તિત કથાઓ સાથે છે. એટલે કે વૈશ્વિક ક્ષેત્રના કથા-સાહિત્યના અભ્યાસની દૃષ્ટિએ આ મહત્ત્વની સામગ્રી છે. બીજું, સાહિત્યસમેતની સંગીત, નૃત્ય, નાટ્ય, ચિત્રાદિ સાહિત્ય સંલગ્ન ભગિની કલાઓએ ભારતની સંસ્કૃતિને ઘડી, પોષી, સમયાનુસાર એમાં જે કંઈ અવનવા પ્રવાહો આવ્યા, લુપ્ત થયા, વળાંકો આવ્યા - સ્થિત્યન્તરો પ્રગટ થતા ગયાં એ જાણવાની પળ અનિવાર્ય- રૂપની ઉપયોગી મૂર્ત અને દસ્તાવેજીકૃત આલેખgraph - અહીં છે. માનવશાસ્ત્ર-હ્યુમનોલોજી સાથે સંકળાયેલી કોઈ પણ વિદ્યા અને તેનાં તત્ત્વો, લક્ષણો, સ્વરૂપો, શાસ્ત્રો સાથે અને વ્યાપકરૂપ ધર્મ અને સંસ્કૃતિ સાથે સંકળાયેલી અનેક બાબતો આ સંપદા ટ્રેઝરમાં છે.

અંતે અહીં સંશોધન અને એ માટેના ઍવોર્ડો સાથે સંકળાયેલી નવી ઝબી થયેલી પરિસ્થિતિગત સમસ્યા અધિકારી વિદ્વાનોના ધ્યાનમાં લાવવા જેવી છે. પહેલી બાબત, એ તો સ્પષ્ટ છે જ કે લિખિત હસ્તપ્રતના રૂપમાં જઢવાયેલી અને સમ્પાદિત થયેલી સામગ્રીના આધારે પાઠ-નિર્ધારણ અને સમ્પાદન કરવું : એનો સીધો સંબંધ ઇન્ડોલોજી સાથે છે. આ જ વાત મૌખિક પરમ્પરાથી સમ્પાદિત થતો

संशोधित एवो पाठ-text છે. હાલ પરિસ્થિતિ એ છે કે આમાં શોધિત પાઠની તારવણ અને એ માટેનું સંશોધન લગભગ લુપ્ત છે. પરિણામ એ આવ્યું છે કે આવાં બધાં જ સમ્પાદનોને સંશોધન માની લેવામાં આવે છે. લિખિત પરમ્પરાની કૃતિઓના સમ્પાદનની વાત કરીએ તો બે-ત્રણ હસ્તપ્રતો ઉપરચોટિયા જોઈ એકને પસંદ કરી અને લિપિબદ્ધ કરી લાડુ પરની યસયસની જેમ ટીપમાં અન્ય હસ્તપ્રતોનાં પાઠાન્તરો નોંધવા એ શું સંશોધિત સમ્પાદન છે ? પાઠ-નિર્ધારણની સજ્જતા ક્યાં છે ? એ માટેની પદ્ધતિ વિશે કેટલું જાણીએ છીએ ? સ્વીકૃત મૂલ્ય પાઠની પળ ચકાસણી કેમ કરવી એની જાણકારી કેટલાને ? કોઈ પળ હસ્તપ્રતના અક્ષરો, એના શબ્દો, પંક્તિઓ ઉકેલી તેના આધારે પાઠ મૂકી આવવો કે પૂર્વસૂરિએ આપેલા પાઠને જ પુનર્મુદ્રિત કરી ઉપરટોચિયા અભ્યાસ સાથેનાં, અધકચરા ટિપ્પણ સાથેનાં સંપાદનોનો સંશોધિત સમ્પાદનમાં સમાવેશ થાય ? આસ્વાદન-વિવેચન(પ્રવાહ/ પ્રકાર/કર્તા/કૃતિનિષ્ઠ) વગેરેનો પળ સંશોધનમાં સમાવેશ કરીશું ? 'સ્ટડી ઇન', કે અન્ય બીજા પ્રકારો — જે કંઈ અધ્યાપકીય વિવેચનામાં થાય એ બધાનો સમાવેશ પળ Re-serchમાં શું થઈ શકે ? સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-પાલિ, અર્ધમાગધી જેવા પ્રકારો, અપભ્રંશ, નવી જન્મેલી આર્યભાષાઓના પ્રાચીન-મધ્યકાલીન-અર્વાચીન જેવા તબક્કા, એમાં થયેલાં શબ્દ અને અર્થનાં પરિવર્તનો, એના પરના તત્કાલીન સંજોગો અને કારણોની જાણકારી, કોઈ પળ અભ્યસ્ય કૃતિનાં જાતિકુલ અને સ્વરૂપનાં સમયાનુસારી પરિવર્તનો વગેરેની જાણકારી વગર કોઈ પળ કૃતિપાઠ પૂરો નિર્ધારિત થઈ શકે ? કે. બી. વ્યાસ, ભોગીલાલ સાંડેસરા, કે. હ. ધ્રુવ, હરિવલ્લભ ભાયાણી એ આપણી નજીકની પેઢી અને પછીના જયંત કોઠારી કે રમણિકભાઈ કે કાન્તિભાઈ શાહ જેવા સંશોધકોની પરમ્પરા હવે છે ? સંશોધક એવોર્ડો કોને આપવા ? અપાયા કે અપાય તો કોને ? મારી માન્યતા, જિનાવંજયજી કુલ્લના જ એક છાત્ર તરીકે એવી છે (કદાચ ઓટી કે રૂઢિચુસ્ત) કે આ દૃષ્ટિએ કેટલાક સંશોધક-એવોર્ડ ચીલો ચાતરી ગયા છે. મારી રૂઢ દૃષ્ટિએ તો ઇન્ડોલોજિકલ સ્ટાન્ડર્ડ — દૃષ્ટિ, ધોરણ, પદ્ધતિએ જે અભ્યાસ પાર પાડે તે જ સંશોધન ગણાય.

હવે જ્યારે મૌખિક પરમ્પરાની કૃતિઓનાં સમ્પાદનોને સંશોધક તરીકે નિશ્ચિત કરવાનાં થાય ત્યારે પરિસ્થિતિ અને નિર્ણય વિશેષ મુશ્કેલ છે. કંઈ પળ સાંભળવું, નોંધવું કે ધ્વનિમુદ્રિત કરી લિપિમાં ઉતારવું માત્ર ટ્રાન્સસ્ક્રીપ્શન છે.

લિપિબદ્ધીકરણ છે. સંશોધિત પાઠનિર્ધારણ - સમ્પાદન નથી. નવી કે જૂની કંઠ પ્રવાહની શ્રુત-રચનાનું લિપ્યન્તરણ કરવું તે સંશોધન નથી. નવી હવા 'લિપ્યન્તર' માત્રને આછા-થોડા-છીછરા અભ્યાસ-રસદર્શન સાથે આપી 'સંશોધક-સમ્પાદક' રૂપે પ્રસ્તુત થવું, તેમ જ તેનો લિખિત રૂપમાં ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય ન ગણાય. કથક-ગાયનની મૂળ રજૂઆતના સ્વીકૃત પાઠના કૌમાર્યને જાળવવું, એમાં ક્યાંય પણ સંશોધક-સમ્પાદકે હસ્તક્ષેપ ન કરવો એ સ્વીકૃત સુવર્ણનીતિ છે. કેમ કે એ માહિતોદાતા કલાકાર કથક-ગાયકની પ્રોપર્ટી છે. તેમાં હસ્તક્ષેપ ન થાય, પરંતુ એ જાળવીને પણ મૂળના ક્રમમાં એની તર્કબદ્ધ એવી ઘટનાશૃંખલામાં, ગૃહીત કે સ્મૃતિદોષને કારણે થતી વિસંગતિને સમ્પાદકે ટીપ્પણોમાં કે કૌંસમાં જણાવવી પડે. એના એ માહિતોદાતાની અન્ય રજૂઆતને પણ ધ્યાનમાં લેવી પડે, એ કૃતિપરમ્પરાના અન્ય કલાકારના પ્રસ્તુતીકરણના સમ્પાદિત પાઠ કે પાઠો ધ્યાનમાં લેવા પડે અને નોંધવા પડે. ભારતના સુદીર્ઘ કથાઓના ડૉ. જે. ડી. સ્મિથ જેમણે પાબુજી-કથા આપી કે શ્યામ મનોહર પાંડેય જેમણે ચનૈની(ચન્દ્રા) કથાના આઠ રૂપાન્તરિત પાઠોનાં ક્ષેત્રકાર્ય, ધ્વનિમુદ્રણ, સમ્પાદનો કાર્ય એમણે મૌખિક રજૂઆતના પાઠની ચકાસણી અને નિર્ધારણમાં આ પદ્ધતિ અપનાવી છે. લિખિતમાં જેમ મુખ્ય રૂપમાં સ્વીકૃત નથી એવી હસ્તપ્રતોના પાઠને પણ જેમ ધ્યાનમાં લેવા પડે છે, તેમ મૌખિક પાઠના સમ્પાદનમાં પણ આ પ્રકારની પદ્ધતિનો આધાર લેવો પડે છે. હકીકત એ છે કે ઇન્ડોલોજિકલ સ્ટડીની જ પદ્ધતિ લિખિત અને મૌખિક બંને પાઠ નિર્ધારણમાં સમાન છે.

એક સન્મિત્ર સાથીના એવોર્ડમાં મને સામેલ થવાની, બોલવાની તક મળી એ બદલ હું સંસ્થાનો આભાર માનું છું અને શ્રોતાઓનો પણ. અંતે મારા જે વિચારો વ્યક્ત કર્યા એમાં મુખ્ય હેતુ સંશોધનની આપણી વિભાવના સ્પષ્ટ બને અને સમ્પાદનમાં શાસ્ત્રીય ધોરણો જલ્લવાય એ સ્પષ્ટ કરવાનો જ છે. ઇચ્છીએ કે લિખિત હોય કે મૌખિક એવી કૃતિના સમ્પાદનમાં વિશેષ સાવધાની વરતાય અને અભ્યાસધોરણ જલ્લવાય.

આભાર. ખાસ તો 'યોજક : તત્ત્વ દુર્લભ' ઉક્તિ જ બધે પ્રયોજી શકીએ એવી વર્તમાન સ્થિતિમાં વિશ્વકોશ જેવી આદર્શ-સર્વોત્તમ કલાસંસ્થા અને તેના મુખ્ય સૂત્રધાર ડૉ. કુમારપાલ દેસાઈ ત્રણ ત્રણ કાર્યક્રમોને પણ પૂરી કાર્યદક્ષ આયોજન દૃષ્ટિએ યોજી પૂર્ણ સફળ બનાવે છે.

